

Foto: Peeter Langovits

Eesti Vabariigi lastekaitse seadus, mis võeti vastu 1992. aastal, vajab ammu uuendamist. Kaksteist aastat on kiiresti muutuvas ühiskonnas piisavalt pikk aeg, mis eeldab seaduses korrektiivide tegemist nii perede kui ka laste jaoks.

1992. a kehtima hakanud seaduse tekst on liialt deklaratiivne ja üldsõnaline ja oma praegusel kujul nii lastekaitsetöötajatele kui ka teistele lastega tegelevatele spetsialistidele nõrgalt toimivaks töövahendiks, kuna selles puuduvad rakendusaktid. Lapse õiguste kaitse seadusandlik regulatsioon vajab tervikuna ülevaatamist ning täiendamist.

Suured muutused ja kiire majandusedu taasiseseisvumise ajal, mille üle Eesti riik võib küll õigustatult uhkust tunda, on tekitanud elanikkonnas pingeid, sotsiaalset ebavõrdsust ning ka toimetulematust ja võimetust muutustega kohaneda. Lapse elu aga sõltub sellest, kuidas saavad hakkama tema vanemad. Sellest sõltub lapse söögilaud, tervis, võimalused huvihariduseks ja edasiõppimiseks, tema väljavaated iseseisvaks eluks. Ei saa kuidagi pidada normaalseks ja loomulikuks "üleminekuraskuseks" olukorda, kus ligi 2000 vanemliku hoolituseta last peab kasvama lastekodus, veel 1000 kasuperes või seda, et 80% suurperedest elab allpool toimetuleku piiri. Kas meie väline edukus ei ole tulnud mitte perede ja laste arvel?

Muresid on lastel ka koolis. Suur põhikoolist väljalangejate hulk näitab hoolimatust nendesamade väljalangejate vastu. Lahkutakse sealt, kus on paha olla. Ometi teab iga pedagoog, mis ootab noort, kelle haridustee piirdub 7 või 8 klassiga. Sageli saavad probleemid alguse juba aastaid varem.

Ka gümnaasiumid on tootnud lühikese ajaga üle 18 000 noore, kes ei õpi ega tööta, sest ka selle haridusega ei leia tööd.

Kool peab muutuma lapsekeskseks, arvestama õpilase individuaalsust ja võimeid – iga inimene on hindamatu väärtusega, eriti meie väikese rahvaarvuga maal.

Uues lastekaitse seaduses on sätteid, mille üle kirglikult vaieldi ning millele ideaalseid lahendusi on hetkel raske leida. Näiteks kuidas tegelikult kaitsta last perevägivald eest, mis on võõra silma eest varjatud? Probleeme on rohkem, kui jagub nendega tegelemiseks sotsiaaltöötajaid.

Äärmiselt vajalikuks peeti seadusandlikku jõudu omava järelevalveorgani loomist, kuhu saaks vajaduse korral tulla abi otsima ka kaugeimast maanurgast. Niisuguse institutsiooni koosseis, pädevus ning paiknemine on veel lõpuni vaidlemata teema.

Uus seadus saab kindlasti toimivam ja täpsem kui vana, kuid ükski seadus ei saa olla täiuslikum inimliku hoolivuse kirjutamata seadusest.

Meist kõigist oleneb, kas lapsel meie naabermajas, trepikojas või kõrvalkorteris on kindel ja turvaline. Kui märkame külmal talvapäeval trollipeatuses õhukeses sügisjopes külmetavat last, on ju meie võimuses võtta ta aadress või telefon ning hankida sellele inimesehakatisele tuttava pere laste kunagistest talvevarudest selga soe riidetükk. Seda saab meist teha igapäev, ja mitte ainult jõulude aegu.

Elle Kull
UNICEF Eesti president

Lastekaitse kontseptsioonist

Monika Luik

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik

Käesolev ajakirja Sotsiaaltöö number on suurelt jaolt pühendatud lastekaitse kontseptsioonile. Oleme tänaseks jõudnud tööga nii kaugele, et saame lisada ajakirjale lastekaitse kontseptsiooni eelnõu, mis on heaks kiidetud sotsiaalministeeriumi juhtkonna poolt ning saadetud kooskõlastusele teistesse ministeeriumitesse, kohalike omavalitsuste liitudele ja lastega tegelevate mittetulundusühingute esindajatele. Loodame, et detsembris kiidab kontseptsiooni heaks ka valitsus.

Lastekaitse kontseptsiooni koostamise eesmärk on luua teraviklik süsteem lapse õiguste kaitseks ning teha muudatusettepanekuid õigusi ja kaitset reguleerivatesse seadustesse. Ühe meetmena näeb kontseptsioon ette koostada uus lastekaitse seadus. Praegu kehtiv lastekaitse seadus on liiga üldine ning ei võimalda seadust praktiliselt rakendada. Lastekaitse kontseptsiooni koostamisel vaadati kriitilise pilguga üle kogu lastekaitset käsitlev seadustik on ning selle alusel töötati välja meetmed praeguste kitsaskohtade likvideerimiseks.

Kontseptsiooni koostamiseks moodustati töörühm, kuhu kuulusid esindajad asjaomastest ministeeriumitest,

õiguskantsleri kantseleist, mittetulundusühingutest, maavalitsustest, kohalike omavalitsuste liitudest ning laste- ja noorteorganisatsioonidest. Kuna töörühm osutus liiga suureks (39 inimest), et olla töövõimeline, siis jagati see viieks väiksemaks töögrupiks. Hiljem panid töögrupid kokku kontseptsiooni esimese versiooni, mis arutati läbi huvigruppidega. Tulemusena kujuneski lastekaitse kontseptsiooni eelnõu, nagu see lisana lugeja ette on toodud.

Töögruppide teemad ja juhid:

- *Inimõiguste töögrupp*, juht Merle Haruoja, Inimõiguste Instituudi peasekretär
- *Perekeskkonna, laste hoolduse ja tervise töögrupp*, juht Monika Luik, sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik
- *Hariduse, vaba aja ja kultuuri töögrupp*, juht Aare Vilu, haridus- ja teadusministeeriumi noorteosakonna ekspert
- *Vabaduse kaotanud ja süüdistatavate laste temaatika töögrupp*, juht Helen Kranich, justiitsministeeriumi õiguspoliitika osakonna avaliku õiguse talituse nõunik
- *Laste liikumisvabaduse ja meedias käsitlemise töögrupp*, juht Ene Tomberg, Lastekaitse Liidu vanematekogu liige

Iga töögrupi juht tutvustab ajakirjas seda, mis teemadega töögrupp tegeles, millised olid probleemid ja nende lahendused.

Lapse inimõigused

ja nende väärtustamine lastekaitse kontseptsioonis

Merle Haruoja

Inimõiguste Instituudi juhatuse esimees, peasekretär

Kõigepealt tuleb märkida, et aastaid kestnud töö ja diskussioonid on jõudnud otsustamise faasi: on olemas kokkulepped lastekaitse kontseptsioonis kajastatu elluviimiseks.

Eesmärgid ja abinõud

Kontseptsiooni koostamise eesmärk oli toimiv lastekaitse-süsteem, mis vastaks Eesti vajadustele ja rahvusvahelistele nõuetele. Kontseptsiooni koostamise üheks aluseks oli õigusruumi ekspertiis, mis tähendab, et kõik lapsi puudutavad õigusaktid peavad olema läbi vaadatud ilma ühegi erandita, lähtudes LÕK artikli 3 põhimõtetest. Kuni käesoleva ajani selline nõue puudub, mis on tekitanud olukorra, kus lapse huvide esikohale seadmine pole õigusloomega tagatud. Kontseptsioonis on vastav ettepanek tehtud.

Töögrupp tegi ettepaneku Riigikogule ja valitsusele luua Riigikogu juurde nõukogu, mis oleks nõuandvaks institutsiooniks laste õiguste ja nende kaitsmise valdkonnas nii Riigikogule kui ka valitsusele. Loodav kõrgetasemeline nõukogu omaks ülevaadet olukorrast ja koordineeriks laste õiguste kaitsmiseks tehtavat tööd, nõustaks Riigikogu ja valitsust ning koostaks ekspertarvamusi seaduseelnõude kohta.

Lapse huvid on jäänud kõrvale

Praegu valitseb olukord, kus keerukate õiguslike probleemidega laste puhul ei lahendata neid probleeme lapse parimatest huvidest lähtudes, vaid tehakse seda bürokraatlikult, enamasti ametkondlikult, üksikutest seadustest ja muudest õigusaktidest lähtudes, arvestamata lapse probleemide eripära.

Asja selgituseks esitan järgmise kaasuse:

J.O., 17-aastane tütarlaps, sündinud ja kasvanud Eestis, kehtiva elamisloata, kehtivate dokumentideta, hariduseta ja Eesti Vabariigi kodakondsuseta. J.O. on kaks korda kriminaalkorras karistatud, kusjuures teisel korral kandis karistust Harku vanglas 8 kuud, käesoleval ajal on tal karistusregistri seaduse § 25 lg. 1 p. 7 alusel.

7.01.2004 tegi KMA otsuse alalise elamisloa andmisest keeldumise kohta, põhjendades seda välismaalaste seaduse § 12 lg.5, milles nähakse ette vaid võimalus anda välismaalasele erandina tähtajaline elamisloa. J.O. ema on naturaliseerunud EV kodanik, kes kasvatab tüdruku üksinda. Selle kaasuse puhul selgus, et kodakondsuse ja õigusliku seisundi ning kehtivate dokumentide puudumine tekitas väga keerulise olukorra, kus lahenduste otsimiseks oleks tulnud kaasata ka teiste ametkondade esindajaid. Koostöös teiste institutsioonidega oleks olnud võimalik leida probleemidele lahendus, kui J.O. viibis Harku vanglas, kuid need toimingud jäid teadmata põhjustel tegemata. Vabanedes

vanglast, ei saanud J.O. jätkata kooliteed õhtukoolis, sest seal nõuti dokumente, mida tal polnud. Koos emaga esitas J.O. alalise elamisloa taotluse KMA-le 10.10.2003.a., kus neile ei selgitatud karistusest tekkinud piiranguid. J.O. pidi uuesti läbima KMA ajutise elamisloa taotlemise ja tööloa taotlemise korra.

Kuigi KMA ei näinud mingit vastuolu EV põhiseaduse ja LÕK-ga, jäi J.O. puhul riigi institutsioonide koostöö olematuks lapse õiguste tagamisel, millele aitasid kaasa lüngad kehtivates seadustes. Kirjeldatud kaasuse puhul puudus koostöö KMA, siseministeeriumi, justiitsministeeriumi, haridusministeeriumi ja kohaliku omavalitsuse vahel.

Seaduste omavahelise kooskõla puudumine ja vastuolu LÕK-i nõuetega sünnitasid õigusliku saspuntra, mis lahendati lapse kahjuks ja seega vastuolus lapse huvidega.

Noore inimese probleemide lahendamiseks venitati nii kaua kui vähegi võimalik ning vägisi jääb mulje, et mõnede probleemsete laste puhul oodatakse nende täisealiseks saamist, et siis nentida, justkui oleks probleem kadunud iseenesest...

Kontseptsioonis on tehtud ettepanekud kodakondsuseaduse ja välismaalaste seaduse täiendamiseks ja muutmiseks.

Riigipiiri ülevatavad lapsed

Omaette probleemina käsitles töögrupp olukorda, kus pole võimalik vajalikul määral kontrollida laste riigipiiri ületamist. Kui lapsel on kehtiv pass, siis praktiliselt puudub võimalus takistada tal riigipiiri ületamist (v.a. idapiir), kui ta seda soovib. Pärast 1. maid 2004, kui Eesti liitus Euroopa Liiduga, muutus probleem veelgi teravamaks, sest EL-s liikumine on kõigile EL kodanikele piiranguteta. Probleem on üle-euroopaline, sest laste ärakasutamiseks ja inimkaubanduseks on loodud varasemast veelgi soodsamad tingimused. Probleemile tuleb EL-is koos liikmesriikidega otsida tõhusaid lahendusi, et kaitsta lapsi kurjategijate ohvriks langemise eest. Vabariigi Valitsusel oleks otstarbekas probleem tõstatada Euroopa Liidu kohtumistel. On igati asjakohane, et see leidis mõistmist ja käsitlemist ning lülitati lastekaitse kontseptsiooni eelnõusse.

Töögrupp leidis, et pagulaste seadus peab täpsemalt määratlema ja sätestama lapse huvide esikohale seadmise varjupaiga taotlemise menetluses ning erinevates menetlustoimingutes.

Vähe teavet väärkoheldud lastest

Eestis puudub ülevaade väärkoheldud, sealhulgas seksuaalselt väärkoheldud, lastest, mis hõlmaks kogu koostöövõrgustikku (riiklikud struktuurid, kohalikud omavalitsused ja MTÜ-d).

Me ei tunne reaalselt olukorda ei kvantitatiivses ega ka kvalitatiivses mõttes selles, mis puutub laste vastu suunatud vägivalda, laste seksuaalset väärkohtlemist ja kõiki muid lapse heaolu kahjustavaid ekspluateerimise vorme. Olemasolevad andmed on ligikaudsed ja põhinevad suuresti ekspertide oletuslikel hinnangutel probleemi ulatusest, rääkimata kvalitatiivsete näitajate väljatoomisest, mida saab teha ainult uurimustele toetudes.

Lapse õigused EL põhiseaduses

Euroopa Liidu õigusruumis reguleerib lapse õigusi põhiseaduse lepingu II osa, põhiõiguste harta artikkel II-84. Harta jõustub EL liikmesriikidele koos Põhiseaduse lepinguga.

Harta artikkel II-84 sätestab:

1. *Lapsel on õigus healuks vajalikule kaitsele ja hoolit-susele. Laps võib vabalt väljendada oma seisukohta. Neid seisukohti võetakse arvesse lapsega seotud küsimustes vas-tavalt tema vanusele ja küpsusele.*

2. *Kõikides lapsega seotud toimingutes, mida teevad avalik-õiguslikud asutused või eraõiguslikud institutsioonid, tuleb esikohale seada lapse huvid.*

3. *Igal lapsel on õigus säilitada regulaarsed isiklikud suh-ted ja otsene kontakt oma mõlema vanemaga, kui see ei ole lapse huvidega vastuolus.*

Multidistsiplinaarne töö lastega eeldab erilist pühendumust, teadmisi ja kogemusi, mida omavad paljud lastega töötavad spetsialistid, kuid nende töö, teadmiste ja pühendumuse vähene väärtustamine praeguses bürokraatia kadalipus võib saada takistuseks lastekaitse kontseptsiooni rakendamisel. Seetõttu on iga kontseptsiooni koostamises töös osalenu ja sotsiaalministeeriumi püha kohus selgitada, selgitada ja veelkord selgitada, kui oluline on lastekaitse kontseptsiooni elluviimine.

Lastekaitse kontseptsiooni saab ellu viia vaid koostöös riigi, kohalike omavalitsuste, MTÜ-de ja kõigi hea tahtega üksik-isikute ning organisatsioonidega.

Töögrupp tegutses järgmises koosseisus: Leen Pärdi (sisemini-sterium), Julia Kovalenko (Inimõiguste Teabekeskus), Sirje Grossmann-Loot (Eesti Lastefond), Margit Sarv (Õiguskantsleri Kantslei), Elmar Nurmela (Lastekaitse Liit) ja allakirjutanu. Suur tänu ja lugupidamine töögrupi liikmetele nende panuse eest rühmatöösse.

Perekeskkonna, laste hoolduse ja tervise töögrupp

Monika Luik

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik

Töörühma ülesanne oli läbi töötada järgmised ÜRO lapse õiguste konventsiooni teemad ja artiklid:

Perekeskkonna ja alternatiivse hoolduse tagamine

(artiklid 5; 18 lg 1-2; 9-11; 19-21; 25; 27 lg 4; 39);

Tervis ja heaolu (artiklid 6; 18 lg 3; 23; 24; 26; 27 lg 1-3);

Kaitse majandusliku ekspluateerimise eest (artikkel 32);

Kaitse narkootiliste ja psühhotroopsete ainete kasutamise ja nendega kaubitsemise eest (artikkel 33);

Vägivaldaohvrite resotsialiseerimine (artikkel 39).

Probleemid ja lahendused

Töögrupp alustas valdkondade probleemide kindlakste-gemisega. Perekeskkonna teema puhul toodi probleemina välja see, et senini pakutud võimalused lapsevanema suhte säilitamiseks ja toetamiseks ei ole osutunud piisavateks, näiteks lapsi kasvatava pere toetamine avalike teenuste ja toetavate sotsiaalteenustega ning nende omavaheline sidu-mine; perest eemal elava lapse suhte säilitamine vanemate-

ga ning vanemate kaasamine kasvatus- ja otsustusprotses-sidesse, lapse kasvatamise eest vastutuse jagamine vanem-ate lahuselu korral.

Probleemiks on kujunenud ka see, et lapse perekonnast eral-damine pole lastekaitseaduses täpselt reguleeritud, millest tulenevalt ei ole piisavalt reguleeritud lapse võimalik perest eraldamine vanema nõusolekul. Võimaluse olemasolu aitaks ennetada kohtu kaudu toimuva lapse perest eral-damist.

Lahendustena pakuti välja niisuguseid võimalusi nagu nt lapsetoetuste ja lapsehooldustasu süsteemi korrastamine, üksikvanema toetuse suurendamine; meetmed töö- ja pereelu ühitamiseks (sh. alushariduse ja päevahoiuteenuse kättesaadavuse ja kvaliteedi tagamine, võimaliku lapsehoid-jateenuse kirjeldamine, ettevõtetele maksusoodustuste and-mine, kui nad panustavad töö- ja pereelu ühildamise või-maluste laiendamisse); lapsevanemate sihipärane teavita-mine ja harimine; vanemate nõustamise korraldamine

(perekoolides osalemise suurendamine); kooliprogrammi täiustamine, noorte ettevalmistamine vanema rolliks; tugiteenuste võrgu väljaarendamine; lapse hooldusõiguse ja kohtuvälise kokkuleppe seaduses kirjeldamine vanemate lahutuse korral; lepitusteenistuse väljaarendamine, lapse perekonnast eraldamise ja/või vanemlike õiguste äravõtmise selgete aluste väljatöötamine ning sellekohased meetodilised juhendid; kuni 3 kuuks vanema nõusolekul lapse perest eraldamise reguleerimine; kohtunike koolitamine lapsi puudutavate vaidluste lahendamisel; lapse vajadustest lähtuva ülalpidamiskulude arvutamise meetodika väljatöötamine ja rakendamine; elatisrahafondi põhimõtte rakendamine; lähenemiskeelu seadustamine (nt vanemale, kes võib olla lapsele või teisele vanemale ohtlik); toetavate teenuste, sh nõustamise võimaldamine peredele; vanemate teadlikkuse tõstmine vastutusest lapse kasvatamisel; arenguplaani koostamise juurutamine lasteasutuses viibivale lapsele ning selle plaani järgimine; „pool-suletud“ režiimiga sotsiaalteenuste (tervishoiu- ja haridusteenuste) osutamise seadustamine käitumisprobleemidega lastele jpm.

Püüan rääkida konkreetse näite varal, mis muutub pärast lastekaitse kontseptsiooni perekeskkonna, laste hoolduse ja tervise töögrupi ettepanekute teostumist. Võtan aluseks ühe tüüpilise juhtumi ning toon välja need asjaolud, mille puhul lastekaitse kontseptsioon näeb ette meetmeid olukorra parandamiseks.

Mis juhtub Karliga?

Karl on 12-aastane poiss, kelle vanemad on sotsiaalselt abituvõitu. Vanemad tülitsevad omavahel ning õhus on lahusus. Karli ema kardab, et pärast lahutust hakkab isa perekonda terroriseerima ega maksa lapsele ülalpidamisraha. Karlil on koolis raskusi – ta on väga kergesti ärrituv poiss, on aeg-ajalt ka teiste suhtes vägivaldne, õppimine ei edene.

Negatiivse stsenaariumi puhul võib juhtuda, et Karli vanemad lähevad lahku. Kuna vanematevahelised suhted on halvad, mustavad lapsevanemad Karli kuuldes teineteist, tegelikult ei luba ema Karlil üldse isaga suhelda. Karli probleemid koolis süvenevad, ta hakkab koolist puuduma. Karlil tekivad uued sõbrad, kes pole just kõige parema kuulsusega. Varsti ongi poisil pahandusi politseiga. Karl satub alaealiste komisjoni vaatevälja ning saadetakse kasvatuslike erivajadustega laste kooli Puiatus. Puiatust naastes jätkab Karl oma kriminaalset karjääri, ta on muutunud sõprade seas tunnustatud kambaliikmeks, kes jagab noorematele korraldusi, kust ja mida varastada. Suhted vanematega on halvad, Karli silmis puudub emal igasugune autoriteet. Aeg-ajalt pressib Karl emalt noaga ähvardades raha välja.

Lastekaitse kontseptsioonis nimetatud lahenduste rakendamisel oleksid võimalused negatiivse stsenaariumi ärahoidmiseks järgmised:

- Pärast Karli sündimist on Karli vanemad käinud koolitusel, kus nad on saanud algteadmised lastekasvatusest;

- Kui lahutust pole siiski võimalik ära hoida (näites pakkudes perele tugiteenuseid), oleks võimalik kasutada lepitusteenust, mis aitab vanematel saavutada kokkuleppe, kuidas omavahel suhelda nii, et see last ei kahjustaks;

- Kui Karl jääb elama ema juurde ja isa ei maksa elatisraha, nagu ema kardab, aitab Karli ema hädast välja elatisraha fond. Lapse vajadused on rahuldatud ning pere toimetulek ei halvene seetõttu, et üks vanematest ei täida oma kohustust;

- Klassijuhataja, kes näeb, et Karlil on koolis ning ka kodus probleeme, mida õpetaja üksi lahendada või maandada ei suuda, võtab ühendust lastekaitsetöötajaga. Lastekaitsetöötaja kutsub kokku lapse võrgustiku ning loomulikult ka pere ja ühiselt koostatakse Karlile juhtumiplaan. Juhtumiplaanis lepitakse kokku, mis ajaga tahetakse milleni jõuda ja mida tuleb selleks ühel või teisel asjaosalisel teha. Koos ka hinnatakse tehtut ning selle tulemuslikkust ja vajadusel seatakse uued sihid;

- Juhul kui Karli probleemid ei lahene ning ta satub alaealiste komisjoni vaatevälja, on komisjonil võimalus Karli käitumishäirete korrigeerimiseks suunata Karl poolkinnisesse rehabilitatsiooniasutusse.

Juhtumi lahendamisele aitavad kaasa toimivad ning üheselt mõistetavad suhted võrgustiku osapoolte vahel, selged protseduurireeglid juhtumi lahendamiseks ja dokumenteerimiseks, kaasaegne infotehnoloogiline süsteem juhtumi haldamiseks ja võrgustiku osapoolte omavaheliseks suhtlemiseks jpm.

Muidugi oleks väga naiivne loota, et pärast lastekaitsekontseptsiooni ettepanekute ellurakendamist kõik ülalnimetatud võimalused kohe ideaalselt toimima hakkaksid. Olulise sammu sinnapoole oleme siis aga astunud küll.

Töögruppi kuulusid Tiina Kiviriüt (Tartu Maavalitsus), Signe Riisalo, Merle Tomberg, Katre Pall ja Triin Habicht (sotsiaalministeerium), Julia Kovalenko (Inimõiguste Teabekeskus), Sirje Grossmann-Loot (Eesti Lastefond), Astrid Ojasoon (Kose Vallavalitsus), Reet Rääk (Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuamet), Mari Loorents-Timmo (rahvastikuministri büroo), Kai Kullerkupp (justiitsministeerium), Mihkel Liivo (Ühiskondliku Leppe SA) ja Ene Tomberg (Lastekaitse Liit).

Oleviku väärtustamine

Hariduse, vaba aja ja kultuuri töögrupis arutatust

Aare Vilu

*Haridus- ja teadusministeeriumi
noorteosakonna ekspert*

Laste õiguste eest seismine ja kaitse võib meid eksitada ja viia ühe olulise põhimõtte unustamiseni. Tänapäeval teab ja väärtustab noor oma õigusi enam kui kunagi varem. Noorte arengut tuleb igati toetada ja mitte arvata, et noor inimene saab otsustusvõimeliseks alles teatud eas.

Tavaliselt oodatakse noortelt, et nad eelnevate põlvete kogemuse ning väärtushinnangud omaks võtaksid ning omandaksid teadmised ja oskused, mis võimaldavad täisealiseks saades olla aktiivne ja toimetulev ühiskonnaliige. Siiski ei tohiks unustada, et lapsepõlv ja noorus on väärtus omaette, mitte üksnes ettevalmistus eluks täiskasvanuna.

ÜRO lapse õiguste konventsiooni üks põhimõtetest on laste ja noorte kaasamine neid puudutavate otsuste tegemisse. Need otsused ei mõjuta mitte üksnes noorte tulevikku, vaid puudutavad ka nende praegust olukorda. Iga võimalus, mida saame pakkuda praegu, toetab noorte arengut.

Usaldusväärne kool

Noorte hariduse, vaba aja ja kultuuri probleeme arutanud töörühmas ja piirkondlikel konverentsidel ning analüüsides võimetekohase hariduse tagamiseks vajalikke meetmeid ja neile antud kommentaare veebilehel www.sm.ee/lastekaitse, jäi kõlama, et lapsevanemad ja ühiskond usaldavad kehtivat haridussüsteemi. Võibolla tuleb see üllatusena, kuid analüüsides arutelude tulemusi ning hariduse muutmiseks tehtud ettepanekuid, nähakse koolil suurt vastutus ja olulist rolli noore inimese kujundamisel. Sellist arvamust toetab asjaolu, et peamise probleemina on esile tõstetud noorte püsimine koolis – hariduse katkestusega omandamine. Kui suudetaks tagada koolikohustuse täitmine, siis on juba sellega loodud hea võimalus noore arenguks ning teadmiste ja oskuste omandamiseks.

Kõneldes koolikohustuse täitmise tagamisest, on hea meel tõdeda, et aruteludes käsitleti kõiki aspekte, mis on seotud erinevate osapoolte vastutusega. See on ka loomulik, kuna üksnes ühe komponendi muutmise/parandamine ja teiste mitteamestamine head tulemust ei anna.

Kui ainekavade arendus ja sellega seotud õpetajate ja teiste koolipersonali kuuluvate inimeste ettevalmistamine vastavalt muutunud vajadustele on riiklikult koordineeritav, siis sellise kooli kujundamine, milles õppides ja millele tagasi mõeldes noored ütlevad MINU KOOL, sõltub suuresti kohaliku omavalitsuse otsustest. Eraldi tuleb esile tõsta asjaolu, et iga konkreetse kooli hindamisel tuleb arvesse võtta õpilaste hinnangut koolikeskkonna õpilassõbralikkusele. Vaadates kooli siseelu, toetatakse üha enam personaalset lähenemist igale õpilasele. See võimaldab toetada noore arengut ning võimalikult vara määrata tema puudujääke ja vajadusi.

Aruteludes märgiti ka tiheda koostöö vajadust kõigi vahel, kes vastutavad noore arengu eest. Kool üksinda, ilma lapse-

vanemateta ning eriti ilma võimaluseta noortel endil kaasa rääkida, ei suuda pakkuda noortele head arengukeskkonda. Sama oluline, kui noorte suhtes erinevaid kohustusi kandvate institutsioonide tegevus, on nii töörühmades kui ka kommentaarides esile tõstetud lapsevanemate roll. Tuleb tunnistada, et raskete probleemide korral ei suuda täiskasvanu kahjuks mitte alati oma vastutust kanda.

Erihoolt vajavad noored

Erivajadustega noortele hariduse võimaldamise suhtes võib positiivse tendentsina märkida, et ühiskond on jõudnud arenguetappi, kus erivajadused ei tähenda automaatselt eraldatust. Eraldi teemana käsitleti kõigis aruteludes sotsiaalsete erivajadustega noortele võimaluste loomist, mis aitaksid neil katkestamatult haridust omandada.

Koolid, mille juurde on rajatud õpilaskodud, toetavad eeskätt neid õpilasi, kes on pärit sotsiaalselt väiksemate võimaluste ja toimetulekuga peredest. Seegi tegevussuund on seotud ühiskonna üldise arenguga.

Kasvatusraskustega õpilastele suunatud tegevus on aga palju laiem, see ei piirdu üksnes haridussüsteemi meetmetega. Sageli võib probleemi põhjus peituda noort ümbritsevas täiskasvanutes – lastekaitse spetsialistid rõhutasid hoolimatuse probleemi. Seda arvestades seisab ees töö perekonnaga, pereprobleemide ulatuse ja nende lahendamise abinõude kaardistamine.

Meie laste kasvatajad

Sotsiaaltöötajaid, õpetajaid, noorsootöötajaid, vabatahtlikke – seda nimistut võiks jätkata pikalt – on vaja ette valmistada tööks noortega, arvestades ühiskonnas toimuvaid muutusi. Kuid peamine, mida saab teha, on see, et oma igapäevases töös ja tegevuses arvestataks noorte vajaduste ja huvidega. Kui eelpool nimetatud või nimetamata jäänud inimestel kutseoskuste kõrval oleks ka kutsumus tööks noortega, siis võiks pilt isegi ideaalilähedaseks kujuneda. Paraku on töös noortega palju sellistki, mis ei allu õppinud inimeste oskustele ja võimalustele, sest noor teeb oma valikuid üpris iseseisvalt, tema väärtushinnangud ja maailmapilt ei kujune üksnes noortega töötavate inimeste õpetussõnade ja eeskuju mõjul. Noored omandavad käitumise ja erinevate olukordade lahendamise mudeleid meediast, avalikust (või pigem avalikustatud) elust, mis noort ümbritseb.

Kindlasti ei saa mööda vaadata lastevanemate osast laste väärtuste kujunemisel. Lapsele on tema vanemad kõige lähedasemad inimesed, kellelt omandatakse põhilised käitumismallid. Vanemliku kasvatus puudujääke on võimalik kompenseerida ja korrigeerida vaid piiratud ulatuses.

Kultuur ja vaba aeg

Kuna laste ja noorte vaba aja veetmise võimalused ei ole

kõigile noortele kättesaadavad, tekitab see olukorra, kus lapsed kogunevad tänaval ning selline vaba aja veetmise viis võib viia ennast või kaaslasti kahjustavate tegudeni.

Aruteludest koorus välja tõdemus, et probleem ei seisne siiski niivõrd noorte huvidele vastavate võimaluste puudumises, sest avatud noortekeskuste, huvikoolide, spordirajatiste ja paljude teiste ettevõtmiste näol on tegemist võimalustega, millest noor võib leida hingelähedase tegevussuuna, kuivõrd selles, et viimastel aastatel on vähenenud lastevanemate ja noorte eneste võimalused osaleda ressursse nõudvates tegevustes, teisisõnu nende taskukohasus.

Noor vajab oma arenguks toetust ja võimalusi tegelemiseks enesearendusega, oma huvidest lähtudes. Siin on oma osa traditsioonilistel huvitegevustel, kuid ka selles on oluline paindlikkus, sest tänapäeva ühiskond areneb nii kiiresti, et kõik institutsioonid ei suuda muutustega kaasas käia. Sellega seoses on tõusnud ning kindlasti tähtsustub edaspidi veelgi avatud noorsootöö põhimõtte rakendamine.

Kui üldistada mõtted, mida käsitleti lastekaitse kontseptsiooni hariduse, vaba aja ja kultuuri töörühmas, piirkondlikel konverentsidel ja avalikus arutelus ning kommentaarides, peab ütleva, et suurim töö laste õiguste kaitsmisel on koostöö tõhustamine ning kõigi vastutust kandvate osapoolte arusaamine oma rollist.

Ärgem sundigem noori passiivse vaatleja rolli, see süvendab tarbijalikku ja äraootavat suhtumist maailma asjadesse. Ärgem otsustagem noorte tulevikku ilma nende, vaid kujundagem olevikku ja tulevikku KOOS NOORTEGA.

Töörühma kuulsid: Annika Remmelgas (Eesti Õpilasmavalituste Liit), Toomas Palu ja Elle Kull (UNICEF Eesti Rahvuskomitee), Kai Kukk (haridus- ja teadusministeerium), Helger Rannu (Ühiskondliku Kokkuleppe Sihtasutus), Anu Põrk Eesti Noorteühenduste Liit, Elgur Palta (kultuuriministeerium), Astrid Ojasoon (Kose Vallavalitsus) ja Ülo Mandre (Eesti Skaudimalev).

Karistusõiguslik alaealiste erikohtlemine

Helen Kranich

Juстиitsministeeriumi avaliku õiguse talituse nõunik

Iga aastaga on üha enam teadvustunud vajadus, et alaealisi tuleb kohelda vastavalt nende vanuse, arengutaseme ja sotsiaalse tausta eripärale. See põhimõte kehtib ka tänapäevases karistusõiguses olenemata sellest, kas alaealine on õiguserikkumise toimepanija, ohver või tunnistaja. Riigi karistuspoliitikas on viimastel aastatel rakendatud palju uusi ja kaasaegseid muudatusi alaealiste erilise kohtlemise suhtes seoses uue karistusseadustiku, väärtemenetluse seadustiku ja kriminaalmenetluse seadustiku vastuvõtmise ja kehtima hakkamisega.

Nagu öeldud, kehtivad Eesti karistusõiguses võrdlemisi uued seadused, mistõttu ei saa täna veel eriti veendunult rääkida, mil määral ja kuidas on uued sätted rakendunud ja mis on uue korra puudused.

Küll väärivad esiletõstmist uue karistuspoliitika peamised põhimõtted ja -eesmärgid ala-ealiste suhtes, samuti probleemid, mis on juba praktikas üles kerkinud ja võimalikud lahendused neile ja millega tegeldi muuhulgas ka lastekaitse kontseptsiooni ettevalmistamisel.

Lastekaitse kontseptsiooni alaealiste liikumisvabadust käsitlevas osas tõstatati nt küsimus sellest, kuidas teadvustada vanematele, et ka nemad peavad aitama kaasa, et nende lapsed ei hulguks tänavatel, ei tarvitaks alkoholi ega tubakatooteid ning ei rikuks avalikku korda. Üheks võimaluseks on täiendada senist alaealise hilja õhtul ilma täiskasvanud saatjata liikumise keeldu, lisades sellesse võimaluse kohaldada vanemaile sanktsiooni hoolduskohustuse täitmata jätmise eest kas trahvimise või koolitusele suunamise näol.

Alaealisele kohaldatav karistus ja mõjutusvahend

Karistusõiguslik vastutus algab 14-eluaastast. See tähendab, et nooremalt kui 14-aastast alaealist väär- ega kuritegude eest üldse ei karistata. Samas ei tähenda see riigi poolt probleemi eiramist, sest sellistele alaealistele on võimalik kohaldada nn alaealise mõjutusvahendeid ehk selliseid mõjutusvahendeid, mis vastavad alaealise arengule, tema isiksusele ja mõjutavad alaealist edaspidi õiguserikkumiste toimepanemisest hoiduma. Sellised mõjutusvahendid on näiteks hoiatus; koolikorraalduslikud mõjutusvahendid; vestlusele suunamine psühholoogi, narkoloogi, sotsiaaltöötaja või mõne muu spetsialisti juurde; lepitamine; kohustus elada vanema, kasuvanema, eestkostja või perekonnas hooldaja juures või lastekodus; üldkasulik töö; käendus; noorteprogrammides või sotsiaalprogrammides või ravikuurides osalemine; kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine. Mõjutusvahendi valik oleneb konkreetsest alaealisest ja toimepandud teost ning lähtub põhimõttest, et see oleks võimalikult leebe ja vähem psüühikat koormav. Mõjutusvahend ei ole oma olemuselt karistusliku, vaid kasvatusliku iseloomuga.

14-18-aastase alaealise seaduserikkuja teole vastavad karistused on kirjas karistusseadustikus. Alaealistele ei rakendata täiskasvanutega samaväärseid ja samas määras karistusi, vaid nende kohta kehtivad näiteks järgmised erisused:

- alaealisele kuriteo eest mõistetava vangistuse ülemmäär on 10 aastat, täiskasvanutel 20 aastat või eluaegne;

LASTEKAITSE KONTSEPTSIOON

- kuriteo eest ei tohi karistada rahalise karistusega alaealist, kellel puudub iseseisev sissetulek;
- kuriteo eest mõistetava rahalise karistuse määr on 30-250 päevamäär, täiskasvanutel 30-500 päevamäär;¹
- vääртеo või kuriteo eest võib kohus alaealise vabastada - karistusest ja kohaldada mittekarakteristlikke mõjutusvahendeid (hoiatus, käitumiskontroll, noortekodusse paigutamine, kasvatus eritingimusi vajavate õpilaste kooli suunamine);
- vääртеo ja II astme kuriteo eest võib alaealise suhtes vääртеo- ja kriminaalmenetluse lõpetada ja suunata asi alaealiste komisjoni mõjutusvahendite kohaldamiseks;
- eriseadustes, nt tubaka ja alkoholiseaduses, on erisätted alaealistele õiguserikkujatele, kellele kohaldatavad rahatrahvid on väiksemad kui täiskasvanud seaduserikkujatel.

Alaealisele kohaldatav sanktsioon peab olema vajalik, tõhus ja võimalikult leebe. Oluline ei ole tema ühiskonnast isoleerimine, tema edasist suhtumist ja käitumist tuleb mõjutada võimalikult tema igapäevases keskkonnas. Jätkuma peab alaealise normaalne areng ja perekonnasuhted. Peamine põhimõte on, et alaealisele mõistetakse vabadusekaotuslik või muu karistus vaid erandina ja üksikjuhtudel ning juhtum lahendatakse alternatiivlahendustega, alaealistele mõeldud mõjutusvahenditega.

Kui siiski kohus on otsustanud karistada alaealist vabadusekaotusliku karistusega, järgneb tihe töö alaealisega kinnipidamisasutuses – õppetöö, õppetööst vaba aja sisustamine, teemaüritused (näiteks narkootikumide mõjust), suhtlemine psühholoogiga, sotsiaalpedagoogiga jm. Täna on kõik alaealised kinnipeetavad hõivatud kasuliku tegevusega keskmiselt 30 tundi nädalas. Nii täna kui tulevikus pannakse rõhku sellele, et alaealistega tegeleksid spetsialistid, kellel on selleks teadmised ja oskused.

Alaealise erihuvide arvestamine kriminaalmenetluses

Kui alaealise õigusrikkuja suhtes on alustatud kriminaalmenetlust, on menetlejal õigus ja kohustus rakendada konkreetse alaealise arengule, psüühikale, samuti tema sotsiaalsele keskkonnale või muudele asjaoludele vastavaid meetmeid. Näiteks võib alaealise huvides kuulutada kohtuistungit kinniseks. Kohustuslik on kaitsja osavõtt, sest alaealise huvid peavad olema maksimaalselt kaitstud. Kriminaalmenetluse seadustiku kohaselt peab kõigis alaealise kriminaalasjades osalema ka kriminaalhooldusametnik, kes koostab kohtueelse ettekande. Selles ta aitab alaealist ja tema sotsiaalset keskkonda iseloomustavaid asjaolusid ning annab hinnangu alaealise suhtes rakendatavate abinõude sobivuse kohta.

Alaealiste asjades on esmatähtis kriminaalmenetluse läbiviimise kiirus. Justiitsministeeriumi arengukavas on nimetatud eesmärk seatud uurijatele ja prokuröridele. Arengukava näeb ette mh järgmiste meetmete rakendamist alaealiste sooritatud kuritegude menetlemisel:

- 1) alaealiste kuritegude kohtueelne menetlus on oluliselt lühenenud, üldjuhul ei ületa see 4 kuud;
- 2) ühtegi alaealist ei peeta vahi all kauem kui 2 kuud;
- 3) kõik kauem kui 2 nädalat vahi all peetavad alaealised osalevad õppetöös vähemalt 15 tundi nädalas;
- 4) kõigi alaealiste kohta koostab kriminaalhooldusametnik noort iseloomustava kohtueelse ettekande, kusjuures seda tuleb teha 1 kuu jooksul;
- 5) alaealiste kriminaalasjad lahendatakse kohtus 3 kuu jooksul;
- 6) enamiku kriminaalmenetlusele sattunud alaealiste hinnangul on nendega prokuratuuris ja kohtus käitunud õiglaselt.

Alaealise kriminaalasjas on oma roll ka tema vanematel või teistel seaduslikel esindajatel. Kui alaealine kahtlustatav või süüdistatav ei ilmu uurija, prokuröri või kohtuniku juurde, trahvitakse mitteilmumise eest tema vanemat, eestkostjat või hooldajat. Samuti on kohtul seaduse alusel võimalik panna kriminaalmenetlusega riigile tekitatud kulude hüvitamine vanemale või alaealise kasvatamise eest vastutavale muule isikule.

Mis puutub alaealise tunnistaja ja kannatanu ülekuulamise, siis kehtivad erireeglid alla 14-aastaste alaealiste suhtes. Nimelt noorema kui 14-aastase lapse ülekuulamisest peab võtma osa lastekaitsetöötaja, sotsiaaltöötaja või psühholoog. Vanema kui 14-aastase alaealise tunnistaja ülekuulamisele võib uurija, prokurör või kohus nimetatud spetsialiste kaasata vajaduse korral. Kohtus on alla 14-aastase alaealise risküsitlus keelatud, 14-18-aastase alaealise puhul võib kohus otsustada, kas risküsitlus läbi viia või mitte. Alaealise ülekuulamisel on võimalik kasutada videosalvestust. Kahjuks on praktikas esinenud juhtumeid, kus ülekuulamisel ei suudeta kõiki vajalikke küsimusi esitada ning kohtus kerkivad esile täiendavad küsimused, mistõttu on alaealisi kutsutud istungile. Siin on tegu eeskätt rakendusliku probleemiga, mida on võimalik kõrvaldada spetsialiste koolitades ja kogemusi omandades. Uue võimalusena näeb uus kriminaalmenetluse seadustik ette võimaluse kasutada kohtus ülekuulamisel tunnistaja või kannatanu kaitseks teda süüdistatava eest varjavat vaheseina.

Kriminaalmenetluses tunnistaja või kannatanuna osaleva alaealise kaitseks võib kuulutada kohtuistungit kinniseks, samuti piirata kohtuotsuse avalikustamist. Kohtul on kohustus pidada silmas kohtuistungil osaleva alaealise huve ja vajadusel anda korraldus alaealise lahkumiseks pärast tema kohtulikku ülekuulamist.

Seadustest üksi ei piisa, oluline on uute põhimõtete ja nõuete rakendamine reaalses elus. Selleks näeb valitsus ja lastekaitse kontseptsioon ette uurijate, prokuröride, kohtunike, vanglaametnike ja kriminaalhooldajate koolitamist.

Töörühma kuulsid Tiina Kase-Ercolak (Julgestuspolitsei) ja Merle Haruoja (Inimõiguste Instituut)

¹ Päevamäär arvutatakse konkreetse süüdistatava keskmise päevasissetuleku alusel ehk päevamäär on individualiseeritud. Arvutamise aluseks on kriminaalmenetluse alustamisele eelneva aasta tulu, millest arvutatakse keskmine päevasissetulek. Kui inimesel on vara rohkem, kui ametlik sissetulek näitab, on menetlejal õigus päevamäär suurus korrigeerida. Erandlikud asjaolud võivad olla aluseks päevamäär vähendamiseks. Minimaalne päevasissetulek on 50 kr ehk kui ametlik sissetulek on väiksem, lähtutakse miinimumist.

Laps ja meedia

lastekaitse kontseptsioonis

Ene Tomberg
Lastekaitse Liit

Sotsiaalministeeriumis on paljude ministeeriumide ja ametkondade ning MTÜ-de kaasamisel valminud lastekaitse kontseptsiooni eelnõu.

Lastekaitse Liidule usaldati kontseptsiooni peatüki "Laps ja meedia" põhiseisukohtade ettevalmistamine.

Oleme sageli juhtinud üldsuse tähelepanu lapse probleemide meedias käsitlemise viisile, mis tihti on vastuolus nii lapse huvide kui õigustega. Meedias on laps kujunenud objektiks, keda kasutatakse ära ärilistel eesmärkidel müügiedu tagamiseks.

Näiteid lapse õiguste rikkumisest meedias

Aastaid tagasi ilmus ühe ajakirja esikaanel joonistus koolijütsist, kelle poolik kolju oli täis põhku. Järgnes pikk arutelu koolidest, kust õpitulemusi aluseks võttes tulevad nn põhupead. Olen veendunud, et ükski artiklis nimetatud koolide õpilastest ei julenud eakaaslastele öelda, et ta õpib "põhupeade" koolis.

Ometi märgitakse Eesti ajakirjanduseetika koodeksis, et ajakirjandus ei tohi oma tegevusega tekitada põhjendamatu kannatust. Igal konkreetsel juhul tuleb kaaluda, kas avalikkusel on tõesti vaja laste suhtes negatiivse häälestusega informatsiooni pakkuda.

Järgmine näide puudutab kurba juhtumit lastelaagrist, kus tuulise ilmaga loata ujuma läinud lastekodus kasvav poisike uppis. Veel sama päeva õhtul intervjuerisid mitme meediakanali reporterid lastekodus poisi rühma-kaaslast, et teada saada üksikasju hukkunud poisist. Laste õiguse eest vastamisest keelduda ei seisnud keegi, nad pidid vastama reporterite küsimustele leinasituatsioonis.

Ajakirjanduseetika koodeks nõuab, et

üldjuhul tohib lapsi intervjuerida või neid fotograferida lapsevanema või lapse eest vastutava isiku juuresolekul või nõusolekul. Lastekodulaste puhul seda koodeksi sätet lihtsalt eirati.

Kuidas suhtuda Kanal 2 saate Happy Hour saatejuhi Urmas Oti vestlusesse väikese tšetšeeni poisiga, kellelt täiskasvanu meelitas osavate küsimustega välja tema arvamuse kahe vaenutseva maa suhete, sõjategevuse, vihkamise ja teiste inimtunnete kohta? See poisike pidi järgmisel päeval minema oma klassi, kus kaasõpilaste arvamused ei pruukinud sugugi ühtida tolle poisi arvamusega. Hea, kui lahkarvamused selgitatakse sõnasõjas, mitte kakluse teel, võimalikele hilisematele tagajärgedele on valus mõeldagi.

Tösielusarjad on eriti viimase paari aasta jooksul Eesti telekraanidele kõrvuti huvitavate saadetega toonud ka selliseid saateid, kus laps kaastakse tegevusse tema arvamust küsimata ja tema turvalisust arvestamata. Just praegu diskuteeritakse elavalt TV3 sarja Naistevahetus üle.

Loomulikult tuleb *reality* saadete jaoks leida inimesed, kes nendes kaasa löövad. Aga jätkem lapsed rahule – nemad tunnevad ennast turvaliselt omas kodus, oma lähedaste ja oma asjade keskel. Milleks neid oma kodust välja viia võõrasse peresse, kus nad alguses võõristavad, seejärel hakkavad uues olukorras oma kohta otsima, küllalt kiiresti tekib aga kojuigatsus, vajadus harjunud elurütmile. Kui pereema soovib hankida uusi muljeid võõras peres, siis on see tema isiklik asi. Lapse eest otsustada oma tahte pealesundimisega ta ei tohiks.

Kontseptsiooni koostajad peavad vajalikuks koolitada ajakirjanikke

vältimaks laste kahjustamist meedias. Koolitada tuleb ka lapsevanemaid, et loobutaks arvamusest, mille järgi kõikides situatsioonides otsustavad lapse eest tema vanemad.

Rohkem häid lastesaateid

Vägivalda ja julmust kajastavate ja isegi propageerivate saadete hulk telekanalites kasvab järjekindlalt. Vaid harvadel kordadel hoiatab diktor, et järgnev saade või film ei sobi lastele vaatamiseks.

Millised on tänapäeval lastesaated? Multifilmid väikestele, laste muusikasaated, võistlussarjad teismeliste, aga 7-10 aastastele ei ole peaaegu midagi. Laste arvamussaadet, omaloomingu-, kunsti- ja kirjandussaadet puuduvad täiesti. Samas võivad lapsed olla suurepäraseks ajakirjandusliku materjali allikaks, aidates näha asju oma vaatenurgast ning pakkudes uudseid lähenemisi küsimustele, mis puudutavad neid otseselt: haridus, mäng, koolikiusamine või muud väärkohtlemise liigid. Heaks näiteks on mõni aasta tagasi Lastekaitse Liidu tellimisel valminud laste suhtlemisprobleeme, ka vägivaldset käitumist ja selle põhjusi käsitlev saatesari "Rusikas", mis arutelu kõrval pakkus ka käitumismalle keeruliste olukordadega toimetulekuks.

Laste omasaadete hulga suurendamiseks tehakse kontseptsioonis ettepanek kehtestada ringhäälinguloo andmise tingimusena kindel protsent, mille ulatuses näidatakse lastesaateid (sh omasaateid). Selliste saadete ettevalmistamine ei ole kerge töö. See nõuab professionaalseid oskusi, eeskätt lapse hingeelu tundmist, kuid heade lastesaadete mõju laste arvamuse ja oskuste kujunemisele on suur.

Laps ja reklaam

Eraldi käsitletakse reklaami, sest enamus reklaamist puudutab paratamata ka lapsi. Vastavalt käesoleva aasta maikuus jõustunud reklaamiseadusele käsitletakse reklaamina teavet, mis avalikustatakse toodete või teenuste müügi suurendamise, ürituse või idee edendamise või mõnes muus vallas mõne muu soovitud tagajärje saavutamise eesmärgil. Niisiis on tootja eesmärk võimalikult enam müüa, et saada võimalikult rohkem kasu. Samas on just lastel õigus selgele ja tõesele, kunstlike liialdusteta teabele. Kaubanduslikes teadetes tuleb vältida fantaasia ja tegelikkuse segiajamist, mitte-reaalsete ootuste kultiveerimist. Igapäevaelus tõdeme, et paljud reklaamid demonstreerivad ebavõrd- sult süvendavaid staatilisi soorolle, propageerivad ebatervislikku eluviisi (sigaretid, alkohol jms), vägivalda ("Ema annab tappa, kui sa suppi ei söö..."), nihestunud väärtusi (eroo- tilisele tegevusele kutsuv reklaam). Või mida arvata müügiletitud ilmunud ajakirja Cosmoplitan mee- diatutvustuskampaaniast, milles kooli vahetusse naabrusse ilmunud reklaam tutvustab eelmängu pikkust seksuaal- suhtes?

Kontseptsiooni ettepanekud, mis käsitlevad reklaami, sisaldavad nõuet keelustada erootilisele tegevusele kutsuva telefoniliini reklaami nii ava- lik-õiguslikus kui eratelevisionis ja ka raadios. Kaaluda tuleks ette- panekut keelata reklaami näitamine 5 minutit enne ja 5 minutit pärast laste- saadet, mis jätkaks lapsevanemale või- maluse piirata lapse kokkupuudet te- lereklaamiga. Koolides tuleks kaubanduslik reklaam keelustada.

Valmiv kontseptsioon püüab kaitsta lapse õigusi kõikides eluvaldkon- dades. Lapse väärtushinnangute ku- jundamisel on meedial kindlasti olu- line roll, sest oma tegevusega ku- jundab ta lapse hoiakuid ja käitumis- norme.

*Töörühma kuulusid Toomas Palu
UNICEF Eesti Rahvuskomiteest ja
allakirjutanu.*

Väärkoheldud l

Raul Heido

*Lõuna Ringkonnaprokuratuuri
eriasjade prokurör*

Viimastel aastatel räägitakse üha enam lapsohvri olukorrast meie kriminaal- menetluses, mis on üsna kaugel lap- seväärsest kohtlemisest. Samas on vähemalt justiitsministeeriumi ja Rii- giprokuratuuri poolt ulatatud toetav käsi. See väljendub laste vastu suu- natud vägivallakuritegude vastase võitluse prioriteetseks valdkonnaks nimetamises. Prokuratuuri tegevust selles valdkonnas toetab alates 01.07.2004.a kehtima hakanud krimi- naalmenetluse seadustik, mille ko- haselt prokuratuur vastutab kohtueelse menetluse seaduslikkuse ja tulemus- likkuse tagamise eest. Tuleb tunnista- da, et laste vastu suunatud vägivallaku- ritegude avastamine ja tõkestamine saab olla edukas vaid lastega tegelevate ametkondade koostöös, kusjuures igapäevaelus on täita kindel roll lapse õiguste tagamisel.

Ohvriabi lapsele

Riigi esmane ülesanne on lastele ohvriabi tagamine. Selles on astunud esimesi samme – praegu (dets. 2004 – toim) toimub 35 riikliku ohvriabitö- taja koolitus, kes asuvad tööle 1. jaanu- arist 2005 ja kellele üheks prioritee- diks on seatud võitlus laste vastu suu- natud kuritegudega. Senine ohvriabi on olnud lünklik, ohvriabiga on katmata üsna suur osa Eestist. Laste ohvriabi põhilised probleemid on olnud reaalse ohvriabi puudumine ohvristu- misel ja lapse ebapiisav ettevalmista- mine kohtuistungiks. Seda tühimikku on vahel suutnud täita prokurör.

Õiguskaitseasutustes on spetsiali- seerumine varieeruv ning oleneb ka paikkonna suurusest. Nii on suure- mad võimalused Tallinnas, kus töö- tavad ühele või teisele alale spet- sialiseerunud kohtunikud ja polit- seialliüksused. Põhja Ringkonna- prokuratuuris on alaealiste osakond,

kus osa prokuröre on spetsia- liseerunud lapsohvritele. Muudes piirkondades on spetsialiseerituse tase madalam, millega kaasnevad ka kasinamad võimalused tööks laps- ohvritega.

Väärkoheldud lapsest teatamine

Laste vastu suunatud kuritegude la- tentsuse aste on Eestis üsna kõrge, kuna sellised kuriteod jäävad tavaliselt pereringi.

Lastekaitse seaduse § 59 kohustab iga inimest, kes saab teada kaitset ja abi vajavast lapsest, teavitama sellest sot- siaaltalitust, politseid või mõnda teist abiandvat organit. Sotsiaaltalitusel on õigus ja kohustus tegutseda kohe, vaatamata kaitset vajava lapse piir- kondlikule või muule kuuluvusele. Paraku seadusega kehtestatud abiva- javast lapsest teatamise süsteem ei tööta, kuna selles pole küllalt selgelt fikseeritud teavitamise mehhanism. Ebaselge on ka spetsialistide vastu- tus, kes ei täida lastekaitse seadusest tulenevat nõuet teatada abivajavast lapsest. Nimetatud probleemid tak- kistavad laste vastu suunatud kuri- tegude kiiret avastamist, mistõttu va- litsevad suured ootused sotsiaalminis- teeriumis väljatöötava uue lastekait- se seaduse suhtes.

Õigusküsimustega tegelevate prak- tikutele on kujunenud probleemiks raviasutusse saabuvatest väärkohel- dud lastest teatamise puudulik protse- duur. Kohtumistel SA Tartu Lastek- liinik töötajatega tõstatati küsimus, millal ja keda peavad nad teavitama raviasutusse paigutatud abivajavast (väärkoheldud) lapsest, sest esialgse informatsiooni põhjal on raske otsus- tada, kas tegemist on õnnetusjuhtumi või hoolikalt varjatud vägivallakuri- teoga. Sellega seoses korraldati 2004.a sügisel Tartu Lastekliinikus ümarlaud, millest võtsid osa Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ja Polit-

aps ja kriminaalmenetlus

seiprefektuuri alaealistega tegelevad prokurörid ja politseiametnikud, võõrustajateks olid lastekliiniku juhid ja sotsiaaltöötaja.

Diskussioonis said selgeks mitmed sõlmküsimused, mis puudutavad abivajavast lapsest teatamist, kuna lastekliinik näeb probleemina nii patsiendi kaitse kui isikuandmete kaitsega seotud küsimusi. Raviastutuse mured ja kartused said koos läbi arutatud, sest tegelikult on raviastutuses viibiva ja abivajavast lapsest teavitamise regulatsioon olemas.

Tuleb tunnistada, et laste vastu suunatud vägivallakuritegude avastamine ja tõkestamine saab olla edukas vaid lastega tegelevate ametkondade koostöös, kusjuures igaühel neist on täita kindel roll lapse õiguste tagamisel

Vabariigi Valitsuse määrus nr 44 23. jaanuarist 2002. a „Kiirabi, haiglate ning pääste- ja politseiasutuste kiirabialase koostöö kord“, mis on kehtestatud tervishoiuteenuste korraldamise seaduse § 17 lõike 2 alusel, ütleb üheselt, et politseid tuleb teavitada isikust, kes on narkojoobes või kellele on tekitatud kehavigastusi. Samas ei lasu raviastutusel peale politsei teavitamise lapsevanemate informeerimise kohustust.

Lapsevanemate teavitamise otsustab pärast kriminaalmenetluse alustamist menetleja, kuna isikuandmete kaitse seaduse § 14 lõike 5 kohaselt saab uurimisasutus keelata haiglas viibiva lapse terviseseisundit kajastavate andmete edastamist või nende juurdepääsu kuriteo tõkestamise, kurjategija tabamise või kriminaalmenetluses tõe väljaselgitamise huvides.

Raviastutusele on keerukaks osutunud juhtumid, kus ei suudeta otsustada, kas tegemist on väärkoheldud lapse või õnnetusjuhtumiga ning see, millal teavitada politseid. Jõuti kokkuleppele, et otsuse vastuvõtmiseks on võimalik tööpäeval pöörduda alaealistega tegelevate prokuröride ja töövälisel ajal valveprokuröri poole. Vastuse said lastekliiniku küsimused ka selles, mis puudutab teavitamist kliinikusse toimetatud väärkohtlemise tunnustega lapsesse väljapool Lõuna Ringkonnaprokuratuuri ja Politseiprefektuuri tööpiirkonda.

Senise praktika järgi haigla sotsiaaltöötaja informeerib lapse elukoha sotsiaaltöötajat, kes omakorda teavitab politseid, mille tõttu põhjendamatult venib kriminaalmenetluse alustamine. Politsei esindajad aksepteerisid, et kriminaalmenetluse seadustikuga pole vastuolus, et esmased menetlustoimingud teostab Lõuna Politseiprefektuur koostöös kohaliku sotsiaaltalitusega, kes seejärel edastab kriminaalasja edasiseks menetlemiseks kuriteo toimepanemise asukoha järgsele politseiprefektuurile.

Töö kuriteo avastamiseks ja lapse abistamiseks

Milline võiks olla lapsohvritega seotud kriminaalasjade eeluurimise mudel? Kriminaalmenetluse alustamisele eelneb kuriteoteate saabumine politseisse, millest oli põgusalt juttu eespool. Kuriteoteade võib saabuda mitmeid teid pidi, mistõttu seadusega

on seda raske reguleerida. See võib olla näiteks järgmine: *väärkoheldud laps – lapsevanem – lastepsühholoog – meedik – õpetaja – sotsiaaltöötaja – politsei*. Järjestus võib varieeruda, mõned lülid võivad puududa. Skeem võib olla ka teistsugune, kuid kõige olulisem on, et kuriteoteade jõuaks operatiivselt politseisse konkreetse politseiametniku kätte, kes on koolitatud tööks lastega. Politseiametniku töö peab toimuma kahes suunas – kuriteo avastamine koos kuriteo jälgede fikseerimise ja ekspertiisidega, st. sisulise uurimise läbiviimisega, ning teise suunana ohvriabi korraldamine, kuigi algteadmised ohvriabist peaksid olema ka politseiametnikul endal. Peab teadma, et kohtueelse uurimise edukus võrdub nulliga, kui lapsohver ei saa abi. Selline lapsohver ei suuda anda adekvaatset ütlusi, millest sageli oleneb kuriteo avastamine. Laste seksuaalse väärkohtlemise kriminaalasjades peab toimuma lapsohvri lapseväärne ülekuulamine, mis on üheks olulisemaks tõendiks, kuna pooltel juhtudel objektiivselt fikseeritavaid kehavigastusi pole ja ainsaks tõendiks ongi lapsohvri enda ütlused.

Kokkuvõtvalt tuleb märkida, et ametkondadevahelise koostöö raames peame ühiste jõupingutustega jõudma selleni, et lapsohver saaks vajalikku ohvriabi politseiasutuses, kes tegeleb lapse juhtumi käitlemisega. Abi peab olema professionaalne. Selleks on vaja tagada toimiva ja last säästva kriminaalmenetlusega paralleelselt lapsohvri viivitamatu nõustamine, sotsiaalne kaitse ja rehabilitatsioon, et taastada kogu kriminaalmenetluses lapse normaalne seisund.

Politseiprefektuurides toimub politseiametnike spetsialiseerumine lastest kuriteoohvritega tegelemiseks. Kogu kriminaalmenetlus viiakse läbi last säästvalt, mistõttu lapsohvrit kuulatakse võimalusel üle vaid üks kord.

Kaalutletud otsuse põhimõtte rakendamine lapsega seotud juhtumi lahendamisel

Signe Riisalo
*Sotsiaalministeeriumi hoolekande
osakonna peaspetsialist*

Lapsesse puutuvateks otsusteks tuleb lugeda kõiki otsuseid, mis mõjutavad lapse igapäevaelu, perekondlikke suhteid, hariduse omandamist ja teabele juurdepääsu ning oma seisukohtade väljendamist. Tegelikult räägime me lapse õigustest ja kohustustest ning nende igapäevasest rakendamisest.

Lapse õigused

Lapsel on peaaegu kõik õigused, mis täiskasvanutelgi, välja arvatud poliitilised õigused. Lisaks on lapsel veel täiendavad, tema ealistest iseärasustest tulenevad õigused, nagu:

- perekonnaõigused (reguleeritud põhiseaduse § 27 lg 3 ja perekonnaseadusega)
 - olla kasvatatud oma vanemate poolt
 - suhelda mõlema vanemaga
 - olla kaitstud igasuguse väärkohtlemise eest
 - saada teavet puuduva vanema kohta
 - olla ülal peetud oma vanema poolt
- lapse õigus haridusele, informatsioonile, eakohasele teabele, vaba aja veetmise võimalustele;
- seadust rikkunud lapse õigus erilisele kohtlemisele.

Lapse õigusi võib nende realiseeritavuse järgi jagada kaheks:

- lapse subjektiivsed õigused, mis on üldjuhul kohtulikult kaitstavad (nt lapse õigus vanemlikule ülalpidamisele)
- lapse õigused, mille tagamise poole tuleb püüelda, kuid mis ei ole kohtulikult kaitstavad (nt lapse õigus suhelda mõlema vanemaga).

Miks on vaja lapsele tagada tema iga arvestavad õigused? Laps on oma east tingituna haavatavam ja sõltuvam, kui täiskasvanud ühiskonnaliige. Eelkõige on laps sõltuv perekonnast, aga ka ühiskonnast, sh poliitilistest otsustest.

Ühinenud Rahvaste Organisatsiooni lapse õiguste konventsiooni aluspõhimõte on tagada iga lapse õigus elule, maksimaalsele võimalikule arengule ja heaolule (artikkel 6). Kaugemaks eesmärgiks on tagada, et lapsest kasvaks haritud ja enesega edukalt toimetulev täiskasvanu. Kui me tagame lapsele maksimaalse arengu ja heaolu, siis me ühtlasi aitame kaasa ka kaugema eesmärgi saavutamisele ehk sellele, et lapsest kujuneks enesega toimetulev haritud täiskasvanu.

Et tagada selle eesmärgi saavutamine, tuleb esikohale seada *lapse parimad huvid* (artikkel 3), arvestades veel kaht ÜRO lapse õiguste konventsiooni printsiipi, milleks on *mittediskrimineerimine* (artikkel 2) ja *lapse osalusõigus* (artikkel 12).

Lapse parimad huvid

Lapse parimate huvidega arvestamise põhimõte nõuab, et lapsi otseselt (üksikjuhtumite lahendamine) või kaudselt (nt kohalike või riiklike projektide /programmide /poliitika väljatöötamine) puudutavates ettevõtmistes ja otsustes arvestatakse kas konkreetse lapse või üldisemalt laste huvid ja vajadustega. Lapse parimaid huvisid on vaja kaaluda muude huvide ja õiguste kontekstis ning teha seejärel maksimaalsel võimalikul määral lapse huve arvestav otsus.

Lapse parimate huvidega arvestamise kohustus ei tähenda tingimata lapse huvide esikohale seadmist teiste isikute ja üldsuse huvide arvel, vaid see tähendab kohustust selgitada välja lapse parimad huvid ning nendega maksimaalsel võimalikul määral arvestamist. Missugustel juhtudel tuleb eelistada lapse huve ja mis juhtudel tuleb leida kompromiss lapse ja teiste isikute või ühiskonna huvide vahel, milline kompromiss on lapse huvide seisukohalt õige, see selgub iga konkreetse juhtumi tõlgendamise ja analüüsimise käigus. Langetatava otsuse aluseks on kaalulolevate huvide väärtus, samuti võimalikud tagajärjed lapse huvide mittejärgimise korral.

Kes teeb otsuse

Tuleb silmas pidada, et last puudutava juhtumi lahendamisel tagataks lapse maksimaalne areng ja heaolu ning kaasatus otsustusprotsessi. Arusaadavalt on laste soovide ja arvamustega arvestamine seotud lapse võimega olukorda hinnata ning selle alusel põhjendatud otsuseid langetada. Laste arengutaset ja vastustusvõimet ja nende mõjutatavust arvestades on lapsele antud vanuse kasvades rohkem õigusi ja kohustusi. Näiteks kogudusse kuulumise üle saab laps iseseisvalt otsuse langetada alles 15-aastaselt. Ka õigus töötada ja kriminaalvastutus on seotud konkreetse vanusega. Täiskasvanud, eelkõige vanemad on kohustatud otsustama lapse eest seni, kuni lapsed selleks ise suutelised pole. Tegelikult teevad lapsevanemad kaalutletud otsustusi alates lapse sünnist: nad valivad lapsele sobiliku nime, kujundavad lapse söömise ja magamise harjumusi, panevad lapse lasteaeda või huviringi või valivad talle võimetekohase kooli. On olukordi, kus vanemlike otsuste langetamise õigus on piiratud: näiteks olukorrad, kus vanem on läinud vastuollu seadusega ega ole lähtunud lapse heaolust ja arengust või ka seesugused olukorrad, kus laps on läinud vastuollu kas ühiselureeglitega või koguni seadustega. Sellistel juhtudel teevad otsuseid sotsiaaltöötajad, kool, politsei, alaealiste komisjon või kohus.

Lapse ja teiste isikute huvide kaalumisel ja lapsesse puutuvate kaalutletud otsuste langetamisel on asjakohane võrgustikutöö ja juhtumikorralduse meetodi rakendamine. Võrgustikutöö on lapse, tema vanemate või eestkostja ja spetsialistide (sõltuvalt probleemist sotsiaaltöötaja, psühholoog, õpetaja, kasvataja, KOVi lastekaitseametnik, politseinik) vaheline koostöö ja infovahetus lapse juhtumi lahendamise nimel. Iga kord ei pruugi probleemi või juhtumi lahendamisel osaleda kõik nimetatud spetsialistid, kuid alati peab olema juhtumi lahendamisel üks isik (enamasti üks spetsialistidest), kellel on juhtroll ja kes vastutab probleemi lahendamise eest.

Tavaliselt juhib lapse probleemi lahendamist ja vastutab selle eest vanem, kelle kohustus on last kasvatada. Ka vanem peab tegema otsuseid, kaaludes erinevaid võimalusi ja lapse ning teiste isikute huve, aga ka oma otsuse mõju.

Näide: kaalutletud otsus lapse kaitsmisel vägivalda eest

Kaalutletud otsuse põhimõtet tuleb rakendada eranditult kõigi lapse õiguste tagamisel. Alljärgnevalt vaatlen seda ÜRO LÖK artikkel 19 alusel:

Osalisriigid rakendavad kõiki seadusandlikke, administratiivseid, sotsiaalseid ja haridusalaseid abinõusid, et kaitsta last igasuguse füüsilise ja vaimse vägivalda, ülekohtu või

kuritarvituse, hooletussejätmise, hooletu või julma kohtlemise või ekspluateerimise, kaasa arvatud seksuaalse kuritarvituse eest, kui laps viibib vanema(te), seadusliku hooldaja või seaduslike hooldajate või mõne teise lapse eest hoolitseva isiku hoole all.

Niisugused kaitseabinõud peaksid hõlmama tõhusaid vahendeid sotsiaalprogrammide ellurakendamiseks, mis tagaksid vajaliku toetuse lapsele ja nendele, kes tema eest hoolitsevad, samuti ka muude eelpool nimetatud lapse väärkohtlemise juhtude vältimise, kindlakstegemise, neist teatamise, nendele osutamise, nende uurimise, käsitlemise ja järelmenetluse ning vajadusel kohtuliku sekkumise.

Kõnealune artikkel kaitseb lapse õigust vägivaldavale elule kodus, koolis, lastekodus, laagris, jne. Artikkel 19 eeldab, et:

- tuvastatakse lapse suhtes kasutatav vägivald
- teatatakse sellest isikutele, kellel on võimalus/ volitus sekkuda (nt politseile)
- uuritakse vägivaldaakti põhjusi (sh lapse, aga ka vägivalda tarvitanud isiku psüühilist ja füüsilist seisundit)
- nõustatakse ja juhendatakse nii last kui tema suhtes vägivalda tarvitanud isikut
- jälgitakse lapse ja vägivalda tarvitanud isiku seisukorda pärast juhtumit, kohaldatakse järelhooldust
- vajadusel alustatakse vägivalda tarvitanud isiku suhtes kohtumenetlust

(Hodgkin, Newell 1998¹).

Lapse perekonnast eraldamise põhjus saab olla seotud ainult artikkel 19 loetletud rikkumistega isikute poolt, kes on lapse seaduslikud hooldajad. Kõige levinum on lapse hooletusse jätmise vanemate poolt, harvemini tuleb ette otsest vägivalda laste kallal. Sellistel juhtudel tuleb lastekaitseametnikul langetada kaalutletud otsus lapse perekonnast eraldamiseks ning rakendada kõiki abinõusid lapse elu edaspidiseks korraldamiseks. Selleks on mõistlik kasutada võrgustikutööd ning juhtumikorraldust.

Tegevuse käik

Selleks et langetada kaalutletud otsustust, tuleb alustada juhtumi kaardistamisest.

Oluline on lapse huvide ja vajaduste väljaselgitamine, milleks tuleb koguda fakte ja hinnata asjaolusid, ära kuulata kõik asjaosalised, sh pöörates erilist tähelepanu lapse ärakuulamisele ja selle metoodikale. Seejärel on võimalik sõnastada probleem ja seda analüüsida. Analüüsides võimalikke lahendusi, tuleb jälgida eeskätt lapse huve, kuid ka teiste osapoolte ning üldsuse õigusi.

Alles nüüd, kõiki asjaolusid arvesse võttes on võimalik langetada maksimaalsel võimalikul määral lapse huve arvestav kaalutletud otsus.

Otsusest üksi ei piisa, tuleb koostada ja ellu viia abinõude kava ning jälgida selle tulemusi. Vajadusel tuleb juhtumit täiendavalt käsitleda ning abinõude kava muuta.

Võrgustikutöö ja juhtumikorraldus on parim viis kaaluda lapse probleemi lahendamisel eri võimalusi ja nende mõjusid, et langetada mõistlik, lapse huve kõige enam arvestav ja teiste isikute õigusi kõige vähem kahjustav otsus.

¹ ÜRO lapse õiguste komitee istungi materjalid

Andmete kogumisest seoses lastekaitse kontseptsiooni rakendamisega

Andra Reinomägi

Sotsiaalpoliitika info ja analüüsi osakonna analüütik

Lastekaitse kontseptsiooni eesmärk on luua terviklik süsteem lapse õiguste kaitse korralduseks. Lastekaitse kontseptsiooni ja sellele järgneva lastekaitse seaduse põhimõtted tuginevad ÜRO lapse õiguste konventsioonile Eesti konteksti ja vajadusi arvestades. Meie eesmärk on tagada senisest efektiivsem ÜRO lapse õiguste konventsiooni rakendamine ning läbipaistva ja efektiivselt toimiva lastekaitse süsteemi loomine, mis võimaldaks teostada järelevalvet laste õiguste kaitse tagamise üle.

Miks ja mis andmeid

Saavutamaks nimetatud eesmärgi, on vaja informatsiooni tegelikust olukorrast lastekaitse vallas. Kontseptsiooni ja seaduse tulemuslikuks rakendamiseks ning nende hilisema toime analüüsimiseks on vaja selget ja mitmekülgset teavet. Teadmispõhise poliitikakujundusest, mille üheks eelduseks on teabe kogumine ja vahetus, on korduvalt räägitud. Statistilised andmed on vajalikud lastekaitse süsteemi kui terviku ja selle alateemade jälgimiseks, tagasisideks, analüüsimiseks ning edaspidise tegevuse kavandamiseks. Andmete olemasolu, kättesaadavus, kvaliteet ja töödeldavus on ühed olulisemad kriteeriumid eelpool mainitud eesmärkide täitmisel.

Lapse õiguste tagamise strateegia (2003) sätestab eesmärgid ja tegevused, mis on olulised laste heaolu ja turvalisuse tõstmisel ja tagamisel. Strateegia on ühel või teisel moel seotud pea kõigi eluvaldkondadega ning selle raames on määratletud hulk indikaatoreid ja teemasid, mis nende valdkondade arengut peegeldavad. Nii näiteks on vaja teavet laste tervisnäitajate kohta, vigastuste, õnnetuste, haigestumise kohta; laste haridusele tehtud kulutuste ning haridusasutustes õppivate laste arvu, aga ka koolist väljalangemise kohta. Oluline on lastele suunatud sotsiaalse kaitse kulutuste suurus, andmed lastele ja lastega peredele pakutava-

test teenustest ja toetustest, puudustkannatavate laste ja perede arv ning andmed nende heaolu suurendamisele suunatud meetmetest.

Tähtis on laste vaba aja veetmise ja huviharidusega seotud teave. Elu pahupoolest peegeldavaks oluliseks teemaks on laste seaduserikkumised, neile määratud karistused, narkootikumide, alkoholi ja tubaka tarvitamisega seotud näitajad. Üheks keeruliseks teemaks on laste vastu suunatud vägivald ja laste väärkohtlemine, mille kohta on andmed paraku üsna puudulikud ning puudub ülevaade tegelikust olukorrast. Vaja on ülevaadet laste ja noorte sidemetest tööturuga, puuetega laste olukorrast, hoolekandasadutustesse ja teistesse institutsioonidesse paigutatud lastest ja nende olukorrast, samuti vähemusharvuste hulka kuuluvate laste ning asüülitaotlejate ja põgenike laste olukorrast. Oluline on lastega seotud töötajate ja spetsialistide hulk erinevates eluvaldkondades.

Eeltoodust võib seega järeldada, et lastekaitse ja laste õigustega seotud temaatika on väga ulatuslik ning seda peab vaatama koos teiste poliitikatega. Kuna paljuski sõltub laste heaolu otseselt vanemate heaolust ja toimetulekust, tuleb lastekaitset analüüsida ka seda silmas pidades. ÜRO lapse õiguste komitee soovitas Eestil jätkata mitmekülgse teabe kogumist alla 18aastaste isikute kohta konventsiooni igas valdkonnas, sealhulgas kõige haavatavamate sihtrühmade (nt laste kuritarvitamise ja väärkohtlemise ohvrid) kohta ja kasutada saadud andmeid konventsiooni rakendamise hindamisel ja strateegia kavandamisel. Muuhulgas soovitas komitee kaaluda iga-aastase statistika avaldamist laste õigustest. (CRC/C/15Add.196 31. jaanuar 2003).

Vastavalt komitee soovitusel – töötada välja ulatuslik tegevuskava konventsiooni elluviimiseks – on sotsiaalministeerium koostanud lapse

õiguste tagamise strateegia, mis sisaldab erinevaid indikaatoreid ja andmeid peegeldamiseks lastega seotud teemasid.

Andmete praegune seis

Meie põhilised infovahetuse partnerid on teised riigiasutused (ministeeriumid, ametid), kohalikud omavalitsused ja maavalitsused, asutused ja organisatsioonid, kes on seotud lastega. Lisaks toimub lapsi puudutav teabevahetus ka teadusasutuste ja rahvusvaheliste organisatsioonide ning ühendustega. Seega on infovajadus nii riigisisene kui rahvusvaheline.

Sotsiaalministeerium vajab teavet riiklike poliitikate kujundamiseks, tegevuste planeerimiseks ja meetmete rakendamiseks. Tagasisidet toimuvast on vaja olukorra hindamiseks, rakendatavate meetmete ja ressursside tõhususe analüüsimiseks ning sihtrühmade vajadustest ja karakteristikutest ülevaate saamiseks. Sama kehtib ka kohalike omavalitsuste ja maavalitsuste suhtes. Rahvusvahelisel tasandil oleme sageli aruandekohuslased ja koostööpartnerid, mille tõttu peame andma ülevaate Eestis rakendatavatest poliitikatest ning nende mõjust ja sotsiaalsest olukorrast riigis.

Sotsiaalministeeriumi poolt kogutavad andmed hõlmavad perekonnas hooldamist, orbude ja vanemliku hoolduseta laste hooldamist hoolekandeadutustes ning vanemliku hoolduseta lapsi, lisaks sotsiaalkindlustuse statistika ministeeriumi allasutustelt. Nimetatud info annab küll üldise ülevaate sihtrühmadest, kuid põhjalikumalt olukorda analüüsida see info ei võimalda. Info ja andmete vorm peaks võimaldama sügavamalt analüüsida erinevate sihtrühmade vajadusi ja võimalusi ning aitama hinnata rakendatud meetmete sihipärasust ja mõjusust. Tõhustamist vajab koostöö teiste ministeeriumidega saamiseks lastega seotud teavet nende haldusalast. Tänapäevase seisuga ei

ole veel ühiselt läbi räägitud, kuidas täpselt peaks toimuma koostöö ja infovahetus ning millistele andmetele meie partnerid võiksid enam tähelepanu pöörata.

Institutsioonid ja asutused on need infoallikad, kellel on klientidest ja nende vajadustest kõige parem ülevaade. Siia võib arvata ka kohaliku omavalitsuse, kellel peaks olema parim ülevaade enda haldusalas toimuvast. Samas on mitmeid aspekte, mis on andmevahetuse seisukohalt katmata – näiteks puudub süsteem laste väärkohtlemise registreerimiseks ning edasise tegevuse fikseerimiseks, samuti ei oma me alati ülevaadet mitmesuguseid teenuseid pakkuvatel MTÜ-dest ja teistest organisatsioonidest, mis ühel või teisel viisil on lastega seotud. See teabelünk vajab täitmist. On vajalik, et institutsioonid või asutused, kes oma tegevuses laste ja lastekaitsega kokku puutuvad, pööraksid tähelepanu oma haldusalasse puutuva informatsiooni kvaliteetsele kogumisele ja vahetamisele teiste institutsioonidega. Vaid koostöö tulemusena on võimalik koguda kvaliteetseid andmeid ning hinnata laste ja lastekaitse olukorda.

Mõned näited

Sotsiaalministeeriumil on hea ülevaade peretoetuste saajate arvust ning selleks kulunud summadest. Samas aga puuduvad andmed laste tervisest ja suremusest, aga ka nt õppijate osatähtsusest rahvastikus ja muud suhtarvud 2003. aasta kohta, kuna puuduvad 2003. aasta rahvastikuandmed. Eestis puudub kindel süsteem laste vastu suunatud vägivalda ja laste väärkohtlemise juhtumite registreerimiseks ning juhtumikorralduse edasiste tegevuste kajastamiseks. Info laste väärkohtlemisest pärineb mitmest allikast, mis ometi ei anna ülevaadet tegelikust olukorrast. Politseiameti ja varjupaikade andmed on üks vähestest võimalusest laste väärkohtlemise hindamiseks (vt tabel 1 ja 2).

Eesmärgid

Sihiks on koondada peamised lastega seotud andmed ühte andmebaasi, mis peegeldaks eri valdkondade arenguid ja muutusi ning võimaldaks rakendatud poliitika ja meetmeid adekvaatselt hinnata. Selleks on vaja asjaosaliste tihedat ja hästi fikseeritud koostööd, et parandada laste olukorda efektiivsete poliitikate rakendamise teel. Üheks andmekogumise või-

Tabel 1. Laste vastu suunatud registreeritud kuriteod karistusseadustiku järgi (jõustus 01.09.2002)

	KarS. §	2002 4 kuud	2003
Lapse tapmine (vastsündinu tapmine ema poolt)	§ 116	1	3
Vägistamine, toime pandud noorema kui 18-a isiku suhtes	§ 141 lg.2 p.1	3	35
sh vägistamiskatse		0	5
Sugulise kire vägivaldne rahuldamine, toime pandud noorema kui 18-a isiku suhtes	§ 142 lg.2	5	28
Suguühete sundimine, toime pandud noorema kui 18-a isiku suhtes	§ 143 lg.2	0	2
Suguühe järeלטulijaga	§ 144	0	0
Suguühe lapseealisega	§ 145	0	8
Sugulise kire rahuldamine lapseealisega	§ 146	3	19
Eestkoste või hooldusõiguse kuritarvitamine	§ 171	0	0
Võõra lapse hõivamine	§ 172	1	1
Lapse müümine ja ostmine	§ 173	0	0
Alaealise prostitutsioonile kallutamine	§ 175	1	0
Alaealise prostitutsioonile kaasaaitamine	§ 176	1	1
Alaealise kasutamine pornograafilise teose valmistamisel	§ 177	1	2
Lapsporno valmistamine ja selle võimaldamine	§ 178	0	3
Lapseealise seksuaalne ahvatlemine	§ 179	0	3
Alaealisele vägivalda eksponeerimine	§ 180	0	0
Alaealise kaasatõmbamine kuriteo toimepanemisele	§ 181	0	31
Alaealise kallutamine alkoholi tarvitamisele	§ 182	2	8
Narkootilise ja psühhotroopse aine edasiandmine nooremale kui kaheksateistaastasele isikule	§ 185	0	35
Alaealise kallutamine narkootilise ja psühhotroopse aine ja muu uimastava toimega aine ebaseaduslikule tarvitamisele	§ 187	0	10
Ebaseadusliku tegevuse võimaldamine ja prostitutsiooni vahendamine	§ 268	11	44

Allikas: Politseiamet

Tabel 2. Varjupaikades ja rehabilitatsioonikeskustes viibinud laste arv 1999-2003

	1999	2000	2001	2002	2003
Asutustes viibinud laste arv	1762	2441	2033	1783	1798
...nendest põhjuse järgi arviliselt ja protsentides					
Perevägivald ¹	95 5.4%	120 4.9%	100 4.9%	121 6.8%	180 10%
Vägivald (muu)	22 1.2%	24 1.0%	34 1.7%	39 2.2%	24 1.3%
Koolivägivald ²	7 0.4%	1 0.0%	0 0.0%	10 0.6%	-

¹2003. aasta perevägivalda andmed kajastavad füüsilist (6,4%), vaimset(3,4%) ja seksuaalset(0,2%) perevägivalda

²2003. aasta aruandes koolivägivald eraldi ei kajastu

Allikas: Sotsiaalministeerium

maluseks, mis hoolekande vallas võiks olla prioriteediks ning mis aitaks ka laste olukorrast paremat ülevaadet saada, on indiviidipõhine sotsiaalinfosüsteem (SIS). See on olemas ka praegu, kuid võimalused selle alusel erinevate sihtrühmade olukorda analüüsida ja tausta hinnata on piiratud. SISi laiendamine ning süsteemi kasutajasõbralikumaks muutmine on vajalik nii sotsiaalministeeriumi, kohalike omavalitsuste kui maavalitsuste seisukohalt vaadates. Uus süs-

teem peaks lihtsustama osapoolte koostööd juhtumikorralduses.

Kokkuvõtteks võib öelda, et esimesed sammud lapsi puudutavate andmete kogumiseks on tehtud ning eesmärgid, milleni jõuda soovitakse, fikseeritud. Edaspidi vajame asjaosaliste tiheda koostöö jätkumist ning mõistmist, et igasuguse poliitika tõhusus oleneb võimalusest olukorda võimalikult täpselt hinnata ning selle alusel tegevusi optimaalselt kavandada.

Lastekaitse kontseptsioon ja lastekaitsetöö kohalikus omavalitsuses

Reet Rääk

Tallinna Sotsiaal- ja Tervishoiuameti
hoolekandeosakonna peaspetsialist

Aastaid on räägitud sellest, et lastekaitseesadus on deklaratiivne, perekonnaseadus ei paku lahendusi kõigi peresuhetest tulenevate vaidluste lahendamiseks, puuduvad lastekaitstes vajalikud regulatiivaktid ja tööjuhendid. Lastekaitse kontseptsioonis seatakse eesmärk luua süsteem lapse õiguste kaitse korralduseks ja ühtlustada lastekaitsetöö praktika.

Kontseptsioonis lähtutakse neljast põhiprintsiibist, mis läbivad kõiki lastekaitse korraldamise meetmeid ning tegevusi. Need on **subsidiarsus** (abi peab olema inimesele võimalikult lähedal), **teenuste astmelisus** (abi osutamisel lähtutakse inimese vajadustest suunaga vähem sekkumist nõudvatelt tegevustelt sügavamalt sekkumist nõudvatele tegevustele), **partnerlus peredega** (pere on oma probleemide aktiivne lahendaja) ja **juhtumikorraldus ning võrgustikutöö** (iga juhtumi eest vastutab kindel spetsialist, igal juhtumil on võrgustik).

Ükski neist printsiipidest ei ole uus, kuid kohalikud omavalitsused pole suutnud neid järgida, sest:

- Valdades ja linnades napib lastekaitsetöötajaid või pole neid üldse. Kõigil lastekaitsetöötajatel pole eriharidust.
- Teenused lastele ja lastega peredele on välja arendamata.
- Teenuste maht ja kvaliteet ei vasta alati laste ja perede vajadustele.

Suure töökoormuse tõttu ei jõua lastekaitsetöötaja perekonda küllaldaselt motiveerida ja nõustada, juhtumit järjekindlalt korraldada ega vastutada selle eest algusest lõpuni, maksimaalselt ära kasutada juhtumivõrgustikus peituvaid ressursse.

Lastekaitse kontseptsioon pakub välja lahendused nimeetatud probleemidele ja ka konkreetse tegevuskava. Lastekaitse korraldamiseks kohalikus omavalitsuses peetakse vajalikuks kehtestada optimaalne laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta suhtes 1000:1 juba jaanuaris 2007. **Lastekaitsetöötaja peab olema sotsiaaltöölase kõrgharidusega.** Üleminekuajal käsitletakse erialase ettevalmistusena ka pedagoogika või psühholoogiaalast eriharidust koos erialase töökogemuse ning täiendõppega. Seadusega määratakse kindlaks, kuidas kontrollida lastega töötavate inimeste tausta, et välistada ebasobivate ja ebaausate inimeste, sh. raskeid kuritegusid tahtlikult toime pannud inimeste töötamine lastega.

Lastekaitsetöö on vastutusrikas ja psüühiliselt raske. Mida paremini on töö seaduste ja juhenditega reguleeritud, seda kergem on töötada. Lastekaitse kontseptsioon näeb ette juba 2004. aasta lõpuks **käsiraamatu** väljaandmist lastekaitsetöötajatele. Võrgustikutööd peaksid hoogustama ametijuhendite näidised haridus- ja tervishoiuasutustes lastega töötavatele sotsiaaltöötajatele. 2007. aastaks peaks valmima

uus lastekaitseesadus, mille rakendusaktiga kehtestatakse nõuded juhtumitööle: juhtumi lahendamise protseduuridele, juhtumi dokumenteerimisele ning lapse juhtumiplaani koostamisele ja selle regulaarsele hindamisele. **Perekonnaseadusele** on kavas lisada meetodilised juhendid ja abimaterjalid, et hõlbustada otsustamist lapse perekonnast eraldamise vajalikkuse üle ning tutvustada adekvaatseid käitumisviise sellistel puhkudel. Ühtlasi töötatakse välja ka perekonnaseaduse lapsendamist käsitlev rakendusakt.

Kohalikus omavalitsuses laste probleemide käsitlemiseks peetakse vajalikuks moodustada omavalitsustes spetsialistidest koosnevad **lastehoolekande komisjonid**, mille ülesanne on toetada lastekaitsetöötajat, hinnata, kas konkreetse lapse juhtumi puhul on rakendatud peret toetavaid sobivaid meetmeid ning otsustada, kas juhtum antakse kohtusse lapse eraldamiseks perekonnast. Et vältida lastekaitsetöötajate läbipõlemist, peetakse vajalikuks arvestada lastekaitsetöötaja töötaja sisse ka supervisioon.

Positiivsed tulemused lastekaitstes jäävad saavutamata, kui lastekaitsetöötajal puudub võimalus tagada lapsele ja perekonnale neile vajalikud **teenused**. Lastekaitse kontseptsioonis rõhutatakse vajadust tagada nõustamis-, lepitus- ja tugiisikuteenused kõikidele peredele, kes seda vajavad; arendada välja laste rehabilitatsiooni ja hooldusravi süsteem; korraldada puudespetsiifiliste teenuste osutamine riigi poolt; laiendada rehabilitatsiooniteenuse õigust käitumisprobleemidega lastele; seadustada poolsuletud režiimiga tervishoiu-, hoolekande- ja haridusteenuste osutamine käitumisprobleemidega lastele kui üks rehabilitatsiooniteenuse osutamise viise. 2007. aastaks on kavas kehtestada hoolekandeteenuste kirjeldused ja miinimumstandardid ning täiendada hoolekandeteenuste järelevalvet. Tegevusloa andmisel hoolekandeteenuse osutajale võetakse aluseks organisatsioonisisese kvaliteedi hindamise süsteem, kaebuste ja vaidluste lahendamise kord, klientidelt tagasiside kogumise meetodid ning aruandekohustus.

Eluasemeprobleemi lahendamiseks tehakse kontseptsioonis ettepanek kaaluda riikliku programmi koostamist märtsiks 2005, mis toetaks kohalikke omavalitsusi sotsiaalpiirkondade eraldamisel vähekindlustatud isikutele, laste hoolekandeseadusest ellu astuvatele noortele, vanglast vabanenutele jt.

Nende ja paljude teiste lastekaitse kontseptsioonis sisalduvate heade mõtete realiseerimise tulemusena peaks selgemaks saama lastekaitsetöö sisu, ülesannete jaotumine lastekaitsevõrgustikus ning piirid kohaliku omavalitsuse, riigi ja kolmanda sektori vahel. Mida selgemini on reguleeritud lastekaitse süsteem, mida rohkem on selles valikuvõimalusi, seda tõhusamalt saavad lastekaitsetöötajad aidata lapsi ja peresid.

Kuidas muuta lastekaitsetöö efektiivsemaks

Küsitlus „Lastekaitsetöö tegijad ning nende hinnangud valdkonna korralduse ja seadusandluse kohta“

Monika Luik

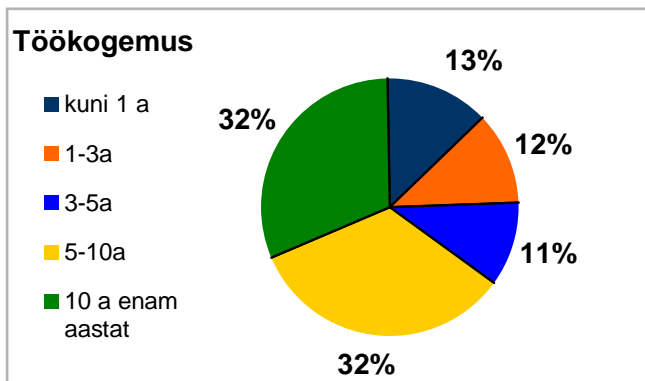
Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna nõunik

2004. aastal alustas sotsiaalministeerium lastekaitse kontseptsiooni koostamist ning jätkas hoolekandekontseptsiooni (sh asendushoolduse kontseptsiooni) koostamist. Lastekaitse kontseptsiooni koostamise üks eesmärkidest on luua ajakohane ja toimiv seadustik Eesti lastekaitse korraldusele, et sel teel tõhustada lastega tehtavat tööd. Uus hoolekandekontseptsioon loob uued alused sotsiaalteenuste ning -toetuste süsteemile.

Et uued seadused saaksid võimalikult head, taotles sotsiaalministeerium seniste lastekaitset käsitlevate õigusaktide kohta tagasisidet lastekaitsetöö tegijatelt nii kohalikus omavalitsuses kui maakonnas. Selleks korraldati küsitlus lastekaitsetöö tegijate seas.

Küsitlus viidi läbi maakonna lastekaitsetöötajate kaasabil 2004. aasta alguses. Kokku laekus 181 täidetud ankeeti.

Küsimustik algas üldandmetega: vastaja sugu, vanus, haridus, töökogemus, töökohaga seotud asjaolud. Järgnesid küsimused, milles paluti hinnata optimaalset laste arvu ühe lastekaitsetöötaja kohta, koostööpartnereid, sotsiaalteenuste kättesaadavust ja kvaliteeti ning nimetada tegureid, mis

Joonis 1. Vastanute töökogemus lastekaitse valdkonnas aastates

muudaksid lastekaitsetöö efektiivsemaks. Küsimustiku viimases kolmandikus paluti anda hinnang lastekaitset reguleerivatele õigusaktidele, neis ilmnunud vastuoludele ja puudujääkidele ning ära märkida suuremad saavutused vastaja töös.

Lastekaitsetöö tegijad, nende töötingimused ja laste arv piirkonnas

95% vastanutest olid naised, kelle hulgas oli enim 46-55 aastaseid vastajaid, järgmine vanuserühm koosnes 36-45 aastastest vastanutest.

Kolmandikul oli sotsiaaltöölane kõrgharidus. Koos muu kõrgharidusega moodustasid kõrgharidusega isikud vas-

tanutest 60%. Kesk-eriharidus oli viiendikul. Kõige vähem oli rakendusliku kõrgharidusega isikuid (8,5%).

Vaadates lastekaitsetöötajate töökogemust, selgus, et kolmandiku vastanutest moodustasid inimesed, kes olid sellel alal töötanud 5-10 aastat. Pea sama palju oli neid, kes olid lastekaitsega kokku puutunud 10 ja enam aastat. Seega võib öelda, et tänastest lastekaitsega tegelevatest inimestest on enamus (64%) tegelnud selle tööga 5 või enam aastat.

Pea kõigil lastekaitsetöötajatel on olemas arvuti ja interneti kasutamise võimalus. Enamikul on olemas ka oma kabinet või siis võimalus vestelda kliendiga eraldi ruumis. Kolme neljandiku vastajate puhul on nende ametikohal kehtestatud ka reeglid ja loodud tingimused isikuandmete kaitseks. Asutuse autot saab kasutada veidi üle poole lastekaitsetöötajatest. Veidi üle 40% vastanutest kinnitas, et nende ametikohal on olemas nõuded klienditöö (juhtumi arengu) dokumenteerimiseks. Kõige vähem märkisid lastekaitsetöötajad võimalust saada transpordikompensatsiooni (37%)

Laste arv teeninduspiirkonnas ulatus 17-st 80 000-ni. 80%-l juhtudest jäi teeninduspiirkonna laste arv alla 1600 ning 70%-l juhtudest alla 1000.

Selle kohta, kui palju lapsi peaks olema lastekaitsetöötaja teeninduspiirkonnas, et ta jõuaks oma tööd hästi teha, arvas enamus vastanutest (83,5%), et see arv peaks olema kuni 1000 last. 13,5% vastanutest arvas, et laste arv teeninduspiirkonnas peaks olema 1500. Seega arvas enamik vastanutest, et laste arv ühe lastekaitsetöötaja kohta peaks jääma alla 1000 või siis ulatuma mitte üle 1500 lapse ühe töötaja kohta.

Hinnangud koostööpartneritele ning teenustele

Paludes respondentidel hinnata oma koostööpartnereid igapäevases lastekaitsetöös ning nende rolli, selgus, et kõige sagedamini tehakse koostööd õpetajate ja teiste kooli esinajatega. Järgnesid teised sotsiaaltöötajad ja asutused. Kõige kõrgemalt hinnati koostööd teiste lastekaitsetöötajatega, kelle hindeks skaalal 0-5 kujunes 4.08. Järgnesid alaealiste komisjon (4), konstaablid ja politseiametnikud (3.97), muud koostööpartnerid nt noortejuht päevakeskuses (3.94), laste hoolekandeaasutused (3.89), psühholoogid ja muud spetsialistid (3.86).

Järjestades lastekaitsetöö üksikuid tegevusi nende töömahukuse järgi, arvatati antud hinnangute keskmine ja reastati saadud tulemused. Suurima töömahuga tegevuseks osutus respondentide arvates nõustamine ning otsene suhtlemine kliendiga. Sellele järgnes klientidele sotsiaal- ja muude teenuste korraldamine ning kohtule eestkostesu-

UURIMUS

tuste arvamuse, nõude või taotluse koostamine. Hinnates võimalikke lastekaitsetööd efektiivsemaks muutvaid tegureid, kujunes vastanute hinnangute keskmist aluseks võttes kõige olulisemaks teguriks detailideni läbi töötatud lastekaitseadus koos rakendusaktidega. Sellele järgnes sotsiaalteenuste kvaliteedi ja sotsiaalteenuste kättesaadavuse parandamine ja lastekaitsetöötajate arvu suurendamine. Oluline koht oli perekonnaseaduse täiendamisel. Paludes hinnata sotsiaalteenuste kvaliteeti ja kättesaadavust, anti teenustele küllalt erinevaid hindaid. Sotsiaalnõustamise suhtes jäid hindajad üldiselt rahule nii selle kättesaadavuse kui kvaliteediga. Sama kehtib ka protsesside, ortopeediliste ja muude abivahenditega kindlustamise, perekonnas hooldamise, laste hoolekandeesutuses hooldamise ja rehabilitatsiooni, laste turvakodudes või varjupaikades hooldamise ja rehabilitatsiooni ning transpordi kohta. Üldse ei oldud rahul eluasemeteenuste kvaliteedi ja kättesaadavusega. Suur hulk teenuseid puudus täiesti. Näiteks 70% vastanutest märkis, et puudub toimetulekuõpetus lapsevanematele kliendi kodus, 52% juhtudest puudus sõltuvushäirete ravi ja rehabilitatsioon lapsevanematele ning 50% juhtudest sama teenus lastele, 42% vas-

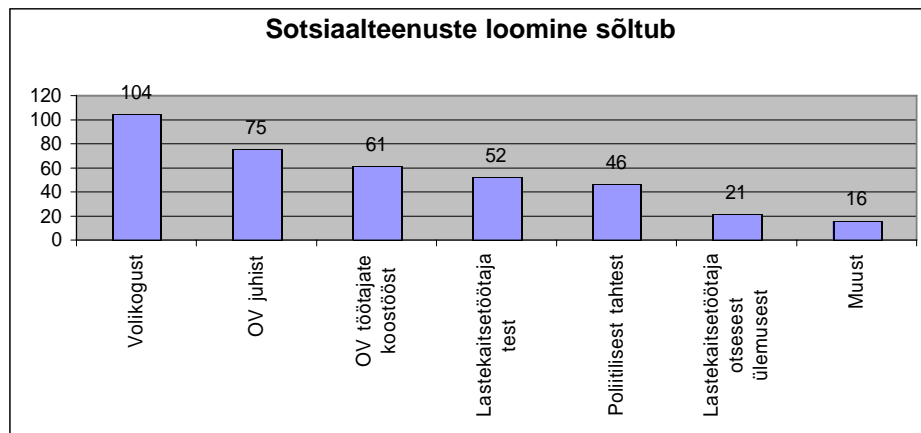
ebamugavaks, anti palju ja erinevaid vastuseid. Kõige sagedamini mainiti lastekaitseaduse vähest rakendussuutlikkust ja seda, et lastekaitset reguleerivad sätted on laiali eri seadustes. Samuti märgiti sageli, et 10 päeva on liiga lühike aeg selleks, et esitada kohtule hagiavaldus lapse perekonnast eraldamiseks, et isikuandmekaitse seadus takistab tööd ja et perekonnas hooldamine võiks olla täpsemalt reguleeritud.

Senisest täpsemat õigusaktidega reguleerimist ootasid vastanud järgmistel teemadel: *eestkostesutuste kohustused; koolikohustuse mittetäitmise korral nii lapse kui lapsevanema vastutus; kriteeriumid otsustamiseks, millal situatsioon on nii kriitiline, et vajab kohest sekkumist; nõuded eestkostjaks või hooldusperekts pürgijatele; lastekaitsetöötaja õigus peret külastades selle eluruumi siseneda ning lapse elukoha registreerimine.*

Seaduste lünkade või vasturääkivustena nimetati järgmisi asjaolusid: mõiste „eestkostesutus“ definitsioon on puudulik; kohtuotsuste jõustumistähtajad on liiga pikad; eestkostesutuse määramine juhul, kui laps vahetab elukohta; kehtivad seadused ei taga koolikohustuse täitmist; alla 14-aastaste õigusrikkujate hulgas valitseb karistamatuse tunne.

Muude probleemidena, miks lastekaitsetöö ei ole nii efektiivne, kui see võiks olla, nimetati sagedamini aja ja inimressursi nappust ning ülekoormatust, põhikohaga lastekaitsetöötajate puudumist, vajalike sotsiaalteenuste või spetsialistide puudust, vähest koostööd eri institutsioonide vahel, perekonda vähest motiveeritust koostööks ning infosulgu. Nimetati ka lastekodude vähest võimekust raskete laste kasvatamisel ning lastekodude soovi raskest lapsest lahti saada.

Küsimusele, mis on vastaja arvates Eestis ja omavalitsustes hästi korraldatud, vastati kõige sagedamini, et selleks on hea koostöö spetsialistide ja institutsioonide vahel ning et võrgustikutöö toimib rahuldavalt. Sageli märgiti positiivsena ka häid laste vaba aja veetmise võimalusi ning lastega perekonda suunatud toetuste süsteemi efektiivsust.

Joonis 2. Kellest sõltub sotsiaalteenuste loomine ja finantseerimine, %-des

tanute sõnul puudub ka individuaalse psühhoteraapia võimalus.

Lastekaitsetöö tegijailt küsiti ka hinnangut selle kohta, kellest sõltub nende omavalitsuses sotsiaalteenuste loomine ning finantseerimine lastele ja lastega perekonda. Arvati, et kõige enam sõltub see omavalitsuse volikogust, järgnesid need, kelle arvates sõltub see omavalitsuse juhust ja töötajate omavahelisest koostööst.

Paludes respondentidel nimetada nende viimase tööaasta või töötatud aja suuremaid tööalaseid saavutusi, nimetati kõige sagedamini ühte või mitut rasket juhtumit klientidest, mis õnnestus edukalt lahendada. Järgnesid näited heade koostööpartnerite leidmisest ja hoidmisest. Kõige vähem nimetati lastekaitse õigusliku regulatsiooni parandamist omavalitsuses.

Lastekaitse õigusaktid ja lastekaitse korraldus

Küsimusele, millised regulatsioonid lastekaitset korraldavares õigusaktides on muutnud vastaja töö keeruliseks või

Lõpetuseks

Kogutud info andis ministeeriumile hea ülevaate lastekaitsetöö tegijate vajadustest. Sellele tuginedes saame kujundada toimiva regulatsiooni, mis adekvaatselt kaitseb laste õigusi. Siinkohal avaldan tänu kõigile lastekaitsetöö tegijatele, kes võtsid vaevaks küsimustele vastata ning maavalitsuste lastekaitsetöötajatele, kes aitasid küsitlust läbi viia. Kui võtta arvesse ka kogemused, mis saadi lastekaitse kontseptsiooni arutamisel piirkondlikel seminaridel, siis võib täie kindlusega väita, et Eestis teevad lastekaitsetööd süüme kad inimesed, kes peavad oluliseks anda oma panus lastekaitsetöö arendamisse. Ja see teeb meele heaks.

Ei taha üksi teha ehk huvigruppide kaasamisest

Monika Luik

*Sotsiaalministeeriumi hoolekande
osakonna nõunik*

Kuidas sünnib hea otsus? Kas kabineti-
vaikuses ühe inimese sünnitatud
mõtetest või rahvakoosolekul kõigi
kohalviibijate arvamust arvestades?
Küsimus on kindlasti püstitatud liial-
datult ja ega niisugusel kujul sellele
ehk vastata saagi, küll aga toob see
välja otsuste langetamise võimalikud
viisid. Kuigi esmapilgul tundub, et
rahvakoosoleku poolt vastu võetud
otsus peaks olema parem ja demokraatlikum, on siingi omad ohud. Esiteks kerkib üles küsimus, kas rahvahulk on võimeline otsust langetama, ilma et keegi valmistaks ette need valikud, mille vahel valida. Teiseks küsimuseks on, kas suvaline rahvahulk on piisavalt kompetentne, et otsustada asjatundlikkust nõudvate küsimuste üle. Teiselt poolt kabineti-
vaikuses sünninud otsus on suure tõenäosusega liiga ühekülgne ning ei võta piisavalt arvesse selle otsuse mõjusfääri jäävate inimeste huve. Ilmselt pole kumbki viis ideaalne ja head otsused sünnivad hoopis kahe otsustamisviisi kompromissina.

Selge on see, et huvigruppide kaasamisest otsuste langetamisel ning tulevikuvisionide kujundamisel võidavad kõik asjaosalised.

Huvigruppidel avaneb võimalus mõjutada protsesse, mis neid tulevikus mõjutama hakkavad ning otsuste kujundajad saavad hea ja töötava lahenduse. Tegelikult ei ole huvigruppide kaasamine aga sugugi lihtne ülesanne. Lastekaitse kontseptsiooni koostamise näitel tutvustan lugejatele, kuidas ja mil määral oleme huvigruppe kaasanud, mis probleemidega silmitsi seisnud ning milliseid arvamusi kuulnud asjaosalistelt.

Alustades kontseptsiooni koostamist, seadsime endale kohe eesmärgi kaasata võimalikult palju asjassepuu-

tuvaid organisatsioone ja inimesi. Selleks kasutasime mitut meetodit. Kõigepealt viisime läbi **küsitluse lastekaitsetöö tegijate seas**, et uurida, kes seda tööd üldse teevad ning mida nad arvavad oma koostööpartneritest, sotsiaalteenustest, seadusandlusest jne. Selle küsitluse kokkuvõtte on esitatud ajakirja käesolevas numbris.

Aasta alguses **kontseptsiooni töörühma** koostades kutsusime sellesse esindajad ministeeriumidest, kes puutuvad kokku laste õiguste teemaga, rahvastikuministri büroost, õiguskantsleri kantseleist, maavalitsustest, linna- ja maaomavalitsuste liitudest, lastega tegelevatest mittetulundusühingutest ning õpilasi ja noori ühendavatest mittetulundusühendustest.

Lisaks esindatusele töörühmas korraldas sotsiaalministeerium **viis seminari** üle Eesti, et läbi arutada kontseptsioonis tõstatatud probleemid ning ettepanekud nende lahendamiseks võimalikult paljude lastega tegelevate spetsialistidega ning teiste asjast huvitatutega. Esimesel seminaril Varemurus arutati kahe päeva jooksul kontseptsiooni ettepanekuid lastekaitsetöötajatega, ülejäänud neljale piirkondlikule seminarile, mis toimusid Pärnus, Jõhvis, Tartus ja Tallinnas, kutsusime esindajaid kogu võrgustikust. Seminaridel osales kokku ligikaudu 400 inimest, kelle hulgas oli kohaliku omavalitsuse lastekaitsetöötajaid, sotsiaaltöötajaid, politseinikke, prokuröre, kriminaalhooldusametnikke, arste, õpetajaid, psühholooge, mittetulundusühingute esindajaid.

Selleks et võimalikult palju inimesi saaks kontseptsiooniga tutvuda ning oma ettepanekuid esitada, olid **kontseptsiooni kodulehel**

www.sm.ee/lastekaitse üleval kontseptsiooni võimalikud suunad ning kõik võisid neid kommenteerida ja lisada ka omi ettepanekuid.

Loomulikult kutsusime üles kõiki huvitatuid esitama oma ettepanekuid ka tavalisi suhtluskanaleid – telefoni ja meili – kasutades.

On hea meel, et oleme saanud ülalnimetatud viise kasutades konsulteerida paljude inimestega. Palju ettepanekuid on leidnud koha ka kontseptsioonis. Siiski on ka teemasid, millele huvigruppide kaasamisel tuleks rohkem tähelepanu pöörata.

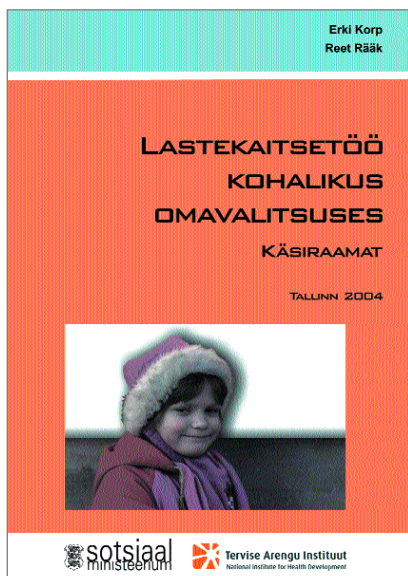
Üks asi, millega me tulevikus kindlasti rohkem peame arvestama, on **laste ja noorte kaasamine**. Kui me praegu kaasame lastekaitse kontseptsiooni töögruppi Eesti Õpilasmavalitsuste Liidu ning Eesti Noorteühenduste Liidu ja lastele ning noortele oli ettepanekute tegemiseks avatud koduleht nagu teistelegi, siis tegelikult ei osutunud need meetmed piisavalt efektiivseks. Tagantjärele võib öelda, et püüdsime kaasata lapsi ja noori täiskasvanutele sobivate meetoditega. Ilmselt tuleb edaspidi leida võimalusi lapsepäraste kaasamisvõimaluste leidmiseks. Teema aga on tegelikult oluliselt laiem kui lastekaitse kontseptsiooni koostamisel ilmnenud. Ühiskond, kaasa arvatud poliitikud, peaks laste arvamusi tunduvalt enam ära kuulama ning arvestama. (Laste kaasamisest kavatsen kirjutada põhjalikumalt järgmistes Sotsiaaltöö numbrites ning ühtlasi kutsun kõiki lugejaid üles sel teemal oma arvamust avaldama.)

Läbimõtlemist vajab, **kui palju ja mis etappidel** huvigruppe kaasata. Nagu alguses sai nimetatud, ei ole ilmselt kõige tõhusam huvigruppide kaasamise viis see, kui näiteks ministeeriumi ametnik läheb huvigruppide juurde eeltöö tegemata ja küsib lihtsalt kas, mida ja kuidas on vaja muuta. Teoreetiliselt võib see olla isegi hea lahendus, praktiliselt aga antakse niisugusel kujul esitatud

küsimusele üsna vähe konstruktiivseid vastuseid. Inimesed kipuvad küsimuse sellise sõnastamise korral tegelema vaid oma probleemide kurtmisega. Ka seda on vaja, aga kahjuks ei saa piirduda üksnes kurtmisega, vaja on ka lahendusi. Niisiis otsustasime lastekaitse kontseptsiooni puhul, et lastekaitse kontseptsiooni töögrupp visandab probleemid ja nende lahendused ning seejärel hakkame koos huvigruppidega põhjalikult töötama pakutavate muudatustepanekute kallal. Arvan, et selline lahendus oli optimaalne, kuigi alati leidub inimesi, kes pole rahul, sest nende arvates kaasati neid liiga hilja või siis neid, kes pole rahul sellega, et ministeriumil pole veel ette näidata konkreetseid paragrahve, mida soovitakse muuta.

Lastekaitse kontseptsiooni seminaridel saadud tagasiside kaudu koguti asjaosalistelt palju arvamusi. Enamik neist olid positiivsed. Rõhutati sellise koostöövormi vajalikkust ning kinnitati, et spetsialiste seaduse väljatöötamise kaasates oleme õigel teel. Tehti ka ettepanekuid töö parandamiseks. Mis aga kõige rohkem üllatas ja isegi šokeeris, oli ühe lastekaitse spetsialisti küsimus, mis kõlas umbes nii, et "miks peaks tema minu eest minu töö ära tegema". Eelistan uskuda, et see oli mõeldud naljana, provotseerimiseks, mitte tõsiselt. Kahtlemata on lastekaitse kontseptsiooni koostamise juhtimine minu ja mu kolleegide ülesanne, aga me ei saa seda teha üksi. Ja ei taha ka.

Järjest parem lastekaitsetöötaja

Merle Tomberg

Sotsiaalministeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Lastekaitsetöötajal ei ole oma firmat, ta töötab teiste inimeste heaks. Tema kliendid on lapsed ja nende vanemad, koostööpartnerid kliendi naabrist poliitikuteni. Lastekaitsetöö on nii raske, et üksi on seda võimatu teha. Ka töö iseloom nõuab, et teiste spetsialistide ja asjaosalistega on asjad läbi räägitud ja kokku lepitud. Heal lastekaitsetöötajal on piisavalt erialaseid teoreetilisi teadmisi, ta on kursis oma valdkonna õigusaktidega, tal on suur kogemustepagas ning mis peamine – sobivad isikuomadused. Võib ka öelda, et lastekaitsetöö on juhtimistöö, sest lastekaitsetöötaja on juhtumi lahendamisel sageli võtmeasendis: koordineerib, uurib, suunab ja otsustab. Seda kõike kliendi heaks, mitte kliendi eest.

Mida tööl teha

Kust saab lastekaitsetöötaja teavet selle kohta, mida ta täpselt tegema peab? Tõenäoliselt räägitakse sellest vestlusel, mis toimub enne töölepingu sõlmimist, hiljem organisatsiooni sisekorra eeskirjast ja oma ametijuhendist. Eestis on palju väikesi omavalitsusi, kus lastekaitsetöötaja või sotsiaaltöötaja otsene ülemus ei ole sotsiaalosakonna juhataja, vaid omavalitsuse juht, kes ei pruugi olla kursis sotsiaaltöoga. Sellisel juhul määratleb tööandja lastekaitsetöö üldsõnaliselt ja spetsialistil tuleb ise oma tööd kujundama hakata. Tal on näiteks võimalus helistada teistele Eestis töötavatele lastekaitsetöötajatele ja küsida, mida nemad konkreetse juhtumi korral teevad.

Lastekaitsetöötaja abivahendid

Üheks võimaluseks oma koostööpartneritega koostööd harjutada ja juhtumikorraldusest teoreetilisi teadmisi omandada on **lastekaitsetöötaja võrgustikukoolitus**. Seda koolitust finantseerib sotsiaalministerium ning korraldab Tervise Arengu Instituut. Koolituseks ei pea sõitma Tallinna, koolitajad tulevad ise oma rühma juurde. Parima efekti annab seesugune koolitus juhul, kui lastekaitsetöötaja tuleb koolitusele koos oma sagedaste koostööpartneritega: nii nendega, kellega koostöö laabub, kui ka nendega, kes on passiivsed, kuid kelle abi lastekaitsetöötaja vajab. Koolituse korraldajatega tuleb kokku leppida, kuidas muretseda kõigile koostöövõrgustiku liikmetele nimelised kutsed. Ühes koolitusrühmas on koos 2-3 võrgustikku, mis ka geograafiliselt lähestikku töötavad. Juba on alanud rühmade komplekteerimine 2005. aastaks. Head lastekaitsetöötajad, palun võtke ühendust Tervise Arengu Instituudi koolitus- ja teabekeskusega (6593 929, koolitus@tai.ee) ja uurige, millal ja kuidas saaksite osaleda. Koolituse korraldamisel saab aidata ka maakonna lastekaitsetöötaja.

Käesoleva aasta lõpus ilmub väljaanne „**Lastekaitse kohalikus omavalitsuses**“. See on koostatud käsiraamatuna, kus jagatakse infot selle kohta, kuidas peaks lastekaitsetöötaja oma tööd tegema. Tänuväärased on raamatu lisad, mis sisaldavad mitmesuguseid näidiseid ja vorme. Suureks abiks lastekaitsetöötajate töö ühtlustamisel ja edendamisel on käsiraamatus ilmuv lastekaitsetöötaja ametijuhendi näidis. Selle koostamisel on osalenud mitme valdkonna asjatundjad ning peatselt saavad näidiseid juhendada nii lastekaitsetöötajad kui ka nende tööandjad. Käsiraamatu põhiautorid on lastekaitse pikaajalise kogemusega inimesed Reet Rääk ja Erki Korp. Lisaks käsiraamatule, ajakirjale Sotsiaaltöö ja seadustele tasub lugeda ka sotsiaaltöö teoreetikute ning teiste Eesti praktikute kirjutisi. Õnneks hakkab ajakiri Sotsiaaltöö meid ka selles osas abistama, üht või teist väljaannet tutvustades ja soovitades.

Arvamusi lastekaitse kontseptsioonist

Lastekaitse kontseptsiooni eesmärk on luua süsteem lapse õiguste kaitseks selgelt ja üheselt mõistetavate juhistega, et tagada kvaliteetne abi lapsele ja perele igas Eesti nurgas.

Loodan väga, et uue lastekaitse kontseptsiooni rakendamine muudab ka teisi lapsi puudutavaid seadusi ja et erinevad ministeeriumid hakkavad koostööd tegema. Suuremad muutused peaksid toimuma hariduses. Oma koduvallas hoolekogu tööd kavandades leian, et uuendamist vajavad õppekavad, hindamissüsteem, lihtsustatud õppekavade ja parandusõppe rakendamine põhikoolis ning kontroll laste koolist puudumiste üle. Kooli õppeprogrammid on liialt rasked ja mahukad, rohkem tuleks õpetada sotsiaalseid oskusi, et elus paremini toime tulla. Koolides tuleb läbi viia arenguveestlusi, et kavandada laste tulevikku.

Lastega toimuvat tuleb arutada võimalikult kiiresti, sellepärast tuleks iga valla juurde moodustada alaealiste komisjon. Maakonna keskus ei ole komisjoni töö tulemuslik. Kasvatustöös mõttes on noorte mõjutamiseks hea vahend ühiskondlik töö, kuid seda saab korraldada ikka lapse oma kooli juures.

Hea on ka see punkt lastekaitse kontseptsioonis, mis näeb ette igal aastal volikogule ülevaate andmist laste ja perede olukorrast. Kahjuks nähakse lapse probleeme alles siis, kui on juba midagi juhtunud.

Eriti oluliseks pean lastekaitsetöötaja ametikoha loomist igasse valda, kuna sotsiaaltöötaja üksinda ei jõua teha tööd peredega, aga see tegevus peaks olema järjepidev. Tänapäevased kodud on nõrgad, sageli puudub neis teine lapsevanem ja üksikvanem rabab tööd teha, et peret toita. Lapsed tunnevad, et keegi neid ei vaja, ja otsustavad kodunt põgeneda. Selline asi juhtus ka meie vallas: kaks last eri peredest otsustasid koos kodust ära minna. Pakkisid madratsid ja sõitsid bussiga Põlvasse. Õnneks leidsid reidil olnud noorsootöötajad põdsastest nende asjad ja helistasid vanematele. Varsti leiti ka lapsed ja olukord lahenes lihtsalt. Siiski oli see märk vanematele, et kodus on asjad sassis. Lastekaitsetöötaja ehk juhtumikorraldaja peab tõepoolest vastama nõuetele, mis on esitatud lastekaitse kontseptsioonis, kuna siiani toimub võrgustikutöö lapse probleemide lahendamiseks eri kohtades erinevalt ja sageli mitte lapse huvidest lähtudes.

Maakondades tuleks koolitada konstaableid, kes viivad läbi laste ülekuulamisi. Psühholoogilisi teadmisi neil pole, kuid väärtus süüdi olev laps peaks tundma ennast ülekuulamise ebamugavalt, mitte käituma teiste laste ees hiljem nagu kangelane. Praegu olen kahjuks seda kogenud.

Suurepärane on mõte elatistrahva fondi loomisest, kuid tegelikkuses ei kujuta ma seda ette. Riigil võivad tekkida suured puudujäägid.

Teine ettepanek oleks arsti tasuta visiit lapse koju, kuna paljudes peredes on raha vähe ja seetõttu viivitatakse arsti kutsumisega, mis aga oluliselt halvendab lapse olukorda.

Kui Eesti Vabariigis jäävad püsima väikesed vallad ja haldusreformi ei tule, siis võiks riigi poolt olla lastele koolitoit ja töövihikud. Kohalikud omavalitsused peaksid kindlustama transpordi ja huviringides käimise, ka pikapäevakoolide asutamise. Kõik ülejäänud probleemid peaks lahendama kool koos lapsevanematega. Oluline on tänapäeval ka lastevanemate koolitamine, sest sageli ei taha nad võtta endale vastutust laste kasvatamise eest.

Selline kohustuste jaotus annaks minu arust ehk kõigile lastele võrdsed võimalused arenguks igas Eesti nurgas.

Väikestes valdades tuleks hoolduspere ja tugiisiku teenust pakkuda professionaalidel, kuna kohapeal sobivaid inimesi pole. Teine probleem on erivajadusega lapsed, kes vajaksid riigi abi, kuna erikoolid asuvad kaugel ja kohamaks on neis kallis. Üks puudega laps läheb vallale maksma rohkem kui 50 000 krooni aastas ja kui neid on mitu, ei suuda vald neid toetada.

Kõik uues lastekaitse kontseptsioonis kavandatu annab lootust ja tuge laste elu paranemise suhtes. Koostöövõrgustik Vastse-Kuuste vallas toimib edukalt ja kavandatavad muutused tulevad kasuks. Eriti meeldiv on see, et elukoha registreerimise kohustus on juba jõustunud. Soovin kõikidele lastele elu paranemist uue lastekaitse seaduse rakendamisel.

Maie Asur

Vastse-Kuuste valla sotsiaalnõunik

Lastekaitse spetsialistide ja sotsiaaltöötajate lastekaitsealase töö peamiseks õigusaktideks on 1992. aastal jõustunud lastekaitse seadus ja 1995. aastal jõustunud ja mitmeid kordi täiendatud perekonnaseadus. Neid seadusi lugedes tundub, et peamine, mis lastekaitse peatub, on justkui olemas, kuid deklaratiivsuse tõttu praktiliselt ei toimi. Paar näidet.

Perekonnaseaduse p. 8, "Vanemate õigused ja kohustused", § 50 (1): "Vanemal on õigus ja kohustus last kasvatada ja tema eest hoolitseda". Ometi tuleb tihti ette olukordi, kus lapsevanem ei taga lapsele normaalseid tingimusi eakohaseks arenguks, kasvamiseks ja ka koolikohustuse täitmiseks. Alati ei ole põhjuseks vanemate halb majanduslik olukord, vaid hoolimatus laste vajaduste suhtes.

Lapsevanema arvates on aga olukord normaalne. Kehtiv lastekaitse seadus ei sätesta seda, kes, kuidas ja millega peab ja saab lapsevanemat mõjutada. Lapse õigusi puudutavad seadused peavad sätestama institutsioonid, kes ja mis meetmetega tagatakse praktikas laste kaitse ning kelle suhtes ja millised sanktsioonid kohaldatakse, kui tuvastatakse kohustuste mittetäitmine. Teine näide – puudub reaalne võimalus ja õigus lapse väärkohtleja rehabilitatsiooniteenusele saamiseks.

Väärkohtlemise juhtumi avastamisel peaks vastav rehabilitatsioon olema kohustuslik.

Kuna lastekaitse kontseptsiooni väljatöötamisse oli kaasatud sotsiaalministeeriumi poolt erakordselt rohkesti laste kaitse ja hoolekandega tegelevate institutsioonide ja ametkondade spetsialistide ning täienduste ja ettepanekute tegemise võimalus oli kõigil asjahuvilistel, peaks valminud eelnõu andma tugeva aluse praeguste last puudutavate õigusaktide täiendamiseks ja parandamiseks.

Astrid Ojasoon
Kose valla sotsiaalnõunik

Ohvriabi teenuseid hakkavad osutama piirkondlikud ohvriabitöötajad

Anu Rannaveski

Sotsiaalministeeriumi hoolekande osakonna peaspetsialist

Kuritegu mõjutab ohvri füüsilist, emotsionaalset ja majanduslikku seisundit. Kuriteoga kaasnev füüsiline või vaimne kahjustus ja emotsionaalne kannatus viib ohvri toimetuleku halvenemiseni. Toimetuleku parandamiseks vajab ohver nii emotsionaalset tuge kui informatsiooni abi saamise võimalustest (nt. psühholoogiline nõustamine, õigusabi jm) ning juhendamist organisatsioonidega suhtlemisel. Ohvrile õigeaegse abi andmine hoiab ära tema toimetuleku halvenemise ja ka võimaliku töökaotuse. Tallinna Pedagoogikaülikooli terviseuuringute labori algatusel 2000. aastal läbi viidud "Kuriteoohvrite abistamise võrgustiku optimeerimine ja kuriteoohvrite vajaduste uuring" näitas, et kõige lihtsam on saada arstiabi ja muudki abi päästeametist, kuid kõigile kuriteoohvritele ei ole kättesaadav psühholoogiline ja õiguslane nõustamine.

Alates Eesti taasiseseisvumisest on registreeritud kuritegude arv pidevalt kasvanud. Seni on põhiliselt tähelepanu pööratud kurjategijale ja tema karistamisele. Ometi ei leevenda kurjategija karistamine oluliselt ohvri olukorda.

Lisaks registreeritud kuritegude ohvritele tuleb arvestada ka varjatud ehk latentset kuritegevust ning otsesete ohvrite lähedasi, kes samuti kuriteo tagajärjel kannatavad. Eesti Avatud Ühiskonna Instituudi naistevastase vägivalda uuringus on ligikaudseks vägivaldaohvrite arvuks märgitud 300 000 (Proos, Pettai 2001). Isegi juhul, kui kõrvalist abi vajaks ainult iga sajas kuriteo tõttu kas otseselt või kaudselt kannatanud isik, oleks abivajajate orienteeruv arv 3000 inimest aastas.

Uus ohvriabikorraldus

Eestis on erinevate projektide ja programmide kaudu ohvriabiteenust pakunud mitmed mittetulundusühingud, kuid ohvriabi süsteem ja rahastamiskeem ei ole välja arenenud. Üheks põhjuseks on olnud ka ohvriabi puudulik õiguslik regulatsioon. Uue ohvriabiseadusega kehtestatud muudatused hüvitiste osas jõustusid alates 1. jaanuarist 2004. Kuna ohvriabiteenuse kättesaadavuse tagamine eeldab ettevalmistust (töötajate leidmine ja koolitamine, töökohtade ettevalmistamine, teavitustöö) jõustub seaduse ohvriabiteenust käsitlev osa alates 1. jaanuarist 2005.

Ohvriabi on avalik teenus, mille eesmärk on säilitada või parandada ohvri toimetulekuvõimet. Ohvriabi hõlmab ka ohvri nõustamist ja abistamist asutustega suhtlemisel. Õigus ohvriabile on kõigil, kes on langenud hooletuse või halva kohtlemise, füüsilise, vaimse või seksuaalse vägivalda ohvriks, st ohvriabi saamiseks on õigustatud iga inimene, kellele on põhjustatud kannatusi või tekitatud kahju, sõltumata sellest, kas antud juhtumi kohta on algatatud kriminaalmenetlus või mitte.

Ohvriabi osutamise tagab sotsiaalministeerium oma allasutuse – Sotsiaalkindlustusamet – kaudu, lähtudes piirkondlikkuse põhimõttest. Piirkondlikkuse põhimõtte tähendab seda, et ohvriabitöötajad osutavad ohvriabiteenust piirkonniti, lähtudes sellest, kui kõrge on kuritegevuse tase ja rahvastiku tihedus piirkonnas, st, kus on selle järele kõige suurem vajadus. Seega tuleb inimesel ohvriabi saamiseks pöörduda oma piirkonna ohvriabitöötaja poole.

Ohvriabiteenuse osutamiseks moodustab ohvriabitöötaja piirkondliku koostöövõrgustiku, kuhu kuuluvad politsei, kiirabi, tervishoiutöötajad, sotsiaaltöötajad, päästeteenistus,

naabrivalve, mitmesugused mittetulundusorganisatsioonid jt.

Ohvriabitöötaja peab teavitama teenusest ja selle kättesaamise võimalustest oma piirkonna elanikke ja ohvriabivõrgustikku. Koostöövõrgustiku moodustamiseks korraldab ohvriabitöötaja oma piirkonnas infopäevi ja seminare, et tutvustada ohvriabi teenuseid ja leida teiste organisatsioonidega ühiselt tegutsemise võimalusi. Ohvriabi tõhusamaks osutamiseks on ohvriabitöötajal õigus oma töösse kaasata vabatahtlikke. Ohvriabi vabatahtlik osutab ohvriabi oma vabast ajast ja selle eest tasu saamata, kuid ohvri abistamisega seotud kulud hüvitatakse. Vabatahtlik peab sobima selleks tööks ning tal tuleb eelnevalt läbi teha sotsiaalministri käskkirjaga kehtestatud programmiga ohvriabi vabatahtlike täiendkoolitus, mille. Vabatahtlike tööd juhendab piirkonna ohvriabitöötaja, kes korraldab vabatahtlike tegevuse koordineerimiseks regulaarselt nende omavahelisi kokusaamisi.

Ohvriabitöötajate valik ja koolitus

Ohvriabitöötajate värbamine algas 2004. a septembris. Nõuded tulevastele ohvriabitöötajatele olid kõrged: kõrgharidus (eelistatavalt psühholoogia, sotsiaaltöö või sotsiaalpedagoogika erialal), väga hea pingetaluvus ja suhtlemisoskus, eesti ja vene keele valdamine ja arvutioskus. 35le ohvriabitöötaja kohale kandideeris ligemale 380 inimest.

Suurimad konkursid olid neis piirkondades, kus asuvad eelistatud erialasid õpetavad kõrgkoolid, s.o Tartu, Pärnu ja Lääne-Viru maakonnas ning Harju maakonnas ja Tallinna linnas. Kõige raskemaks osutus ohvriabitöötajate leidmine Lõuna-Eestis. Ohvriabitöötajate värbamiskomisjoni kuulus kolm inimest sot-

Kodanikuühiskond ja halastaja samaarlane

Üks inimene läks Jeruusalemmast alla Jeeriko poole ja sattus röövlite kätte /.../ Aga sama teed tuli üks samaarlane. Kui ta jõudis ohvrini /.../ hakkas tal hale ja ta astus ligi, sidus mehe haavad/.../ viis ta öömajale ning hoolitses tema eest.

Luuka evangeelium 10, 30

Avo Üprus ja Fea Üprus Kuriteoohvrite Toetamise Ühingu asutajaliikmed

Riigi struktuurides ohvriabi teenust osutavate ametnike kõrval peavad alles jääma ka igasuguse inimvägivalda ohvriks langenud inimestele omakasupüüdmatu abi andvad vabatahtlikud. Sädeinimesed, kes on hoidnud ligimesearmastuse aadet ning nõnda hingestanud ka ühiskonda, milles elavad. Selleks peab riik kodanikualgatus väärtustama ja toetama. Halastaja samaarlane ei pea tundma end tõrjutuna.

Kui 1974. aastal Bristolis alustanud esimene kuriteoohvrite toetamise grupp enesele ülesandeid seadis, siis peeti oluliseks suunata ühiskonna ja õigusorganite tähelepanu kuritegusid toime pannud inimestelt kuriteoohvritele. Täna on Inglismaa ohvriabi organisatsioonil 14 000 vabatahtlikku, kes moodustavad 92% ohvriabiga tegelevatest inimestest. Läänud aastal suutsid nad aidata 250 000 tunnistajat ning kontakteeruda 1 500 000 ohvriga, viies nõnda nendeni sõnumi hoolivusest ja tähelepanust. Organisatsiooni kolmekümnenda sünnipäeva tähistamisel väljendas esinaine Helen Reeves oma juubelikõnes heameelt uue menetluses oleva koduvägivalla, kuritegevuse ja ohvrite seaduse eelnõu üle. Oleme seda oodanud juba kümme aastat, ütles eriliste teenete eest aadlitiitli pälvinud leedi Helen oma kõnes. Oma tervituses parunessile ja tema juhitud organisatsioonile sai Eesti Kuriteoohvrite Toetamise Ühingu Ohvriabi (asutatud 1994) viidata analoogiale: ka meie organisatsiooni

kümme aastat tagasi alanud pingutused kuriteoohvritele abi andmiseks ning nende kohtuprotsessis vähemalt võrdsete võimaluste loomiseks on kroonitud uue ohvriabiseadusega (2004.a jaanuar), kriminaalpreventsiooni alustega (2003. a detsember.) ning riiklike ohvriabitöötajate tööleasumisega (1.01.2005). Oluline on ära märkida ka 01.03.2005 kehtima hakkav riigi õigusabi seadus. Ohvrite ja nendega tegelevate inimeste õiguskeskkond on oluliselt uuenenud.

Mida need muutused tähendavad ühingu Ohvriabi ja missugusena kujutleme tulevikku? Täna Ohvriabi on 110 füüsilisest isikust koosnev mittetulundusühing, mis alustas tegevust 1994. aastal ning mille tegevust esialgu varjutas parvlaev Estonia katastroofi vari, ent mis oli algusest peale mõeldud kuriteoohvrite toetamiseks. Meie visioon on üle-eestiline tugiisikute ja valitsusväliste organisatsioonide võrgustik, mida regionaalsel printsiibil koordineerib riiklik ohvriabitöötajate motiveeritud ja pühendunud tuumik. Täna on oma koostöötahet deklareerinud ja koostöölepingu sõlminud Eesti Evangeelne Luterlik Kirik, Assotsiatsioon *Usaldus*, Eluliin, Sotsiaalse Rehabilitatsiooni Keskus, MTÜ Naabrivalve ja mitmed teised. Nimetatud ja paljud teisedki on osalenud juba aastaid 22. veebruaril korraldatud Kuriteoohvrite toetamise foorumil. Kõik need organisatsioonid on osa meie mitmepalgelisest ja suure potentsiaaliga kodanikuühiskonnast. Samuti on kodanikuühiskonna osisteks vastloodud ohvriabiga tegelema hakkavad riiklikud institutsioonid.

siaalministeeriumist, kaks Sotsiaalkindlustusametist ning psühholoog. Vaatamata konkursist osavõtnute suurele arvule ei olnud otsuseid raske teha, välja said valitud parimad.

Alates 15.11.2004 algas 35-le tulevasele ohvriabitöötajale pooleteistkuuline väljaõpe Tallinnas. Teadmiste diapsoon, mida koolitusel omandatakse, on lai: teadmised ohvriabisüsteemist, ohvriabitöötaja ülesannetest ja ohvri abistamise põhimõtetest; teadmised kuriteoohvrit traumaatilisest kriisist, seadustest, kuriteoprotsessist ja sellega seotud küsimustest; abistava suhtlemisega ja töötavishoiuga seotud teadmised ja oskused, teadmised võrgustikutööst ja koostöövõimalustest mitmesuguste organisatsioonidega, abistaja eetikast ja avalikkusega suhtlemisest; teadmised ohvriabi vabatahtlike tugisikute värbamisest, koolitamisest ja tööle rakendamisest jne. Koolitus sisaldab ka nädalase praktika kohetel, kus ohvriabitöötajad tööle asuvad. Ohvriabitöötajate koolitus lõpeb lõputööde kaitsmisega.

Lõputöö koostatakse teoorias omandatud ja praktikas iseseisva töö jooksul kogutud oskuste ning kogemuste põhjal.

Alates 1. jaanuarist 2005 alustavad ohvriabitöötajad tööga oma piirkonnas. 35 ohvriabitöötajat hakkab tööle Sotsiaalkindlustusameti alluvuses, kuhu luuakse ohvriabi osakond. Kokku moodustatakse üle Eesti 16 ohvriabi keskust: Harju, Hiiu, Ida-Viru, Jõgeva, Järva, Lääne-Viru, Põlva, Tartu, Valga, Viljandi, Võru maakonnas ja Tallinna linnas. Ohvriabikeskus asub kohalikus politsei ja osakonnas või konstaablipunktis. Tulevastel ohvriabitöötajatel ei saa olema kerge – süsteem on uus ja paljudele tundmatu. Ometi ei tohiks selle vajalikkuses keegi kahelda. Loodame, et valik on langenud õigetele inimestele, kes ennast igati ohvriabitöötajana õigustavad.

ARVAMUS

Siin on ka meie peamine sõnum: edu võti on koostöö laekas. Et koostöö laegas ei muutuks Pandora laekaks, tuleb koostöö eesmärgid ja vormid läbi rääkida ja fikseerida lepingutega. Me näeme meelsasti, et koostöölepingud sõlmitakse sotsiaalministeeriumi ja Kuriteohvrite Toetamise Ühingu vahel (nii nagu see viimastel aastatel ka on olnud) ja piirkondlike ohvriabitöötajate ning kohalike organisatsioonide vahel (Šoti ohvriabi ühingul on näiteks 2000 vabatahtlikku ja kolmeaastane raamleping). KOTÜ on valmis jätkuvalt pakkuma heal tasemel supervisiooni, täiend- ja baaskoolitust tugisikutele, kes omakorda koordineatorite juhendamisel ohvritele emotsionaalset tuge pakuvad, informatsiooni edastavad ja õigusorganites saadavad. KOTÜ ei dubleeri ega asenda professionaalsete juristide või psühholoogide poolt pakutavat abi: oleme lihtsalt hoolivate tugisikute ühendus.

Alates 2002. aastast kuulub ühing Ohvriabi ka kuriteohvritele teenu-seid osutavate organisatsioonide rahvusvahelisse võrgustikku *European Forum for Victim Services*. 1990. aastal asutatud ühendusse kuulub 19 liiget. Foorumil on konsultatiivstaatus Euroopa Nõukogu ja ÜRO juures. Seda staatust kasutatakse üsna aktiivselt nii ohvrite kui kahjustajate vajadusi arvestava kriminaalpoliitika kujundamisel. Olgu märgitud, et sama teevad paljud valitsusvälised katusorganisatsioonid Punasest Ristist *Prison Fellowship International*'ini: viimase koosseisus annab oma parima ka Ohvriabi partnerorganisatsioon Sotsiaalse Rehabilitat-

siooni Keskus (asutatud 1989), mis tegeleb ka ohvri ja kahjustaja lepitamisega. Oleme seisukohal, et ka Eesti valitsusasutused peavad varasemast enam tähelepanu pöörama kolmanda sektori kaudu tulevatele signaalidele, tegelema mitte demokraatia imiteerimisega, vaid osalema arutelus rahavale oluliste probleemide üle. Kõike teadva ja *ise küsin – ise vastan* meetodil tegutseva riigi aeg on ümber: tänane riik peab olema hoopis dünaamilisem, õppivam ja efektiivsem. Oma identiteeti aga peaks otsima laiapõhjalisest kodanikuühiskonnast, üldinimlikest väärtustest ning Euroopa ja kogu maailma tulevikust, mitte mogrimärdilikust või rehhepapist minevikust.

Siinkohal sobib tsiteerida Vaclav Havelit: *“Oleme kindlad, et kui demokraatiast kaovad väärtused ja režiim taandub konkurentsile “garanteeritud” lahendustega poliitiliste parteide vahel, võib tulemus olla üsna ebademokraatlik. Seetõttu pööramegi nii suurt tähelepanu poliitika moraalsele mõõtmele ja elujõulisele kodanikuühiskonnale kui vastukalule poliitilistele parteidele ja riigi-asutustele.”* (Postimees 19.11.2004).

Eesti kodanikuühiskonna arengu kontseptsioon võeti vastu kahe aasta eest. Jaanuaris 2005 peaks toimuma riiklikult tähtsa küsimusena arutelu selle rakendumise üle riigikogu suures saalis. Ühiskomisjon, kuhu kuuluvad ministeeriumide ja valdkondlike katusorganisatsioonide esindajad, kutsuti esmakordselt kokku 2003. aasta oktoobris, et tagada EKAK-is toodud prioriteetide ja

põhimõtete elluviimine. Ühiskomisjoni tööd juhib regionaalminister Jaan Õunapuu. Avaliku sektori ja kodanikeühenduste koostöö tugevdamiseks ning kodanikuühiskonna arendamiseks on 2005. aasta riigieelarves ette nähtud 1,2 miljonit krooni.

Valitsuse heakskiidetud tegevuskava aastateks 2004-2006 olulisimad teemad ühiskomisjoni tööks on kodanike ja kodanikeühenduste kaasamise põhimõtete väljatöötamine, kodanikeühenduste rahastamisskeemide korrastamine ja kodanikualgatusete vormide juriidilise keskkonna ülevaatamine. Komisjonil on muuhulgas plaanis pöörata enam tähelepanu teavitustööle, internetipõhiste seadusloomefoorumitele, kodanikuühiskonna temaatika kajastamisele teabeportalides, õppekavadele ja kodanikuharidusele, aga ka kodanikeühendustele tugivõrgustiku arendamise võimalustele. Olulise osisena tuleb siin nimetada ka riigiametnike koolitust kodanikuühiskonna vajadustele vastamisest, kaasamisest ja paljust muust. Meil on hea meel, et ohvriabitöötajate koolitusel saime seda teemat põgusalt ette valmistada ning õppurid näitasid üles head tahet ja mõistmist. See annab alust prognoosida koostöölaeka võtme kasutamist ning ohvrite vajadustele vastamist. Riiklik süsteem annab oma arengutendentside kaudu tunnistust ühiskondlike hoiakute muutumisest, saab oma jõu ning õigustuse kodanikualgatusetest ja nende toetamisest ning suurendab nõnda sotsiaalset sidusust ühiskonnas. Hoolivas ühiskonnas on meil kõigil parem elada. Halastaja samaarlane võib rahul olla. Leedi Helen samuti.

TELLIGE AJAKIRJA KUNI 15. VEEBRUARINI

2005. AASTAKS!

2005. aastal ilmub 6 numbrit ajakirja Sotsiaaltöö

- Aastatellimuse hinnaks on **234** krooni
- Kui tellite **KOLM** eksemplari, maksate ainult **KAHE** eest, s.o **468** krooni
- Sooduspakkumine **TUDENGITELE:** ajakirja aastatellimus - **150** krooni*

Tellimuse saab vormistada:

- kohalikus postkontoris
- saates faksi Eesti Postile numbril 6616089
- saates e-kirja Eesti Postile adressil tallinn.tellimine@post.ee või toimetusele adressil ajakiri@tai.ee

*Eesti Postist tellimisel ISIC kaardi ettenäitamisel

Raputatud lapse sündroomist

Foto internetist

Kaja Ainsalu

Lastekaitse Liidu teabekorraldaja
kaja@lastekaitseliit.ee

Eestis pööratakse viimastel aastatel üha rohkem tähelepanu laste väärkohtlemisele. Üks alla kaheaastase väikelapse füüsilise väärkohtlemise vorme, *väikelapse raputamine*, mille tagajärjel diagnoositakse lapsel *raputatud lapse sündroom* (RLS), on meil aga suhteliselt tundmatu. Tegelikult on RLS väikelaste kallal toimepandava füüsilise väärkohtlemise väga levinud vorm, mis põhjustab raskeid arenguhäireid ning tihti on selle tagajärjeks surm.

Käesolevas artiklis antakse ülevaade raputamist vallandavatest teguritest, sündroomi esinemist soodustavatest anatoomilistest ja sotsiaalsetest aspektidest ning ennetustöö vajadusest RLSi puhul.

Mis põhjustel väikelapsi raputatakse

Suurem osa RLSi uurimustest on kindlaks teinud, et lapse raputamise peamiseks põhjuseks on lapse nutt. Normaalse imik nutab päevas keskmiselt 2-3 tundi, kuid mõnel päeval ja osa laste puhul (ca 20-30%) võib see aeg olla tunduvalt pikem. Nutmine saavutab oma kõrgaja 6 elunädala ja 4 elukuu vahel (Talvik *et al.* 2002). Enamik uurimusi on tuvastanud, et suurem osa raputatud väikelastest on alla aastased, kellest omakorda suurem osa on alla 6-kuused imikud (Wheeler 2003). Lapsed nutavad paljudel põhjustel: nutt võib olla märguande valust, ebamugavustundest, lähedusvajadusest (Talvik *et al.* 2002), nutmine on selles vanuses lapse üks vähestest võimalustest välismaailmaga suhtlemiseks ning oma artikulatsiooniparaadi treenimiseks (Reece, Kirschner 1998). Ülemäärane nutt võib kujuneda lapse hooldajatele ületamatuks probleemiks ja viia nad ettekatsetamata teoni – 5 kuni 20 sekundit kestva lapse jõulise raputamiseni, millega soovitakse last vaigistada (Talvik *et al.* 2002). RLSi kohta kirjutatus on osutatud, et peale nutmise viib lapse hooldajaid tihti raputamiseni ka potitreening, pidev mähkmete vahetamine, toiduga mängimine ja see, kui laps segab hooldajat talle meeldivas tegevuses (televiisori vaatamine, arvutimängude mängimine jne).

Väikelapse aju iseärasused

Väikelapse raputamise ohtlikkus tuleneb lapse aju ana-

toomilistest erisustest, sest väikelapse pea ja aju erinevad paljuski täiskasvanu omast:

- imiku pea moodustab ca 10% tema kehakaalust, samas kui täiskasvanul on see 2%, ja imiku kaelalihased on liiga nõrgad, et teiste kehaosadega võrreldes eaproportsionaalselt suurt pead kanda, lisaks puudub väikelastel kontroll pea liikumise üle (Fulton 2000; Peinkofer 2002);
- väikelapse aju ja kolju ei ole omavahel proportsioonis ning selle tõttu on koljus palju vaba ruumi, et lapse kasvades saaks areneda ka aju. Koljusisese vaba ruumi tõttu võib raputamise korral aju põrgata vastu kolju seinu (Peinkofer 2002);
- imiku aju on väga pehme, sest seal on rohkelt vett ja ajusisesed aksonid ei ole veel kaetud kaitsva müeliinikihiga ning on selle tõttu vigastustele väga vastuvõtlikud (Fulton 2000; Peinkofer 2002).

Raputamise akt

Raputamise korral haaratakse lapsel tavaliselt kaenla alt ja raputamise ajal liigub tema pea piitsalöögikujuliselt kontrollimatult ette- ning tahapoole. Samaaegselt liigub ka aju kolju sees, tekitades kolju- ja silmasisesid vigastusi (Wheeler 2003). Raputamine põhjustab aju valge- ja hallolluse kahjustusi, ajusiseste veresoonte rebenemist või venitust, kõvakelmealuseid või -pealseid verevalumeid, aksonite kahjustusi ning ajuturset (Peinkofer 2002). RLSi puhul on iseloomulik, et lapsel ei esine väliseid trauma tunnuseid (Talvik *et al.* 2002).

Kui raputamine on olnud kerge või keskmise raskusastmega, siis ei muutu lapse välimus ja olek kohe, v.a nutu lakkamine. Raputamisest tingitud letargia, oksendamine, rahutus, ärrituvus ja halb söögiisu tekivad hiljem ning sageli ei osata neid raputamisega seostada (Wheeler 2003). Tugeva raputamise tagajärjel tekivad lapsel suhteliselt kiiresti hingamisraskused, teadvusetus, krambid, võid järgneda ka surm (Wheeler 2003; Alexander 2003). Raputamise raskusastet, st millal muutub raputamine lapsele ohtlikuks – on praktiliselt võimatu mõõta, sest mis on ühe lapse jaoks nn kerge raputamine, võib teisele osutada surmavaks. Seega on oluline meeles pidada, et tegelikult ei tohi last kunagi ja mitte ühelgi põhjusel raputada.

Raputamise tagajärjed

RLSi puhul on tavalisteks tagajärgedeks neuroloogilised kahjustused ja invaliidistumine (Wheeler 2003).

Ajukahjustus tekitab funktsioonide häireid, vaimset alaarengut, kõne- ja õpiraskusi, halvatuse erinevaid vorme, pimedaksjäämist (Wheeler 2003), söömisraskusi, krampe, hingamis- ja magamisraskusi, motoorika kahjustusi (Showers 1999), neelamis- ja imemisprobleeme, käitumisraskusi (*Shaken Baby Syndrome* 2003), kuulmiskahjustusi, tähelepanuhäireid, tasakaaluprobleeme, emotsionaalseid probleeme, mikro- või hüdrotsafaaliat, koomat ja püsivat vegetatiivset seisundit (Peinkofer 2002). Ajukahjustus võib olla nii sügav, et laps sureb. RLSi suremus jääb vahemikku 25-30% kõigist avastatud raputamise juhtumitest (Wheeler 2003; Alexander 2003). Paljud lapsed surevad raputamisest tingitud komplikatsioonidesse kuid või isegi aastaid hiljem (Wheeler 2003). Lastest paraneb täielikult ainult ca 10-15% (*Shaken Baby Syndrome* 2003).

Kes on ohvrid ja kes raputajad

Enamik lastest (ca 80 %), keda raputatakse, on poisilapsed (*Shaken Baby Syndrome* 2001). Selle põhjused ei ole teada, kuid Peinkofer (2002) pakub selgituseks välja kaks asjaolu. Hooldajate arvates:

- ei tohi poisid nii palju nutta kui tüdrukud ning seega tuleb nutt lapsest “välja ajada”
- tüdrukutega võrreldes kannatavad poisid välja karmimat kohtlemist.

Lapse raputajaks võib olla kes tahes. Enamik inimesi, kes lapsi raputavad, ei kuulu mingisse kindlasse inimrühma, kuid on mõned karakteristikud, mis asetavad inimese suuremasse lapse raputamise ohtu (Peinkofer 2002). Näiteks noored kogenematud vanemad, hooldaja vähesed vanemlikud oskused, ebarealistlikud ootused lapse suhtes, sõltuvusprobleemid, isiksuslikud omadused, sotsiaalne isolatsioon, magamatus, majanduslikud probleemid jm. Minu poolt 2004. a. kevadel läbi viidud uurimuses leidsid meie lastega tegelevad spetsialistid, et kõige tõenäolisemaks lapse raputajaks on lapse vanemad (ema sagedamini kui isa), kuna nad on lapsega kõige rohkem aega koos.

Uurimuste järgi on enamik raputajaid meessoost (ca 60-80%), nendele järgnevad naissoost lapsehoidjad (ca 15%) ja emad (ca 10%). Ka see ei ole teada, miks raputavad lapsi põhiliselt mehed. Seda on püütud analüüsida ning on leitud mõned asjaolud, mis võivad seda nähtust seletada. Nimelt näitavad uurimisandmed, et mehed reageerivad lapse nutule negatiivsete füsioloogiliste reaktsioonidega – südamelöögid sagenevad, hingamissagedus suureneb, tekib higistamine. Järgmise põhjusena tuuakse välja meeste vähesed lastekasvatamise oskusi, kuna mehed saavad vähem lastekasvatustalast õpetust ja teadmisi väikelastega toimetuleku kohta, sest enamik sellesisulisest infost antakse emadele (Peinkofer 2002), kes on väikelaste peamised hooldajad. Samas vajavad emad laste hoidmisel aeg-ajalt abi ja puhkust, selle tõttu tuleks anda ettenägelikult laste kasvatamise kohta infot ka meestele. Siiani on RLSi ennetustöö olnud suunatud põhiliselt emadele.

Üha rohkem selgub, et lapsehoidjad raputavad oma hoolealuseid. Paljud vanemad ei saa endale materiaalse

olukorra tõttu lubada väljaõppinud lapsehoidjat ja nad palkavad inimesi, kellel ei pruugi üldse olla laste kasvatamise kogemusi, kes pole läbinud vastavaid kursusi, ei tunne lapse arengupsühholoogiat ega esmaabivõtteid jne. Ka ei tea vanemad tihti, mida lapsehoidja palkamisel silmas pidada, mida küsida, mida ise lapsehoidjale öelda ja millele tähelepanu juhtida.

Raputajate vanus kõigub teismeliseast kuni pensionieani. Nooremad kui teismelised ei ole raskete tagajärgedega raputamiseks võimelised, kuna neil ei ole selleks küllalt jõudu ja nende kasvu-kaalu suhe imikuga ei ole nii suur, et imikule sellisel moel vigastusi tekitada (Alexander 2003).

Väikelapse raputamise ohtlikkus väheneb lapse kasvades. Kaheaastaseks saanud laps kontrollib juba paremini oma pea ja kaelalihaste liikumist, tema aju ja kolju on proportsioonis, aksonid on kaetud müeliinikihiga. Lapse ja täiskasvanu kaalu ja pikkuse vahekorrd pole enam nii suur. Ka on vanemad aastatega juurde saanud kogemusi ja lapsel on tekkinud uusi võimalusi suhtlemiseks.

Kokkuvõtvalt võib öelda, et kuigi laps oma käitumisega annab ajendi raputamiseks, siis see, kas raputamine toimub või ei, sõltub täiskasvanust.

Ennetustöö

RLSi ennetustöö on vajalik, kuna raputamise tagajärjed on lapse jaoks väga rasked, hooldajatel on vähe teadmisi sellest, kui ohtlik on tegelikult lapse raputamine ning hooldajad ei oska lapse nutule õigesti reageerida.

RLSi ennetustöö peamine sõnum on: “Ära kunagi raputa väikelast!” See on negatiivne sõnum, mis paraku ei aita hooldajaid lapse eest hoolitsemisel, sest ei paku alternatiivseid käitumisviise raputamise asemele. Selletõttu on ennetustöös vaja kasutada nimetatud sõnumi sihtrühmadeni viimisel erinevaid meetodeid. Edukas RLSi ennetusprojekt peab sisaldama kahte tüüpi sõnumit – hoiatavat ja toetavat. *Hoiatav sõnum* suurendab teadlikkust raputamise ohtude suhtes ning *toetav sõnum* kinnitab, et lapse kasvatamine on sageli raske ning tutvustab meetodeid lapse ärritava käitumisega toimetulekuks. Ennetuskampaaniate kogemused on näidanud, et vanemate jaoks on olulisemad sõnumid, mis täiendavad nende vanemaoskusi ja millest nad saavad reaalselt kasu, nt kuidas toime tulla lapse nutuga (Calgary... 2003).

2004. a. kevadel viisin läbi uurimuse Eesti oludes toimiva RLSi ennetusvõrgustiku ja -meetodite ning potentsiaalsete raputajate väljaselgitamiseks. Uurimuse valimi moodustasid kümne eriala spetsialistid, kes oma töös puutuvad kokku väikelaste ja nende peredega. Nendega viisin läbi poolstruktureeritud intervjuud. Uurimusest selgus, et praegu puudub Eestis RLSi ennetustöö (nii võrgustik kui meetodid) ning paljude laste ja peredega töötavate spetsialistide sellekohased teadmised on puudulikud, seega ei saa nad oma praeguste teadmistega ennetustööd teha. Samas on meil tegelikult olemas spetsialistid (nt perearstid ja -õed, perekooli läbiviijad) ning asutused (nt perekoolid, beebikoolid, perearstikeskused), kus ennetustööga alustada. Seda arvestades tuleks Eestis alustada RLSi ennetustööd just laste ja peredega töötavate spetsialistide täiendkoolitu-

sest, et kujuneks ühtne arusaam sellest, mis on RLS ning kuidas seda ennetada. Koolitussoov on spetsialistidel olemas. Lisaks täiendkoolitusele on vaja välja töötada ennetustööks vajalikud materjalid ja need sihtrühmani viia. Algas on juba tehtud: trükitud on voldikuid lapse nutu teemal, kus selgitatakse ka raputamise ohtlikkust. Kuna tegemist on lastevanematele küllalt raske teemaga, tuleb laste ja peredega tegelevaid spetsialiste ka motiveerida ning toetada info viimisel RLSi sihtrühmani.

RLS on lapse väärkohtlemise ennetatav vorm, sest tavaliselt proovib lapse hooldaja last raputamisega vaigistada, mitte talle haiget teha. Kui lapse hooldajat lapse kasvatamisel toetada ja õpetada, on raputamist võimalik vältida.

Kasutatud kirjandus

Alexander, R. (2003) Shaken Baby Syndrome: Review and Update. Publitseerimata ettekanne RLSi seminaril Tallinnas 22.09.2003
 Calgary Injury Prevention Coalition Shaken Baby Syndrome Prevention Campaign for Calgary and Area (2003) *Calgary*

Health Region
<http://www.calgaryhealthregion.ca/hecomm/IPC/SBS/SBSCampaignfulversion.pdf>
 Fulton, D.R. (2000) Shaken Baby Syndrome. *Critical Care Nursing Quarterly* 2000/August, 43-50
 Reece, R.M., Kirschner, R.H. (1998) Shaken Baby Syndrome/Shaken Impact Syndrome. The National Center of Shaken Baby Syndrome
<http://www.dontshake.com/sbswinter98history.html>
 Peinkofer, J.R. (2002) *Silenced Angels - The Medical, Legal, and Social Aspects of Shaken Baby Syndrome*.
Shaken Baby Syndrome (2003) Massachusetts Office of Child Care Service
<http://www.qualitychildcare.org/pdf/REShakenBabySyndrome.pdf>
 Showers, J. (1999) Shaken Baby Syndrome.
<http://www.sbsplus.com/news.htm>
 Talvik, I., Vibo, R., Metsvaht, T., Männamaa, M., Jüri, P., Heidmets, L.-T., Hämarik, M., Talvik, T. (2002) Raputatud lapse sündroom. *Eesti Arst* 2002, Nr. 1, 23-29
 Wheeler, P. (2003) The Police Investigation of Shaken Baby Syndrome Murders and Assaults in the United Kingdom
<http://www.homeoffice.gov.uk/docs/shakenbabysyndrome.html>

UUS RAAMAT

“Ülikoolilt Tartu linnale: Sotsiaaltöö-teemaliste üliõpilasuuringuste kogumik I”. Tartu Ülikooli Kirjastus, 2004. Kogumiku ilmumist rahastas Tartu Linnavalitsus.

Värskelt trükitist tulnud üliõpilasuuringuste kogumik on Tartu Linnavalitsuse ja Tartu Ülikooli sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna koostöö tulemus. Kogumik sisaldab 20 artiklit, mis põhinevad viimase kolme aasta jooksul TÜs kaitstud Tartu sotsiaalvaldkonda käsitlevatel bakalaureuse- ja magistritöödel. Artiklid on jaotatud kolme rubriiki.

Pealkirja all “Sotsiaaltöö korraldus, sotsiaalteenused” on käsitletakse eluaseme ja kodutuse ning toimetulekutoetusega seotud probleemistikku ning erinevate organisatsioonide ja spetsialistide koostööd. Siin on ka artiklid eakate hoolekandest, proteesidega varustamise teenuse kvaliteedist ja noorsootööst.

Teises osas – “Kriminaalhooldus ja -preventsioon” – käsitlevad noored sotsiaaltööuurijad Eestis praegu kiiresti arenevaid sotsiaaltöö valdkonda, analüüsides kriminaalhooldusaluste tõlgendusi seaduskuulekusest, hoolduskavade rakendamist, üldkasuliku töö kohaldamise probleemistikku, uimastipreventsiooniprojekti edukust ning

alaealiste üle õigusemõistmise spetsiifikat. Kolmas rubriik “Varia” on vägagi mitmekülgne. Kajastamist leiavad raputatud lapse sündroom, puudelapse pere, sotsiaaltöötajate läbipõlemisoht, perekonnaga seotud teemade käsitlemine meedias, vene noorte tulevikuplaanid ja Tartu tudengite pereloomiskavatsused.

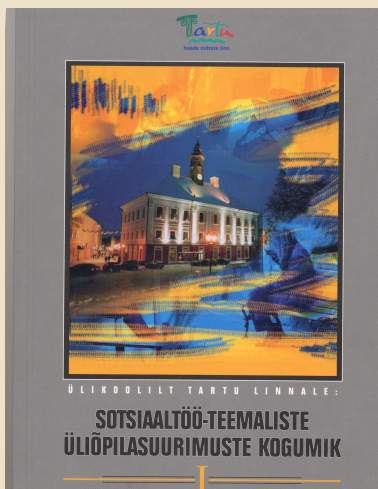
Mõne sõnaga kogumiku saamisloost. 2002. aasta kevadel oli mul meeldiv võimalus osaleda Tartu linna hoolekande arengukava väljatöötamises. Nii arengukava kui ka lähiaastate tegevuskava said

valmis, kuid nagu see ikka kipub juhtuma oma valdkonna pärast südant valutavate inimeste ühistegevuses, tekkis ka seekord sünergia, mis andis laiemaid tulemusi, kui kokkusaamiste otsene eesmärk nõudis. Arutledes töörühmas, missugused on need teadmised, millele võiks ka edaspidi Tartu hoolekande arendamisel toetuda, jõudsimme TÜ tudengite bakalaureuse- ja magistratuurimusteni. Ilmselt pole liialdatud väide, et valdav enamus sotsiaaltöö-alastest uurimustest Eestis valmib tudengitöödena: igal aastal kaitstakse selles valdkonnas mitukümmend bakalaureuse- ja magistratööd. Samal ajal kui Eestis ja mõne teiseigi maa sotsiaaltöö uurijad, nende “vanemad vennad” sotsioloogid ja teisedki diskuteerivad selle üle, kas sotsiaaltöö uurimine on iseseisev teadus, valmistavad ülikoolid ette kõrgelharitud sotsiaaltöötajaid, kelle küpsuse üheks mõõdupuuk on läbiviidud uurimus. Nagu noortele inimestele kohane, on teemade ja käsitusviiside spekter lai ning uuenduslik. Ja *last but not least* – tudengitööde kaudu realiseerivad õppejõudjuhendajad oma uurimisiideid, mille elluviimiseks neil endil ei jätku aega ega energiat. Niisiis pole kahtlust, et tudengiuurimused väärivad kaante vahele koondamist ja laiemale huviliste ringile tutvustamist nüüd ja ka edaspidi. Tudengitööde väljaandmisel on lisaks uurimistulemuste tutvustamisele teinegi mõte: professionaalse sotsiaaltöö arengule kaasaitamine. Nõnda saigi Tartu linna hoolekande tegevuskavasse punkt: “Sotsiaaltöötudengite poolt koostatud uurimistöde, kursuse- ja lõputööde lühikäsitluste kogumiku väljaandmine alates aastast 2004”. Seega on kogumik kavandatud sarja esimene pääsuke.

Tudengiuurimuste kogumiku teokssaamine on ühise pingutuse tulemus. Kõige olulisem on loomulikult tööde autorite ja juhendajate panus. Kogumiku ilmumisele aitasid kaasa alates ideest kuni raamatu valmimiseni Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna lastekaitseteenistuse juhataja Merle Linno, Tartu Linnavalitsuse sotsiaalabi osakonna juhataja Meida Griin, Tartu abilinnapea Vladimir Šokman ning TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakonna dotsent Judit Strömpl. Kogumiku kokkupaneku ja toimetamise rõõm jäi allakirjutanule.

Marju Selg

TÜ sotsioloogia ja sotsiaalpoliitika osakond

Sotsiaalreklaam – kas nagu iga teine reklaam?

Tiina Hiob, MSc

TPÜ reklaami ja meedia osakond

Tallinna Pedagoogikaukooli reklaami ja meedia osakond korraldas 11. novembril seminari, kus erinevate teadus- ning tegevusalade arvamusiidrid käsitlesid sotsiaalreklaami temaatikat.

Seminari eesmärk oli eristada sotsiaalreklaam muust reklaamist, käsitleda sotsiaalreklaami olemust, liike, võimalusi ja ohte ning kohta riigi sotsiaalpoliitika realiseerimisel. Järgnevad mõtted on inspireeritud seminari ettekan- netest ning on ajendatud soovist käsitletud valdkonnas diskussiooni jätkata.

Aeg täpsustada mõisteid

Veel mõni aeg tagasi leidsid reklaamipraktikas kogenud inimesed, et nii poliitiline kui sotsiaalreklaam on sama kui mis tahes kauba reklaam. Hinnates olukorda täna, tahaks loota, et silmas peeti reklaamitööstuse praktilist, mitte sisulist külge. Viimase aja sündmusi arvestades tuleb tõdeda, et neil reklaami liikidel on sisulisi erinevusi, mis on olulised nii reklaamilooome kui ka – mis parata – seadusloome aspektist. Ühiskond on esmasest padutarbimisjoovastusest üles ehmu- mas, suundumused näitavad sotsiaalse tundlikkuse peene- nemist, heaks tooniks, seda ka ettevõtetele, on saamas sot- siaalse närvi demonstreerimine ja miks mitte ka – ilma iroo- niata – maailma parandamine.

Ka sotsiaalreklaamist on hakatud rohkem rääkima.

Kui millestki räägitakse, siis oleks parem, kui lepitaks kok- ku, millest TÄPSELT jutt käib. Ülikoolis on mõistete defi- neerimine heaks tavaks. TPÜ reklaami ja meedia osakonna 11. novembri seminar korraldati eesmärgiga täpsustada mõis- teid ning diskuteerida teadusnimeste ja spetsialistide ringis sotsiaalreklaami võimaluste, piiride ja eesmärkide üle.

Kas kõik, kes avalikkuse tähelepanu äratamisele suunatud kodanikualgatuse korras püüavad maailma päästa, tegele- vad ikka sotsiaalreklaamiga? Kas Hoochi Mama vaateaken oli sotsiaalreklaam?

Kas selliseid algatusi saab siduda reklaamiseadusega? Mille pooldest erineb sotsiaalreklaam kaubareklaamist?

Sotsiaalreklaami olemus

Kui *kaubareklaam* kutsub inimest üles midagi ostma ja pakub isiklikule probleemile üldise lahenduse, siis *sotsiaal- reklaam* pakub üldisele probleemile isikliku lahenduse ja tekitab vajaduse loobuda madalama taseme väärtustest kõrgema taseme väärtuste – kuuluvuse (solidaarsuse), tun- nustuse ning eneseteostuse nimel. Kasu, mida inimene saab sotsiaalreklaami järgides, pole vahetu, vaid tuleb tagasi kaudset teed pidi, sotsiaalse väärtusena (Linnar Priimägi,

seminari ettekanne 11.11.04).

Mitte mingil juhul ei saa reklaami automaatselt sotsiaalrek- laamiks lugeda üksnes seepärast, et see käsitleb sotsiaalset teemat. Tervistsäästvale seksuaalkäitumisele manitsev pla- kat, kus esindatud ka kondoomi kaubamärk, ei ole sotsiaal- reklaam, see on sotsiaalreklaami kuues esitatud kaubarek- laam, mis võib küll kaasa aidata ka käitumise muutumisele. Eraldi võib välja tuua sotsiaalse *propaganda*, mille puhul üldisele probleemile pakutakse üldine lahendus (Linnar Priimägi, seminari ettekanne 11.11.04).

Sotsiaalreklaami puhul kehtivad järgmised nõuded: peale probleemi püstitamise peaks näitama ka lahendust või viita- ma sellele, arvestades seejuures eetiliste piiridega – ühe probleemiga tegelemine ei peaks tekitama teist (Tiina Hiob, PM 24.09.04).

Lähtudes eelnevast tuleb tunnistada, et iga kodanikualgatus, mida sotsiaalreklaamiks nimetatakse, ei pruugi seda mitte ol- la ning ajakirjandus ei peaks eksima selliste juhtumite mää- ratlemisel, kahjustades sotsiaalreklaami kui nähtuse mainet.

Rahaga tulemusi mõõta ei saa

Seminaril tõusis teravalt esile küsimus sotsiaalreklaamist kui riigi sotsiaalpoliitika realiseerimise vahendist. Sellel teemal peatus TPÜ sotsiaaltöö osakonna lektor Margo Kikas, kes tõdes, et sotsiaalreklaami on tehtud killustatult, riigil on olnud minimaalne roll sotsiaalreklaami tellimisel ja kampaaniate koordineerimisel. Tõepoolest – mitte iga ametkonna koostatud infovoldik pole veel sotsiaalreklaam. Seetõttu võib olla kujunenud ka arusaam, et sotsiaalreklaa- mi ei tasu teha, kuna see ei toimi.

Sotsiaalreklaami efektiivsus on komplitseeritud teema. Otseselt reklaamist tulenevat kasumlikkust on üldse raske hinnata, sotsiaalreklaami puhul eriti. Rahanumbrid selle reklaamiliigi puhul efektiivsuse mõõdupuuks olla ei saagi, kui just pole tegemist annetuskampaaniaga. Kui eesmärgiks on hoiakute ja käitumise muutmine, siis tulemused ilm- nevad (kui ilmnevad) väga pika aja pärast ning tegureid võib olla teisigi peale reklaami. Arutleda saab vaid sotsiaal- reklaami võimaliku tõhususe suurendamise üle ning sedagi pigem hüpoteetiliselt.

„Sotsiaalreklaami efektiivsust saaks suurendada pikaaja- liste, perioodiliselt korduvate reklaamikampaaniatega, mille raames seostatakse üks ja sama abstraktne sõnum läbi erinevate emotsioonide ja kujundite” (Aleksander Pulver, seminari ettekanne 11.11.04). Kindlasti tuleks reklaami- kampaania siduda teiste kommunikatsioonivõtete- ga (teemaüritused, artiklid, sündmused, aktsioonid, erinevad

meediakanalid koos spetsiifiliste võimalustega jmt). Siin on mõndagi õppida kaubareklaamist ning kampaaniatest.

Kui südametunnistus lubab

Üks tõhusamaid ja samas vaieldumaid sotsiaalreklaami võtteid on šokeerimine, et äratada inimesi üles igapäevastest asjatoimetustest, harjumustest, arvamustest. Selle võttega kaasnevad aga eetikaprobleemid (nt. Hoochi Mama kaasus). Üks lähiaja efektiivsematest kampaaniatest oli nn. surmareklaam (Tartu Ülikooli Kliinikumi Lastefondi kampaania elustamislaua muretsemiseks), mis siiski keelustati. Vaatamata sellele, et reklaam sai meedias nähtaval olla vaid pool ettenähtud ajast, koguti vajaminev summa. Šokk töötas. Kunagi on Kalle Muuli öelnud „Ma saan teha kõike, mida seadus lubab, kuid ainult seda, mida südametunnistus lubab”. Reklaamiseadus on meil segane ning seega suhteliselt kasutu, südametunnistusega on asi nii, nagu see igapäevaeluses on. Ühiskonna eetilised standardid on „liimist lahti” ning vajavad (taas/ümber) kujunemiseks aega. Heaks uudiseks võiks olla see, et reklaamiagentuurid on koostamas reklaamitöötuse eneseregulatsiooni koodeksit (seda ehk rohkem EL, kui südame surve), mis aitaks norme tundlikumalt seada, kui seadus seda teeb. Sotsiaalreklaami puhul näeme sageli apelleerimist ka hirmule (suitsetamine, AIDS) ja kaastundele (lastehaiglate ja -fondide toetuskampaaniad), mis reklaamiseaduse järgi on lubamatud võtted. Ilmselt peab reklaamiseaduses tegema muudatusi sotsiaalreklaami osas, see aga eeldab sotsiaalreklaami selget määratlemist. Hetkel on see küsimus veel lahtine.

Uus sotsiaalne turundussuund

Eesti oludes ehk uudne ja sestap ka heitlikult ja ebakindlalt rakendatud turundussuund on nn. sotsiaalseosega turundus. Viimase aja üks turundusalaste raamatute müügihitte on olnud M. Thompsoni ja H. Pringle "Hingega bränd" (Pegasus 2003) ehk kuidas sotsiaalseost kasutades saab luua eristuva brändi. Raamatus tuuakse eeskujuks ettevõtteid, kes sotsiaalseosega turundustegevuse abil on muutnud maailma paremaks. Eestist võiks näitena esile tõsta SELVERi kaubandusketi praktikat. SELVERi koostöö Tallinna Lastehaigla ja ning linnaosade sotsiaalametitega on olnud tulus nii SELVERile kui ka abivajajatele. SELVERi kaubamärk on paremini teadvustunud konkreetse eristaja abil (sotsiaalne tundlikkus ja heategevus). Kauplused võivad küsida veidi kõrgemat hinda, sest inimene on nõus maksma *veidi* rohkem, teades, et on temast kehvemates oludes elavaid inimesi, keda ta suuremeelselt aidata saab ning poe külastamine on ühtlasi märk tema enese heolust. Näiteks jõulude eel on Järve SELVERis annetuskastid, kuhu iga ostja võib omalt poolt midagi lisada. Tean oma kogemusest, et need kastid täituvad üsna vilkalt ning ostjate enesehinnang on saanud turgutust, samas kasvab ka kaupluse läbimüük ... Kõik kolm

ÕNNELIKKU LAPSEPÕLVE EI SAA OSTA!

sotsiaal
ministeerium

RAHVASTIKUMINISTRI
BÜROO

EURONETS

imagine

LAPS
EI OLE
NUKK

osapoolt – abivajajad, ostjad, kauplus – saavad midagi, mida nad tajuvad kas otseselt või kaudselt hea enesetunde ja kasuna. Tüüpiline *win-win* situatsioon, mis on eduka turunduse eesmärk. Võib tunduda spekulatsioonina, kuid arvan, et sellised järjepidevad kampaaniad aitavad muuta ka hoiakuid, mis omakorda muudavad maailma paremaks.

Kokkuvõttes võib nentida, et sotsiaaltöoga seotud inimeste teadmised sotsiaalreklaamist ning selle võimalustest on napid, ressursse on vähe ja sedagi vähest kasutatakse sageli oskamatult. Riigi osa sotsiaalreklaami kampaaniate tellijana on väike, kampaaniatele on iseloomulik ebajärjekindlus eesmärkides, sõnumite formuleerimisel ja vormistamisel.

Siiski iseloomustab sotsiaaltöoga seotud inimesi tugev motivatsioon tegutsemiseks ning missioonitundlikkus. Koostöös reklaamispetsialistidega ning ettevõtetega võiks sotsiaalreklaam paljugi saavutada.

Näitena võiks nimetada parajasti käimasolevat kampaaniat "Laps ei ole nukk", mis on teostatud väga paljude osaliste koostööna (üle 20 toetaja), ja mille idee autorid on TPÜ reklaamieriala üliõpilased.

Soolise võrdõiguslikkuse seadus – positiivsed erimeetmed

Vt ka artiklit “Soolise võrdõiguslikkuse seadus – põhimõtted ja põhimõisted”
Sotsiaaltöös nr 3/2004 lk 25-26

Ülle-Marike Papp

Sotsiaalministeeriumi soolise
võrdõiguslikkuse osakonna nõunik

Soolise võrdõiguslikkuse seaduse eesmärk on tõkestada soolist diskrimineerimist, edendada naiste ja meeste võrdõiguslikkust ühiskonnas, parandades halvemas olukorras oleva või alaesindatud soo seisundit kõigis valdkondades, eelkõige töөлus.

Tegemist on seadusega, mis üksnes ei sätesta naiste ja meeste võrdse kohtlemise nõuet, st võrdseid õigusi naistele ja meestele, vaid taotleb soolise võrdõiguslikkuse elluviimist ka reaalselt. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse kaugem eesmärk on muuta ühiskonna mõtteviisi tolerantsemaks ning toetada euroopalike väärtustega kultuuri- ja õigusruumi väljakujunemist.

Seadus näeb selleks ette positiivsete meetmete kasutusele võtmist. Need on meetmed, mis on levinud Euroopa Liidu soolise võrdõiguslikkuse edendamise praktikas, kus juba veerandsada aastat tagasi mõisteti, et seadustega sätestatud naiste ja meeste võrdse kohtlemise normid pole mõlemale sugupoolele võrdsete võimaluste tagamiseks piisavad ning et tähelepanu tuleb pöörata ka sellele, millise lõpptulemuseni jõutakse tegelikult. On mõisteta, et sotsiaalsete struktuuride ja väljakujunenud patriarhaalsete süsteemide muutmist ei saa jätta ainult oma põhiõigusi kaitsvate üksikisikute kanda.

Positiivsete erimeetmete rakendamist toetavad õigusaktid

Rahvusvahelises õiguses kasutatakse selliste erimeetmete kirjeldamiseks *positiivsete erimeetmete* või *positiivse erikohtlemise* mõistet (*positive*

action, affirmative action), mõned riigid kasutavad terminit *positiivne diskrimineerimine*.

Amsterdami lepingu artikkel 141 lubab erimeetmete kasutamist või kasutuselevõttu tegeliku võrdõiguslikkuse saavutamiseks. Eelduseks on, et meetmed oleksid suunatud alaesindatud või halvemas olukorras soole. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse § 5 lõike 2 punktis 5 on öeldud, et soolist võrdõiguslikkust edendavate erimeetmete rakendamist, mis annab eeliseid alaesindatud soole või vähendab soolist ebavõrdsust, ei loeta otseseks või kaudseks sooliseks diskrimineerimiseks.

Lisaks Euroopa Liidu seaduste ja kohtupraktika eeskujule tugineb positiivse erikohtlemise põhimõtte ka

Soolise võrdõiguslikkuse saavutamisele suunatud erimeetmed ehk positiivsed meetmed kujutavad endast ajutise iseloomuga spetsiifilisi abinõusid, mille eesmärk on vabanda varasema diskrimineerimise negatiivsetest tagajärgedest ning luua naistele ja meestele võrdsed võimalused otsustamises osalemiseks, kohustuste ja vastutuse jagamiseks

Eesti Vabariigi poolt ratifitseeritud rahvusvaheliste lepingutele, mis tunnistavad, et formaalset võrdsust sätestavad kokkulepped pole küllaldased inimõiguste tagamiseks *de facto*, kasutusele tuleb võtta positiivseid meetmeid olukorra parandamiseks.

Euroopa Kohus on mitmete kaasuste puhul arutanud positiivsete meetmete lubatavust ja rakendamist seoses tööeluga ning on seisukohal, et automaatsed, ainult soolise kuuluvuse alusel eelistusi andvad meetmed pole lubatud. See tähendab, et tööelus eeliseid andvaid meetmeid võib kasutada sooliselt alaesindatud isikute puhul, kes vastavad vähemalt miinimumnõuetele või kelle tööalane kvalifikatsioon on võrdne vastassoost isiku omaga või kelle kõik muud omadused on võrdsed.

Soolise võrdõiguslikkuse seaduses sätestatu tuleneb ÜRO konventsioonist naiste diskrimineerimise kõigi vormide likvideerimise kohta, mille artiklis 4 on sõnaselgelt öeldud, et riikide poolt ajutiste eriabinõude rakendamist naiste ja meeste tegeliku võrdõiguslikkuse kiiremaks saavutamiseks ei loeta konventsiooni kontekstis diskrimineerivaks. Sama artikkel sisaldab nõuet, et selliste meetmete kasutamine peab olema ajutine – kui võrdsus võimalustes ja suhtumises on saavutatud, tuleb seda laadi abinõudest loobuda.

Nn. positiivsed meetmed võivad hõlmata erisuguseid tegevusi:

- meetmed naiste või meeste kaasmiseks nendesse valdkon-

dadesse, tegevusaladele või tasandele, kust nad olid varem kõrvale tõrjutud ja kus nad jätkuvalt on alaesindatud;

- naistele paremate haridus-, kutseõppe- ja töötamisvõimaluste loomine

- naistele ebatraditsioonilistes valdkondades ning naiste ligipääs kõrgematele vastutustasanditele;

- tööandjate teavitamine ja motiveerimine, et nad oleksid huvitatud naiste töölevõtmisest ja edutamisest, eriti ülalmainitud valdkondades, tegevusaladel ja tasanditel;

- töötajate kohaldamine ja töökorralduse paindlikumaks muutmine, arvestades perekondlike kohustustega töötajate vajadusi;

- kvootide kehtestamine mõlema sugupoole kaasamiseks otsustasandile.

Erimeetmed varieeruvad olenevalt sellest, kas neid kasutatakse seoses tööelu ja koolitusega või otsustamises osalemisega.

Erimeetmed töö ja koolituses

Positiivseks erimeetmeks on näiteks töölevõtul konkreetse kandidaadi soosimine soolise kuuluvuse alusel või teise sugupoole esindajatele suunatud karjääriedendamise meetmed töökohas.

Erimeetmeteks võivad olla tegevused või meetmed, mis innustavad vähem esindatud sugupoole esindajaid kandideerima kas koolitusele või konkreetsele töökohale.

Võrdõiguslikkuse arendamisele tööelus peaks tööandja aitama kaasa sugupoole võrdse esindatusega töökohtadel. Juhul kui töökoha taotlejate hulgas on naised ja mehed võrdselt pädevad, võib tööandja vastavalt oma soolist võrdõiguslikkust arvestavale

kaadripoliitikale suunata positiivsed erimeetmed vähem esindatud soost taotlejale. Näiteks lubab säte eelistada mehi siis, kui kõne all on töölevõtt lastekasvatusega seotud erialale. Kahe võrdselt kompetentse taotleja seast võib eelistada meest, kui sellel alal on mehed vähem esindatud sugupool.

Selleks, et diskrimineerimisvaidluse puhul oleks kergem tõendada positiivse meetme rakendamist, peaks tööandja soolise võrdõiguslikkuse saavutamise eesmärgi fikseerima kas personalipoliitikat või organisatsiooni strateegiat käsitlevas dokumendis.

Koolituses võib olla põhjendatud kursuste korraldamine eraldi naistele või meestele, kui põhioskustes on selgeid sugupoole sotsialiseerumise ja soorolliootuste tõttu tekkinud erinevusi. Naised võivad vajada eraldi õpetust tehniliste töövahendite kasutamiseks või mehed spetsiifilist koolitust näiteks hooldamisega seotud aladel töötamiseks.

Majanduslikuks erimeetmeks võib lugeda näiteks laene naistevõtjatele, millega püütakse julgustada naisi ettevõtlusega alustama.

Võrdne osalemine otsustamises

Kõige mõjusamad erimeetmed on nn. *sookvoodid*, millega garanteeritakse võrdne osalemine otsuste vastuvõtmises. Soolise võrdõiguslikkuse seadus ei sätesta siduvaid arvilisi naiste ja meeste osakaalusid e. kvote, küll aga jätab ettevõtetele, organisatsioonidele ja erakondadele võimaluse nende rakendamiseks, kui neid vajalikuks peetakse.

Mõnedes riikides kasutatakse kvote kandidaatide ülesseadmisel valitavatesse kogudesse, mis tähendab seda, et on kohustus seada üles kindel miinimum naisi ja mehi. Euroopas kasutatakse kandidaatide ülesseadmisel kvoodisüsteemi Belgias, Austrias, Taanis, Saksamaal, Prantsusmaal, Norras, Soomes, Rootsis ja osaliselt Inglismaal.

Euroopa Liidus on välja töötatud

indikaatorid, mille abil jälgitakse soolise esindatuse arengut liikmesriikides ja liidu tööorganites. Lisaks valitavate organite koosseisudele jälgitakse ka valitsuste ja tippametnike soolist jaotumist. Nimetatavates organites, kus otsuseid ette valmistatakse või vastu võetakse, peetakse silmas tasakaalustatud soolist esindatust, millega garanteeritakse võrdne osalemine otsuste tegemises. Kvootide suhtes on eri riikides erisugused nõudmised, sätestatud soolised kvoodid ulatuvad 30 protsendist 50 protsendini.

Kliendile orienteerunud eraettevõtte juhtkonna määramisel kasutatakse üha sagedamini soolisi kvote, et kindlustada eri sugupoole kogemuste ja maailmanägemise arvestamine teenuste ja kaupade suhtes, mida inimestele pakutakse (kellest tavaliselt enam kui poole moodustavad naised).

Seaduses on sõnaselgelt sätestatud nõue (§ 9, lg. 4), et riigi- ja kohalike omavalitsusüksuste asutuste poolt moodustatud komisjonides, nõukogudes ja teistes kollegiaalsetes kogudes peavad võimaluse korral olema esindatud mõlemad sugupooled. Sellegi nõude täitmiseks võib rakendada positiivseid erimeetmeid.

Soolise kihistumise e. ebavõrdsuse vähendamise ja kahe kõige suurema sotsiaalse rühma õiguste, kohustuste, võimaluste ja vastutuse võrdse jagunemise eest vastutavad seaduse kohaselt riigi- ja kohalike omavalitsusüksuste asutused, haridus- ja teadusasutused, koolitusega tegelevad institutsioonid ning tööandjad. Soolise võrdõiguslikkuse seaduse 3. peatükk sätestab võrdõiguslikkuse edendamise strateegiad, mis nõuavad selle tegevuse eesmärgistatust, süsteemsust ja näitavad ühtlasi ära analüüsi võimalused soolise ebavõrdsuse põhjuste märkamiseks ning vastava teadmise loomiseks. Kuna 3. peatükk ja selles kasutatud mõisted vajavad põhjalikumalt selgitust, jääb see järgmisesse artiklisse.

Sotsiaalkaitse kulutuste tase

Indrek Saar

Sisekaitseakadeemia majanduse ja rahanduse õppetool

Kuna Eestis on viimastel aastatel väga aktuaalseks saanud probleemid seoses vanaduspensionide suuruse ja nende liiga aeglase kasvuga, siis on väga madal sotsiaalkaitse kulutuste tase (mis ei võimalda pensione tõsta) üheks suuremaks ühiskondlikuks pingekoldeks. Hetkeolukord Eestis tekitab inimeste hulgas, kelle majanduslik heaolu sõltub suuresti sotsiaalkaitse kulutustest, suurt rahulolematust. Ja nende inimeste arv pidevalt kasvab, kuna Eesti rahvastik pidevalt vananeb (näiteks 50-aastased ja vanemad moodustasid Eesti rahvastikust aastal 1995 31%, aastal 2003 juba 34%). Seetõttu on väga oluline välja selgitada, kas Eesti sotsiaalkaitse kulutuste tase hakkab pärast EL-iga liitumist kasvama kiiremini või mitte. Kui Eesti läheb n.ö kaasa EL-is toimuva konvergeerumisprotsessiga, võib oodata tulevikus ka pingete leevendumist, mis on seotud just pensionide madala tasemega. Et sellele vastust saada, peab kõigepealt välja selgitama tegurid, mis on konvergeerumist EL-is kõige enam mõjutanud, et saaks hinnata, mis suunas võivad need tegurid hakata mõjutama Eesti sotsiaalkaitse kulutuste arengut. Käesolevas artiklis analüüsitaksegi, kuid võrd tõenäoline on see, et Eesti sotsiaalkaitse kulutused jõuavad lähiaastatel EL tasemele.

Eesti sotsiaalkaitse kulutused võrreldes EL-ga struktuurilt sarnased, kuid tasemelt väga erinevad

Seoses Euroopa Liidu laienemisega on nii ajakirjanduses kui ka majandusosalastes uurimistöödes tõstatatud probleem, mis puudutab uute liitujate ja vanade Euroopa Liidu liikmesriikide erinevusi nii elatustasemes kui ka muudes valdkondades. On tehtud erinevaid prognoose, kui kaua võtab

uutel liitujatel aega, et oma arengutasemelt vanadele EL liikmesriikidele järele jõuda. Sellist madalama ja kõrgema arengutasemega riikide arengutaseme üksteisele lähenemist nimetatakse *konvergenstiks*. Ka Eestis on seda probleemi mitmed uurijad analüüsinud (Randveer 2000, Rajasalu 2001). Kui enamasti käsitletakse konvergensti tulutaseme konvergenstina, siis käesolevas artiklis on keskendunud *sotsiaalsele konvergenstile*. Sotsiaalse konvergensti all ei mõelda mitte tulutaseme, vaid sotsiaalkaitse kulutuste taseme ühtlustumist eri riikides. Sotsiaalkaitse kulutustena käsitletakse kulutusi järgmistes valdkondades: haigused ja tervishoid, vaegurlus ja töövõimetus, vanadus, tootjakaotus, perekond ja lapsed, töötus, eluase, sotsiaalne tõrjutus ja muu. Sotsiaalkaitse kulutustest suurima osa (enamikus riikides ligi 50%) moodustavad kulutused vanadusele ja tootjakaotusele. Näiteks Eestis moodustasid nimetatud kulutused 2001. aastal 42,6% kõigist kulutustest sotsiaalkaitsele. Tervishoiule kulutati 31%, laste- ja peretoetuste maksmiseks 14,6% ja töötusega seotud kulutusteks 1,3%. Eesti sotsiaalkaitse *kulutuste struktuur* on Euroopa Liidu omaga üsna sarnane. EL-is kulutati 2001. aastal vanadus- ja tootjakaotuspensionide keskmiselt 46,4%, tervishoiule 27,3%, laste- ja peretoetuste maksmiseks 9% ja töötusele 6,3%. Kui aga hakata võrdlema sotsiaalkaitse *kulutuste taset*, siis jääb Eesti tase EL-i omale märkimisväärselt alla.

EL-s toimub erinevate riikide sotsiaalkaitse kulutuste tasemete lähenemine

Sotsiaalkaitse kulutuste taset mõeldakse peamiselt kahe näitajaga: sotsiaalkaitse kulutuste suhe SKP-sse ja sotsiaalkaitse kulutused *per capita* (ühe inimese kohta). Esimene näitaja on riikide lõikes võrreldavam, kuna kulutuste tase *per capita* sõltub liialt

palju SKP tasemest (rikkamates riikides on kulutuste üldine tase nii kõrge, et isegi kui sotsiaalkaitse kulutuste suhe SKP-sse on madal, võivad kulutused *per capita* olla suhteliselt kõrged). Eestis kulutati näiteks 2002. aastal SKP-st 14,8%¹ sotsiaalsele kaitsele, ELis aga keskmiselt 28,5%. Eestiga ühte tasemegruppi võib paigutada üksnes Iirimaa (2000. aastal 14,1%). Kõige suuremad kulutajad on Rootsi (32,3%), Prantsusmaa (29,7%) ja Saksamaa (29,5%). Nagu näha, on ka EL-i riikide seas erinevused üsna suured. Siiski on erinevates sotsiaalsest konvergensti käsitlevates uurimustes leitud, et EL-i sees on eri riikide sotsiaalkaitse kulutuste tase hakanud üksteisele lähema (Peracchi 1998, Meesuan ja Rayp 2000, Wolf 2002, Püss, Viies ja Maldre 2003). See loob soodsad tingimused ka Eesti sotsiaalseks konvergeerumiseks EL-i keskmise tasemega, mis tähendaks sotsiaalkaitse kulutuste kasvu Eestis.

EL-s sotsiaalkaitse kulutuste ja maksukoormuse kasv positiivselt seotud

Kuna sotsiaalkaitse kulutusi finantseeritakse maksudega, võib maksupoliitika olla just see otsitav tegur, mis sotsiaalsele konvergenstile olulist mõju avaldab. Sest kui soovitakse suurendada kulutusi, on selleks vaja leida täiendavaid summasid. Kui maksutulud suurenevad ning samal ajal on surve mingite kulutuste suurenemise suunas (Eestis antud juhul sotsiaalkaitse kulutustele), siis on võimalik nende kulutuste mahtu ka suurendada. Kui maksutulud ei suurene, on seda oluliselt raskem teha, sest sotsiaalkaitse kulutusi võib oma olemuselt pidada ebaefektiivseteks kulutusteks (nad ei loo lisandväärtust) ning on üsna raske põhjendada, miks selliseid kulutusi on vaja suurendada. Eriti kui selle tulemusel peab lisandväärtust loovaid kulutusi (näiteks teedeehitus, haridus jne)

¹ Eesti sotsiaalkaitse kulutuste number on tegelikkuses mõnevõrra suurem, sest puuduvad andmed kõigi kohalike omavalitsuste poolt tehtud sotsiaalkaitse kulutuste kohta

Eestis lähiaastatel ei muutu

vähendama. Kuid kas seos maksutulude muutuse ja sotsiaalkaitse kulutuste taseme muutuse vahel on ka reaalselt olemas? Maksutulude muutust eri riikides on kõige lihtsam mõõta *maksukoormuse* (maksutulude suhe SKP-sse) muutusena.

Võrreldes maksukoormuse ja sotsiaalkaitse kulutuste taseme muutusi EL-is aastatel 1980-1998, võib täheldada, et nende näitajate vahel on tõesiti väga tugev seos. Põhimõtteliselt võib väita, et aastast 1980 on maksukoormus enamikus EL-i riikides kasvanud, kuigi tuleb tõdeda, et 1990-ndatel pole kasv olnud enam nii kiire nagu 1980-ndatel ja enne seda. Riigid võib jagada maksukoormuse muutuse ulatuse alusel kolme rühma. Esimesse kuuluvad riigid, kus maksukoormus on ajavahemikul 1980-1998 kasvanud rohkem kui 5% (Itaalia, Kreeka, Hispaania, Soome, Portugal, Taani), teise rühma moodustavad riigid, kus maksukoormus on kasvanud kuni 5% (Prantsusmaa, Saksamaa, Rootsi, Austria, Belgia, Suurbritannia). Kolmanda rühma moodustavad kolm riiki, kus maksukoormus on jäänud samale tasemele või hoopis vähenenud (Luksemburg, Iirimaa ja Holland). Kui võrrelda maksukoormuse muutusi sotsiaalkaitse kulutuste muutusega, on ilmne, et nendes riikides, kus maksukoormuse kasv on olnud suurim (Itaalia, Kreeka, Soome, Portugal), on toimunud ka sotsiaalkaitse kulutuste kõige suurem kasv. Iirimaa, Luksemburgis ja Hollandis, kus maksukoormus on jäänud praktiliselt samaks või vähenenud, on langenud ka sotsiaalkaitse kulutuste suhe SKP-sse. Ka Eesti maksukoormust ja sotsiaalkaitse kulutuste suhet SKP-sse võrreldes tuleb tõdeda, et tulemus (st seose kuju) on sarnane EL-i riikidega. Sotsiaalkaitse kulutuste suhe SKP-sse on ajavahemikul 1994-2001 langenud, sama on toimunud ka maksukoormusega. Arvestades Eesti va-

litsuse plaane lähiaastatel maksukoormust veelgi langetada (heal juhul samale tasemele jätta), on sotsiaalkaitse kulutuste mahu lähenemine EL-i tasemele raskendatud. Järelikult on ainukeseks võimaluseks leida raha mõne teise valdkonna arvel ehk muuta valitsuse kulutuste struktuuri.

Sotsiaalmaksu osa vähenemine sotsiaalkaitse kulutuste finantseerimisel soodustab sotsiaalset konvergenti

Mis tegurid võivad mõjutada kulutuste struktuuri muutust? Esiteks, nagu juba eespool mainitud, peetakse sotsiaalkaitse kulutusi enamasti ebaefektiivseteks kulutusteks, mistõttu on väga keeruline põhjendada, miks selliseid kulutusi on vaja suurendada efektiivsete kulutuste arvel. Kuigi tegelikult sisaldavad sotsiaalkaitse kulutused kulutusi tervisele, mida tihti loetakse väga produktiivseteks kulutusteks (sisuliselt investering inimkapitali). Kuid lisaks sotsiaaltoetuste ebaefektiivsuse probleemile on takistused ka tehnilist laadi. Kui näiteks mõnes riigis finantseeritakse sotsiaalkaitse kulutusi mingi kindla maksuga, siis kas see võib saada takistuseks kulutuste taseme muutmiseks? Üldjuhul finantseeritakse suur osa sotsiaalkaitse kulutustest spetsiaalse eelarve kaudu – sotsiaalmaksust. Ka EL-is kaetakse enamikus riikides suurem osa sotsiaalkaitse kulutustest sotsiaalmaksust laekunud summadega. Samas, kui võrrelda näiteks aastaid 1980 ja 1995, võib täheldada tendentsi, et riigi osa sotsiaalkaitse kulutuste katmisel on selgelt suurenenud (st sotsiaalmaksu osa on vähenenud).

Kuidas aga võiks finantseerimisstruktuur mõjutada sotsiaalset konvergenti EL-is? Kui konkreetsetes riigis on levinud sotsiaalkaitse kulutuste finantseerimine üldiste maksutulude arvel (mitte sotsiaalmaksuga), siis sellises riigis välja kujunenud sot-

siaalkaitse kulutuste finantseerimisstruktuur teeb sotsiaalkaitse kulutuste suurendamise või vähendamise paindlikumaks. Kui konkreetsetes riigis finantseeritakse sotsiaalkaitse kulutusi ainult sotsiaalmaksuga, siis on need kulutused piiratud sotsiaalmaksu laekumisega. See tähendab, et kui soovitakse sotsiaalkaitse kulutusi näiteks suurendada, on vaja tõsta ka sotsiaalmaksu määra või mingil moel suurendada sotsiaalmaksu baasi. Teisisõnu tähendab see seda, et kui sotsiaalkaitse kulutusi finantseeritakse peamiselt sotsiaalmaksuga ja samal ajal on sotsiaalkaitse kulutuste tase madal (kõrge), siis selline finantseerimisstruktuur ei toeta sotsiaalkaitse kulutuste kasvu (vähenemist), seda isegi üldise maksukoormuse kasvades, sest selleks peaks kasvama sotsiaalmaksu koormus. Kui finantseerimine toimub suuremas mahus üldiste maksutulude arvel, siis ei ole sotsiaalkaitse kulutused “paigutatud raamidesse” ning seetõttu on nende suurendamine või vähendamine lihtsam. Ka mitmed healoluühiskonna uurijad peavad oluliseks eristada finantseerimisallikate na sotsiaalmaksu ja teisi makse, kuna sotsiaalmaksu kogutakse mingite konkreetsete kulude katteks, samal ajal kui teisi makse saab kasutada vabamalt mitmeks otstarbeks. Seega sotsiaalset konvergenti toetab selline maksupoliitika, kus ei koguta makse spetsiaalselt sotsiaalkaitse kulutusteks, vaid neid kulutusi tehakse vastavalt vajadustele ja võimalustele üldise maksutulude arvel.

Uurides EL-i statistikat, tuleb tõdeda, et eespool kirjeldatud skeem toimib ka praktikas. Kui võtta perioodi 1993-2000 ulatuses vaatluse alla need EL-i riigid, kus sotsiaalkaitse kulutuste tase on kõige rohkem muutunud (Soome, Rootsi, Holland, Iirimaa, muutus 6-10% kahanemise suunas), siis nende riikide sotsiaalkaitse kulutuste finantseerimisstruktuur on väga sarnane: need riigid kasutavad sot-

SOTSIAALPOLIITIKA

siaalkaitse kulutuste finantseerimiseks oluliselt vähem sotsiaalmaksust laekunud summasid. Soomes, Rootsis ja Iirimaal on finantseerimisstruktuuris sotsiaalmaksul kogu vaatluse all oleva perioodi jooksul (1993-2000) väike osa (aastal 2000 vastavalt 49,8%, 49,1%, 40,1%). Väga vähe kasutatakse sotsiaalmaksu sotsiaalkaitse kulutuste finantseerimisel veel üksnes Luksemburgis ja Taanis (aastal 2000 vastavalt 48,4% ja 29,4%). Sotsiaalkaitse kulutuste muutumises (suhe SKP-sse) kuuluvad ka viimati nimetatud riigid nende maade hulka, kus sotsiaalkaitse kulutused on muutunud keskmisest rohkem. Võrdluseks niipalju, et EL-is keskmiselt finantseeritakse sotsiaalkaitse kulutusi 60,7% ulatuses sotsiaalmaksuga.

Eesti maksupoliitika ei toeta Eesti sotsiaalset konvergeerumist EL-ga Eestis kaeti 2000. a 76,4% sotsiaalkaitse kulutustest sotsiaalmaksuga, mis on kõrgeim kõigi EL-i riikide samast näitajast. See võib olla teiseks põhjuseks (lisaks sellele, et maksukoormus on langenud), miks ajavahemikul 1994-2001 on sotsiaalkaitse kulutuste suhe SKP-sse jäänud praktiliselt muutumatuks ning mille alusel võib sotsiaalkaitse kulutuste taseme muutumatuks jäämist (või pigem langemist) prognoosida ka lähiaastatel. Näiteks Riigieelarve strateegias aastateks 2005-2008 tuuakse esile liiga kõrget tööjõu maksukoormust, mis olevat just tingitud kõrgest sotsiaalmaksu määrast. Nimetatud dokumendis peetakse oluliseks tulevikus

otsida võimalusi sotsiaalmaksu ja -maksete vähendamiseks. Seega sotsiaalmaksu määrade või sotsiaalmaksu baasi suurendamist valitsus lähiaastate jooksul ei planeeri.

Nii et kui vaadata lähitulevikku, siis Eestis ellu viidav maksupoliitika võib olla üks peamisi põhjuseid ja taktistusi, mis sisuliselt teeb võimatuks valitsusel sotsiaalkaitse kulutusi suurendada. See eeldaks täielikku kannapööret, kus tuleks võtta suund maksukoormuse suurendamisele ning samal ajal muuta kas maksude struktuuri – suurendada sotsiaalmaksu osakaalu maksutuludes – või muuta sotsiaalkaitse kulutuste finantseerimisstruktuuri (hakata vähem kasutama sotsiaalmaksu). Seega on Eesti sotsiaalne konvergeerumine EL-iga on lähiaastatel ääretult raske, mis tähendab väga tõenäoliselt ühiskondlike pingete paisumist Eestis juba lähitulevikus.

Kasutatud kirjandus

Eesti statistika aastaraamat 2000. (2000) Eesti Statistikaamet, Tallinn
Eesti statistika aastaraamat 2003. (2003) Eesti Statistikaamet, Tallinn
European Social Statistics 2003. Social Protection. Expenditure and receipts. Data 1991-2000. (2003) Eurostat.
Hagfors, R. *The convergence of financing structure 1980-1995* <http://www.vn.fi/vn/stm/english/tao/publicat/financing/hagfors.htm> (13.02.04)
Kautto, M. *Is there a nordic model of financing social protection?* <http://www.vn.fi/vn/stm/english/tao/publicat/financing/kautto.htm> (13.02.2004)
Meeusen, W., Rayp, G. *Social protection competition in the EMU*

<http://www.etsg.org/ETSG2000/Papers/Rapp.pdf> (13.02.2004)
Mulligan, C.B., Sala-i-Martin, X. *Social security in theory and practice (I): facts and political theories.* NBER Working Paper Series, Working Paper 7118, May 1999.
Peracchi, F. *Patterns of social protection expenditure in the European Union* (1998) <http://gemini.econ.umd.edu/jrust/si/esspros.pdf>. (13.02.2004)
Püss, T., Viies, M., Maldre, R. *Convergence analysis in social protection expenditure in the European Union.* Essays in Estonian Transformation Economics, Tallinn, Estonian Institute of Economics at Tallinn Technical University (2003) pp.123-146.
Rajasalu, T. (2001) Nominaalne ja reaalne konvergens Euroopa Liidus ning Eesti strateegia teel majandus- ja rahaliitu. Tallinn, TTÜ Eesti Majanduse Instituut, lk 44
Randveer, M. Tulutaseme konvergens Euroopa Liidu ja liituda soovivate riikide vahel. *Eesti Panga Toimetised* nr 6, 2000 http://www.eestipank.info/pub/et/dokumendid/publikatsioonid/seeriad/uuringud/_6_2000/ (04.11.2003)
Riigieelarve strateegia 2005-2008 (27. mai 2003) <http://www.fin.ee/?id=10563> (11.05.2004)
Sotsiaalministeeriumi haldusala arvu-des (2002, 2003). Sotsiaalministeerium.
Sotsiaalne kaitse. (2003) Eesti Statistikaamet, Tallinn.
Statistika andmebaas. <http://www.stat.ee/statistika> (02.05.2004)
Trends in tax burdens and tax structure.s <http://www.oecd.org> (17.11.2003)
Wolf, H. *Globalization and the convergence of social expenditure in the European Union.* Occasional Paper Series, October 7, 2002.

Sotsiaalteadlaste aastakonverentsi ettekanded internetis

12.-13. novembril 2004 toimus Tartus Eesti sotsiaalteaduste V aastakonverents. Konverentsi juhtteema oli “**Eesti Euroopas: uued väljakutsed sotsiaalteadlastele**”. Toimus kaks plenaaristungit ning 17 sektsioonis esitati kokku ligi 200 ettekannet.

Sektsioonid olid järgmised:

- 1) Sotsiaalteaduste metodoloogia.
- 2) Inimkapital ja sotsiaalne kapital globaliseerivas maailmas.
- 3) Õiguse loomine, muutumine ja rakendamine.
- 4) Organisatsioon ja juhtimine, organisatsioonikommunikatsioon.
- 5) Perekonnd ja rahvastik.
- 6) Sotsiaaltöö ja sotsiaalpoliitika uurimise visioonid.
- 7) Kihistumine Eesti ühiskonnas.
- 8) Ühiskonna turvalisuse probleemid ja lahendused.
- 9) Demokraatliku poliitilise kultuuri areng Eestis.
- 10) Rahvusvahelised suhted ja välispoliitika.
- 11) Bourdieu teooria ja Eesti ühiskond.
- 12) Lapsed ja noored Eesti ühiskonnas.
- 13) Avarduv ruum.
- 14) Nimi kui sotsiaalne märk.
- 15) Kultuuriruum ja kultuuriökoloogia
- 16) Eesti kaasaegse kultuuri uuringud.
- 17) Euroopa Liidu mõjud Eesti majanduse konkurentsivõimele.

Konverentsi ettekannete täistekstid on kättesaadaval kodulehel www.ut.ee/ESAKV

Ravikindlustushüvitistest konkreetses kohtuasjas valguses

Heli Sildmäe

Sotsiaalministeeriumi sotsiaalkindlustuse osakonna peaspetsialist

Sedapuhku käsitlen lähemalt ravikindlustushüvitiste, antud juhul sünnitustoetuse taotlemisega seotud kohtuasja, mis päris mitmel põhjusel peaks lugejatele huvi pakkuma.

Kohtuasja sisu on kokkuvõtlikult järgmine. Naiskodanik P. töötas eraettevõttes, oli nõuetekohaselt tööle vormistatud ning Eesti haigekassa kohalikus osakonnas kindlustatuna arvele võetud. Ta rasestus. Paar nädalat enne raseduspuhkusele jäämist lõpetas P. tööandjaga töölepingu, ent vastavalt poolte omavahelisele suulisele kokkuleppele jätkas töötamist. Töölepingu lõpetamise päeval kustutati kodanik ka haigekassa registrist. Seetõttu keeldus haigekassa rahuldama kodaniku taotlust temale sünnitushüvitise maksmiseks. Asjade sellise käiguga mitte leppinud kod. P. andis haigekassa kohtusse.

Asja arutati kahes kohtuinstantsis. Halduskohtu otsuse sünnitushüvitist mitte maksta kod. P. vaidlustas ringkonnakohtus. Teise astme kohus tunnistas halduskohtu otsuse õiguspäraseks, mispeale kaebaja loobus ning jättis kasutamata võimaluse esitada Riigikohtule kassatsioonkaebus. Kaebaja motiivid hagi esitamisel olid järgmised. Ta leidis, et sünnituspuhkusele jäämisel oli ta ravikindlustusseaduse järgi kindlustatud isik (*kaebaja dekreeti jäämisel kehtis Eesti Vabariigi ravikindlustusseadus*). Tööleping oli küll varem lõpetatud, kuid tegelikult ta jätkas töötamist ja sai palka.

Eesti Haigekassa kohalik osakond vastustajana vaidles kaebusele vastu. Ajutise töövõimetusle hüvitist maksid kindlustatule juhul, kui üheaegselt on täidetud kaks nõuet: a) kindlustatul jääb töövabastuse tõttu

saamata sotsiaalmaksuga maksustatav tulu, ja b) kindlustatul on töövõimetuslehe vormistamise päeval olemas kehtiv töö- või teenistusleping.

Halduskohus oma otsuses nõustus vastustajaga. Isik võis küll tööl käia ka pärast töölepingu lõpetamist, see on tööandja ja töövõtja vaheline asi. Kui aga kehtivat töölepingut pole, ei näe seadus ette sotsiaalhüvitiste maksmist.

Ringkonnakohtu poole apelleerides lisas kaebaja oma avaldusele maksuameti tõendi, mille kohaselt on ta töölepingu lõpetamise järgsel perioodil töötamise eest maksnud nii tulu- kui ka sotsiaalmaksu. See peaks tunnistama, et töövõimetuslehe vormistamise päeval oli tal kehtiv tööleping. Tema väitel on sõlmitud, kuid vormistamata jäetud tööleping kehtiv, kui see näiteks töökoha, palga, töötingimuste ja maksude osas vastab töölepingu seaduse tingimustele. Ka ei vasta kohtuotsus õiguse üldpõhimõtetele.

Haigekassa oma vastulauses jäi samale seisukohale kui halduskohtuski. Seaduse mõttes kehtivat töölepingut kaebajal ei olnud. Väidetava töösuhte tuvastamine sünnitustoetuse taotlemise hetkel ei ole käesoleva kohtuasja teema, ka mitte haigekassa ülesanne. Asjas on ta juhitud ravikindlustusseadusest ja sellest madalamal seisvatel õigusaktidest.

Apellatsiooni läbi vaadanud, leidis ringkonnakohtus, et halduskohus on kohtuasjas esitatud tõendeid hinnanud õigesti ja tuvastanud, et kaebuse esitajal puudus töövõimetuslehe vormistamise päeval töösuhe ning kehtiv tööleping. Maksuameti kirja osas, mis kaebaja arvates pidavat tõendama

töösuhte olemasolu, leidis ringkonnakohtus, et kiri iseseisvalt ei suuda piisavalt tõendada töösuhte jätkumist, sest muud sellele viitavad asjaolud puudusid.

Nõue on suunatud Eesti Haigekassa kohaliku osakonna vastu, kellel talle esitatud dokumentide alusel aga puudus alus lugeda kaebajat kindlustatud isikuks ning kes oma tegevuses on toiminud seaduse raames. Kui kaebaja leiab, et tema suhtes on oma kohustusi rikkunud tööandja, võib ta nõude pöörata tööandja vastu.

Apellandi väide põhiõiguste rikkumise kohta pole põhjendatud. Kohus leiab, et kuna isikul säilivad õigused muudele sünnitusega seotud toetustele, siis mittetöötavale isikule töötasu kaotusega seotud hüvitise mittemaksmine ei ole tema põhiõiguste rikkumine.

Eeltoodu alusel ringkonnakohtus otsustas jätta apellatsioonkaebus rahuldamata ja halduskohtu langetatud otsuse muutmata.

Kirjeldatud kohtulahend on järjekordest tõendiks töösuhte korrektse vormistamise vajalikkusest.

Töötamist saab tõendada näiteks tunnistajate ütlustega ning palgalt maksumist maksuameti õiendiga, need aga pole seaduse järgi haigekassa ees argumentideks sotsiaalhüvitiste taotlemisel. Ainsaks argumentiks on kehtiv, korrektselt vormistatud kirjalik tööleping. Seda on kasulik igal töövõtjal teada, sest nn. illegaalne töötamine võib varem või hiljem, kui peaks tekkima vajadus mingit laadi hüvitiste järele, pensionikindlustusest rääkimata, valusalt kätte maksta.

Sotsiaaltöökoolitus muutub rahvusvaheliseks: teoreetilised lähtekohad

Merle Pihlak
TPÜ sotsiaaltöö doktorant
merlep@tpu.ee

Üleilmastumine on suurendanud inimeste omavahelist seotust. Sellised mõisted nagu “kokkutõmbuv maailm”, “globaalne küla” ja “rahvusvaheline sõltuvus” viitavad dramaatilistele muutustele, mis toimuvad inimeste igapäevaelus (Midgley 2001, 21). Majanduse ja tehnoloogia areng on võimendanud riigipiire ületavaid probleeme nagu vaesus, migratsioon, narkootikumide vedu ja tarvitamine, inimkaubandus, HIV/AIDS, inimõiguste rikkumised ja keskkonnakatastroofid. Kui tuua mõned näited, siis 88% maailma lastest elab arengumaades ja nendest 40% ehk üle poole miljardi peab toime tulema vähem kui ühe dollariga päevas. Migratsioon on järgmine aspekt, mis on iseloomulik üleilmastumisele. Viimastel andmetel on pikaajalisi migrante, s.t inimesi, kes on elanud välismaal üle aasta, umbes 175 miljonit ehk teisisõnu iga kümnes inimene arenenud riikides on sisserännanu. (*Report ... 2003*, 3-4). HIV/AIDS-i levik ületab samuti riigipiire: 2003. aastal oli HIV/AIDS-i nakatunud ligi 40 miljonit inimest, samal aastal umbes 5 miljonit nakatus HIV-ga ja HIV/AIDS-i epideemia tappis rohkem kui 3 miljonit inimest (*Progress ... 2004*, 1).

Üks üleilmsete probleemidega tegelev eriala on sotsiaaltöö, mis püüab aidata kaasa sotsiaalsetelt soovitatavatele muutustele, probleemsete inimsuhete lahendamisele ning inimeste jõustamisele ja vabastamisele suurendamiseks nende heaolu (Hare 2004, 409). Riigipiire ületavad sotsiaalprobleemid mõjutavad sotsiaaltöö praktikad, aga esitavad väljakutse ka sotsiaaltöökoolitusele, kuna muutuvad üliõpilaste vajadused. Tekib vajadus uuesti formuleerida sotsiaaltööalased teadmised ja seisukohad, sotsiaaltöötaja roll ja sotsiaaltöö meetodid nii, et sotsiaaltöö õppekavad rõhutaksid rohkem rahvusvahelist ja multikultuurset nii õppekavas tervikuna kui ka eraldi moodulitena või spetsiifiliste kursustena (Nagy ja Falk 2000, 49). Sotsiaaltöö rahvusvahelistumine toob kaasa parema sotsiaaltöö praktika, humaansema ja sotsiaalsema orientatsiooniga halduspoliitika nii riiklikul kui riigiülel tasandil ning sotsiaaltöö eriala staatuse tõusu tänu suuremale osalemisele ja kompetentsusele rahvusvahelistes küsimustes (Healy 2002, 4).

Rahvusvahelise sotsiaaltöö definitsioon

Erialakirjanduses puudub ühtne arusaam sellest, mida termin “rahvusvaheline sotsiaaltöö” hõlmab või mida mõeldakse sotsiaaltöökoolituse rahvusvahelistumise all. Selle kohta võib leida termineid nagu “rahvusvaheline”, kultuurideülene”, “kultuuridevaheline”, “võrdlev”, “globaalne” sotsiaaltöö (Nagy ja Falk 2000, 52).

Vanim definitsioon, mis kinnistus 1940. ja 1950. aastatel, käsitles rahvusvahelist sotsiaaltööd valdkonnana, mis rõhutab

spetsiifiliste oskuste ja teadmiste tähtsust rahvusvahelistes organisatsioonides töötamise korral (Midgley 2001, 24). Lisaks eeltoodud küllalt kitsale definitsioonile võib välja tuua ka uuemaid ja laiahaardelisemaid määratlusi.

Hilisemad rahvusvahelise sotsiaaltöö käsitlused rõhutavad kolme aspekti: sotsiaaltöö kultuurideülene käsitlemine, võrdlev sotsiaalpoliitika ja ülemaailmsed sotsiaalprobleemid (Healy 1995; ref Nagy ja Falk 2000, 53). Lisaks mõistele “kultuurideülene” on sotsiaaltöö praktikud, koolitajad ja uurijad kasutanud ka selliseid termineid nagu “kultuuridevaheline”, “multikultuurne” ja “antirassistlik” sotsiaaltöö. Kultuurideülese käsitluse korral rõhutatakse elanikkonna kultuurilisi erinevusi, kultuuridevahelist kommunikatsiooni ja inimeste kultuurideülel mõistmist töötamiseks immigrantide, põgenike või etniliste vähemustega (Nagy ja Falk 2000, 53-54). Teine viis rahvusvahelise sotsiaaltöö käsitlemiseks on laiendada seda terminit eri kontekstidele. Võrdlev sotsiaaltöö, nagu ka võrdlev sotsiaalpoliitika ja võrdlev sotsiaalkaitse, tähendab sotsiaaltööd ja sotsiaalpoliitikat puudutavate faktide leidmist, analüüsimist ja võrdlemist kahe või enama kultuuri, riigi või regiooni ulatuses. Globaalne sotsiaaltöö on veelgi laiem mõiste ja tähendab teadlikkust maailma rahvaste sotsiaalsest arengust ja ülemaailmsetest sotsiaalprobleemidest. (ibid. 2000, 54-55)

Rahvusvahelise sotsiaaltöö mõiste laialivalgusus takistab sotsiaaltöökoolituse rahvusvahelistumist. On ka muid takistavaid tegureid, nagu võistlevad huvid, akrediteerimise nõuded, üliõpilaste ja tulevaste töötajate soovid, akadeemilise personali huvid ja ressursside puudumine (Nagy ja Falk 2000, 55-56). Kui aga sotsiaaltööd õpetavad institutsioonid soovivad hinnata kui suure osa õppeprotsessist moodustab rahvusvaheline sotsiaaltöö ja mida peaks tegema selle osatähtsuse suurendamiseks, siis tuleks kokku leppida selles, mida nimetatud mõiste hõlmab. Midgley (2001, 25-26) arvab, et tuleks formuleerida niisugune rahvusvahelise sotsiaaltöö definitsioon, mis sisaldaks kõiki selle aspekte. Alustades lähenemisest, mis baseerub teadlikkusel globaalsetest sotsiaalprobleemidest, on võimalik definitsiooniga hõlmata rahvusvahelistumise niisuguseid dimensioone, nagu võrdlevad uuringud, erialane koostöö ja sotsiaaltöö spetsiifilised praktikad, teadmised ja oskused.

Rahvusvahelise sotsiaaltöökoolituse mudelid

Lisaks rahvusvahelise sotsiaaltöö mõiste formuleerimisele tõstatub küsimus, mil määral seda õppekavadesse lülitada. Healy (1986, 1995; ref Nagy ja Falk 2000, 56) on välja pakkunud sotsiaaltöökoolituse rahvusvahelisemaks muutmiseks niisuguseid viise nagu valikainete mudel (*elective*

courses model), segamudel (*infusion model*), rahvusvahelistumine (*internationalisation*), spetsialiseerumine (*specialisation*) ja individuaalsed õpingud (*individual study*). Valikainete mudeli puhul pakub õppeasutus kindla kursuse rahvusvahelise sotsiaaltöö või muude rahvusvaheliste küsimuste kohta. Segamudeli puhul lisatakse rahvusvahelise sotsiaaltöö aspekte olemasolevatesse kursustesse kas plaanipäraselt või mitteformaalselt, s.t. õppejõud võib planeerida kursuse ühe osana mõne probleemi võrdlevat käsitlemist või siis ta võib oma rahvusvahelise sotsiaaltöö kogemusi vahendada lihtsalt õppetöö käigus. Sotsiaaltöö rahvusvahelistumise käsitlemine tähendab laialtlevat sotsiaaltöö rahvusvaheliste aspektide käsitlemist terve õppekava ulatuses. Spetsialiseerumise all mõeldakse rahvusvahelise sisuga õppekava osa või moodulit. Individuaalsed õpingud sisaldavad üksikuid aineid või praktikat konkreetse üliõpilase jaoks.

Koolitusmudeli valik sõltub õppeasutuse ja õppekava eesmärkidest ja sisust, nt kas soovitakse koolitada universaalsete teadmistega või kindlale töölõigule spetsialiseerunud sotsiaaltöötajaid. USA kohta väidab Healy, et seal on suurem osa õppeasutustest loobunud sotsiaaltöö õppekavade rahvusvahelisemaks muutmiseks, kuna vähe on hästi planeeritud ja laialtlevat rahvusvahelise õppekava arendamist. Healy (1995; ref Nagy ja Falk 2000, 52) laialdane uuring, mis viidi läbi aastatel 1989-1990, leidis, et vaid 42% 214-st vaatluse all olnud magistriõppekavast sisaldas spetsiaalset kursuse rahvusvahelisest sotsiaaltööst ja 30 protsenti õppekavadest sisaldas mõningaid rahvusvahelise sotsiaaltöö aspekte teistes kursustes.

Seega mõjutavad sotsiaaltöö koolituse rahvusvahelistumist niisugused tegurid nagu domineerivad sotsiaaltöö teooriad sotsiaaltöö olemusest, mil määral soovitakse ja on võimalik rahvusvahelise sotsiaaltöö aspekte õppekavadesse lisada ning millised on kohalikud hariduslikud, sotsiaalsed ja majanduslikud eelistused ja võimalused.

Kasutatud allikad:

- Hare, I.** (2004). Defining social work for the 21st century: The International Federation of Social Workers' revised definition of social work. *International Social Work*, 47(3), 407-424.
- Healy, L.M.** (2002). Internationalising social work curriculum in the twenty-first century. *Electronic Journal of Social Work*, 1(1), 1-15. <http://www.ejsw.net/Issue/Vol1/Num1/Article7.pdf> (19.10.2004)
- Healy, L.M.** (1995). Comparative and international overview. In T.D. Watts, D. Elliott, N. Mayadas (Eds.), *International handbook on social work education*. Westport, CT: Greenwood Press. Ref Nagy, G., Falk, D. (2000). Dilemmas in international and cross-cultural social work education. *International Social Work*, 43(1), 49-60.
- Healy, L.M.** (1986). The international dimension in social work education: Current efforts, future challenges. *International Social Work*, 29, 135-147. Ref Nagy, G., Falk, D. (2000). Dilemmas in international and cross-cultural social work education. *International Social Work*, 43(1), 49-60.
- Midgley, J.** (2001). Issues in international social work: Resolving critical debates in the profession. *Journal of Social Work*, 1(1), 21-35.
- Nagy, G., Falk, D.** (2000). Dilemmas in international and cross-cultural social work education. *International Social Work*, 43(1), 49-60.
- Progress towards the Millennium Development Goals, 1990-2003: Goal 6 – Combat HIV/AIDS, malaria and other diseases** (2004). United Nations, Department of Economic and Social Affairs. http://unstats.un.org/unsd/mi/pdf/Goal_6-final.pdf (21.10.2004).
- Report on the world social situation 2003. Social vulnerability: Sources and challenges** (2003). United Nations, New York. <http://www.un.org/esa/socdev/docs/RWSSOverview.pdf> (21.10.2004).

IFSW
uudised

Austraalias toimus sotsiaaltöö maailmakongress

2.-5. oktoobril toimus Adelaide's Austraalias sotsiaaltöö maailmakongress, mille korraldasid Rahvusvaheline Sotsiaaltöötajate Föderatsioon (IFSW), Rahvusvaheline Sotsiaaltöökoolide Assotsiatsioon (IASSW), Austraalia Sotsiaaltöötajate Liit ning Austraalia Sotsiaaltöö ja Hoolekande Koolitajate Liit. Kongressist võttis osa ligi 1200 delegaati 70 riigist. Kongressi põhiteema oli "Kodanikuühiskonda tagasi võites". Kongressile eelnes IFSW üldkoosolek. IFSW koondab rahvuslikke sotsiaaltöötajate ühendusi 80 riigist. Viimased liitujad olid Palestiina Sotsiaaltöötajate ja Psühholoogide Liit ning Papua Uus-Guinea Sotsiaaltöötajate Ühenduste Liit. IFSW liikmesorganisatsioonidesse kuulub kokku ligi 474 000 liiget.

IFSW ja IASSW võtsid Adelaide's vastu dokumendi **Üleilmised standardid sotsiaaltöölasele haridusele ja koolitusele**, mida valmistati ette mitu aastat. Koos sotsiaaltöö definitsiooniga, mis kiideti heaks 2000. aastal, ja uue sotsiaaltöö eetikakoodeksiga, sätestavad standardid need alused, millest peaksid lähtuma sotsiaaltöö praktikud ja koolitajad. Standardid vaadatakse üle 2006. aasta üldkoosolekul, vahepeal täpsustatakse sotsiaalpedagoogika osa sotsiaaltöökoolituses.

IFSW ja IASSW kiitsid heaks **sotsiaaltöötaja eetikakoodeksi** "Eetika sotsiaaltöös, põhiprintsiibid". Dokument asendab eelmist, 1994. aastast pärinevat dokumenti. Samuti kiideti heaks dokument, mis reguleerib sotsiaaltöötajate rahvusvahelist inimõigustealast tegevust. Eetikakoodeksit saab peagi lugeda IFSW kodulehel.

IFSW üldkoosolek võttis Adelaide's vastu kaks uut poliitikatdokumenti. Esimene neist puudutab **üleilmastumist ja keskkonda** ja teine **pärismaiste rahvaste olukorda**. Mõlema dokumendiga on võimalik tutvuda IFSW kodulehel www.ifsw.org. Üleilmastumist ja keskkonda käsitlev dokument sisaldab ka probleemide üksikasjaliku taustakirjeldust.

Üldkoosolek otsustas, et järgmisel kahel aastal keskendub föderatsioon kolmele teemale: 1) **sotsiaaltöö maine**; 2) **vae-suse leevendamine** ja sellega kaasneva vägivalla, eriti naiste ja lastevastase vägivalla vähendamine; 3) **inimõigused** ja sotsiaalne õiglus.

Järgmised kokkusaamised. IFSW Euroopa seminar "Väljakutsed sotsiaaltööle sotsiaalse sidususe tagamiseks" toimub 23.-25. mail 2005 Küprosel Nicosias, vt www.socialwork2005.org. Järgmised IFSW maailmakongressid toimuvad Saksamaal (2006) ja Brasiilias (2008).

Tõenduspõhise praktika rakendamisesest sotsiaaltöös II

Triin Edovald

Tõenduspõhise sotsiaaltöö doktorant
Oxfordi Ülikool

Ajakirja Sotsiaaltöö veergudel on juttu olnud tõenduspõhise praktika (TPP) aluseks olevate printsiipide rakendamise võimalustest sotsiaaltöös. Ühtlasi on algust tehtud ülevaatega TPP tehnoloogiast ja selle rakendamisest sotsiaaltöös. Sacketti ja tema kolleegide (2000) järgi iseloomustavad TPP tehnoloogiat viis etappi:

- 1) täpselt formuleeritud spetsiifiliste küsimuste moodustamine
- 2) parima tõendusmaterjali väljaselgitamine
- 3) tõendusmaterjali kriitiline hindamine
- 4) kriitilise hindamise ühendamise kliinilise ekspertiisiga ning kliendi eripäraga
- 5) TPP elluviimise efektiivsuse hindamine ja praktika edasine täiendamine

Ajakirja Sotsiaaltöö 4/2004 numbris ilmunud artikkel TPP tehnoloogia rakendamisest sotsiaaltöös käsitles TPP esimest etappi – spetsiifiliste küsimuste formuleerimist – ja illustreeris seda praktiliste näidetega. Käesolev artikkel keskendub TPP teisele etapile, käsitledes parima tõendusmaterjali väljaselgitamist ja selle võimalikke kitsaskohti.

Kui TPP esimeses etapis on formuleeritud näiteks küsimus „Kas (potentsiaalsetele) alaealistele õigusrikkujatele vanglavisiitide korraldamine (võrreldes nende puudumisega) vähendab nende kuritegelikku käitumist?“, siis

järgmiseks etapiks on sõnastatud küsimusele vastuse leidmine. Selleks vajaliku informatsiooni kogumine võib osutuda TPP rakendamisel tõsiseks takistuseks, seda vaatamata asjaolule, et tänapäeval on suur osa infost saadaval internetis. Gambrill (2003) märgib, et peamiselt piirab asjakohase informatsiooni leidmist juurdepääsu puudumine olulistele andmebaasidele. Tuleb märkida, et samavõrra võib sõnastatud küsimusele vastuse leidmist takistada elektroonilise otsingu sooritamiseks vajalike oskuste puudumine.

Ligipääs asjakohastele andmebaasidele on mõnedel juhudel tasuta, teistel aga tasuline. TPP seisukohalt on saadaval rohkesti meditsiinalast informatsiooni, kuid ka muid valdkondi puudutava tõendusmaterjali kättesaadavus paraneb iga aastaga.

Hoolekandeleaste uurimuste otsimine nii internetist kui ka paberandjal võib mõnikord tunduda aeganõudvana. Internetiotsingutel võivad abiks olla tutoriaalid e. juhendmaterjalid (nt http://www.cebss.org/internet_tutorials.html või <http://www.vts.rdn.ac.uk/tutorial/social-worker/>), mis aitavad arendada informatsiooni otsimise oskust, kasutades allikana interneti.

Gibbs (2003) viitab sellele, et otsinguprotsessis on oluline sõnastatud küsimuses kasutatud terminite selgitamine ja

Alljärgnevalt on toodud mõned andmebaasid, mis on kõigile internetis tasuta kättesaadavad:

Care Data (http://www.elsc.org.uk) – hoolekande andmebaasi elektrooniline raamatukogu, mis sisaldab hoolekandeleaste uurimuste kokkuvõtteid
Be Evidence Based Com (http://www.be-evidence-based.com) – Tõenduspõhiste Sotsiaalteenuste Keskuse (<i>Centre of Evidence-Based Social Services</i> , CEBSS) andmebaas, sisaldab sotsiaalteenuste kohta läbi viidud kriitiliselt hinnatud uurimuste tulemusi
PubMed (http://www.ncbi.nlm.nih.gov/entrez/query.fcgi) – terviseiga seotud uurimistulemuste andmebaas (sh <i>Medline</i>)
C2 (http://www.campbellcollaboration.org) – Campbell Collaboration'i andmebaas, sisaldab sotsiaalseid, psühholoogilisi, hariduslikke ja kriminoloogilisi uuringuid
3CRD (http://www.york.ac.uk/inst/crd/crddatabases.htm) andmebaasid süsteemsetest ülevaadetest (<i>systematic reviews</i>), mis käsitlevad tervisetehnoloogia hindamist, rentaabluuuringuid ja efektiivsusuuringuid tervisest ja sellega seotud valdkondadest
The Cochrane Library (http://www.cochrane.org) – tervishoiualaste süsteemsete ülevaadete andmebaas (sisaldab palju sotsiaaltöö seisukohalt olulist ja kriitiliselt hinnatud tõendusmaterjali)
United States Department of Health & Human Services – (http://www.hhs.gov)
INFOTRAC (http://infotrac.thomsonlearning.com) – <i>online</i> uurimis- ja õppimiskeskus, võimaldab ligipääsu enam kui 15 miljonile artiklile (täistekstina) enam kui 5000st teadus- ja populaarteaduslikust väljaandest

täpsustamine, mis otsingu korral võimaldaksid elektroonilises andmebaasis efektiivselt üles leida parimat võimalikku tõendusmaterjali sisaldavaid dokumente. Seega on lisaks efektiivsele otsingustrateegiale (mille kohta saab internetitutoriaalidest informatsiooni ja vajalikke oskusi), oluline kaaluda kõiki võimalikke sünonüümide küsimuse sõnastuses kasutatud terminitele. See suurendab oluliselt informatsiooni leidmise võimalusi. Näiteks ülalolevat küsimuse puhul tuleks alaealiste õigusrikkujate suhtes proovida otsingumootoris ka järgmisi termineid: kuritegeliku/delinkventse/antisotsiaalse käitumisega noorukid/teismelised/alaealised; kuritegeliku käitumise sünonüümideks tuleks proovida ka niisuguseid märksõnu nagu retsidivism, õigusrikkumiste arv, delinkventne/antisotsiaalne käitumine jmt.

Üks oluline takistus TPP tehnoloogia rakendamisel sotsiaaltöös ja selleks vajaliku informatsiooni leidmisel on tõendusmaterjali vähesus. Sheldon & Macdonald (1999) märgivad, et suur hulk Suurbritannia ja USA ajakirju sisaldab muresemapanevalt vähe empiirilist ja vaidluse tekitavat materjali ning et Euroopas on olukord isegi halvem – akadeemikud eelistavad järjekindlalt teoreetilist argumentatsiooni empiirilisele tõendusmaterjalile. Kõige rangemaid uurimismudeleid (juhuvalimiga uuringud, ingl.k *randomised controlled trials*) on kümne aasta kohta enamasti ühekohaline arv ja needki tulevad üldjuhul USAst, mistõttu on vajalik teatav „tõlkimine“ tulenevalt sealsetest eelistustest hoolekandeteenustele ning arvestades sealset organisatoorseid mudeleid. Sheldon & Macdonald väidavad (1999), et Suurbritannia juhtiv sotsiaaltöölane väljaanne *The British Journal of Social Work* (<http://bjsw.oupjournals.org>) on viimase kümne aasta jooksul avaldanud 356 artiklit, millest 152 (43%) sisaldab küll empiirilist materjali, kuid enamik sellest langeb „nõrga empiirika“ kategooriasse, kuna tegemist on väga väikeste valimitega või siis esinduslik valimi ei leia adekvaatset käsitlemist. Seega on koguliselt rohkem teoreetilist laadi või siis väikesemahulisi kvalitatiivseid uurimusi, kui rangelt kontrollitud juhuvalimiga uuringuid, mis oleksid märksa rikkalikumaks tõendusmaterjaliks.

Lisaks sellele, et sotsiaaltöös tuntakse puudust juhuvalimiga uuringutest, märgib Trinder (2000), et paljude uuringute tulemused on väheveenvad ja et uuringud kubisevad metodoloogilistest probleemidest eksperimentaalsete muutujate hindamise ja kontrollimise suhtes. On ka tehnilisi probleeme, mis teevad juhuvalimiga uuringute teostamise sotsiaaltöös raskeks võrreldes meditsiiniga, olgugi et need uuringud on TPP „kuldseks standardiks“ (Trinder, 2000). Mitmed kriitikud on rõhutanud asjaolu, et juhuvalimiga uuringud osutuvad liiga robustseks instrumendiks inimkäitumise, emotsioonide ja komplitseeritud suhetega tegelemisel. Ühtlasi tuleb tõdeda, et sotsiaaltöö hõlmab paljusid valdkondi ja seetõttu on ka kogu sellealane teaduslik baas omajagu killustunud.

Igasuguse otsingu eesmärk on saada võimalikult täpne vastus sõnastatud küsimusele. Kui vaatame ainult tõendusmaterjali, mis toetab püstitatud teesi, siis me ei saa väga täpset vastust. Samapalju kui toetavat, tuleb otsida ka püstitatud teesi vaidlustavat tõendusmaterjali.

Gibbs (2003) pakub välja mõned küsimused, millele võiks proovida vastust leida:

- Kas sinu otsingustrateegia kätkes endas põhilisi märksõnu ja sellega seonduvaid mõisteid täpselt? Kui ei, vaata oma otsingu märksõnad uuesti üle.
- Kas sinu otsinguloogika piiras otsingut sel määral, et leidsid ainult mõned kasulikud allikad? Kui jah, siis proovi sooritada otsing eraldi märksõnakombinatsioonidele ja alles seejärel ühenda otsingu märksõnad sidesõnaga JA. (nt kõigepealt märksõna „alaealised õigusrikkujad“, seejärel „kuritegelik käitumine“ ning alles siis „alaealised õigusrikkujad JA kuritegelik käitumine“).
- Kas sinu otsingustrateegiast võis välja jääda mõni kasulik andmebaas? Kui jah, vaata kõik võimalikud andmebaasid uuesti läbi ja/või ürita pääseda ligi tasulistele andmebaasidele.
- Kas leitud informatsioon laieneb sinu klientidele (kliendi tüüp, kaalutud tegevussuund, alternatiivne tegevussuund, kavandatav tulemus)? Kui ei, täpsusta küsimust.
- Kui oled täpsustanud kõik ülaltoodud aspektid ja ikka ei leia oma küsimusele vastust, mis oleks sulle teejuhiks sinu praktilises töös, siis on võimalik, et hetkel ei olegi piisavalt tõendusmaterjali ning teadvusta endale ja teata kolleegidele ning kliendile, et tugined tegevuses oma kogemusele ja arutlustele.
- Kui on vaja allikad kiiresti läbi vaadata, võid osal juhtudest saada dokumentide täistekstid elektrooniliselt või siis saad kasutada ülikoolide raamatukogusid ja ülikoolidevahelist laenuust.

Niisiis kui TPP esimesel etapil formuleeritakse kliendikeskse praktilise tõendusmaterjali otsingule suunatud küsimused, siis järgmiseks sammuks on küsimusele vastamiseks vajaliku tõendusmaterjali väljaselgitamine. TPP praktikas on laialt levinud elektrooniliste andmebaaside kasutamine, mis pealtnäha võib tunduda lihtne, kuid tegelikult osutada üsnagi komplitseeritud ülesandeks.

Kasutatud kirjandus

- Gambrill, E.** (2003, October 29th). *Challenges and Obstacles to Evidence-Based Practice*. Power Point Presentation. University of Oxford, Department of Social Policy and Social Work.
- Gibbs, L.E.** (2003). *Evidence-Based Practice for the Helping Professions: A Practical Guide*. Thomson Brooks/Cole.
- Sackett, D.L., Rosenberg, W.M.C., Straus, S.E., J.A. Haynes, R.B., Richardson, W.S.** (2000). *Evidence-Based Medicine: How to Practice and Teach EBM*. 2nd Ed. London: Churchill-Livingstone.
- Sheldon, B., Macdonald, G.** (1999). *Research and Practice in Social Care*. Exeter University: Centre for Evidence-Based Social Services.
- Trinder, L.** (2000). *Evidence-Based Practice in Social Work and Probation*. In L.Trinder & S.Reynolds (eds.), *Evidence-Based Practice: A Critical Appraisal*. Oxford: Blackwell Science, 138-162.

Lastekaitse Liidu algatus pärastlõunased lasterühm

Marika Ratnik

Lastekaitse Liidu projektijuht

Nüüdisaegne peremudel on kardinaalselt muutunud, noored perekonnad elavad omaette ja seega pole neile tihti peale kättesaadav vanavanemate abi laste eest hoolitsemisel. Ja sageli on ka vanavanemad tööturul hõivatud. Noored ise teevad pikki tööpäevi, et tõusta karjääriredelil või selleks, et tagada normaalseks äraelamiseks vajalik. Lastehoiuteenused kipuvad olema kas liiga kallid või neid napib (näiteks on muutunud defitsiidiks kohad lastesõimedes ja lasteaedades) või siis on nende kvaliteet kaheldava väärtusega.

Teenuse kirjeldus

Mõeldes eeskätt kooliteed alustavatele lastele ja nende vanematele, on Lastekaitse Liit käivitanud lastevanemate järelevalvefunktsiooni toetava teenuse – pärastlõunase lasterühma. Pärastlõunased lasterühmad on omal moel alternatiiviks koolide pikapäevavõrkudele. Erinevalt koolirühmadest keskenduvad Lastekaitse Liidu liikmesorganisatsioonide rühmad enam huvitegevusele ja sotsiaalsete oskuste õpetamisele. Lapsel on võimalus viibida rühmas kuni öhtuni.

Lasterühmade juhendajatel teevad tihedat koostööd vanematega, et välja selgitada laste huvisid ja vajadusi, millest lähtudes koostatakse ka nädala või kuu tegevuskava. Põhiliselt esimese ja teise klassi õpilastele mõeldud lasterühmad töötavad kas koolide või huvikoolide ruumides. Laste jaoks on rühmad paigaks, kus nad saavad koolipäeva järel aega veeta, sisustada seda mängimise, sportliku või mõne muu huvitegevusega, tundides õpitut korrata või hoopis patjadel pikutades puhata. Kuna lasterühm avab ukse keskpäeval (12.00) ja suleb öhtul (17.00–18.00), on mõeldud ka toitlustamisele. Lastele pakutakse kerget einet (saia-

kesed, jogurt, soe jook). Laste järelevalve tagavad lasterühmas pedagoogilise või noorsootöölase haridusega inimesed. Pärastlõunaste lasterühmade eripäraks on ka see, et teadlikult pööratakse suurt tähelepanu laste ja vanemate ühistegevusele: matkatakse, korraldatakse mängude õhtuid, teatrikülastusi, sest tihti aitab just selline väljastpoolt pereringi tulnud kutse leida lapsevanematel aega ja võimalusi ühistegevuseks.

Pärastlõunased lasterühmad tegutsevad Tallinna Kanutiaia Noortemajas, Türi Lastekaitse Ühingu juures ning septembri lõpus avati kaks rühma Põlva linnas.

Lasterühma teenuse hind on kujundatud nii, et see oleks taskukohane võimalikult paljudele peredele, see jääb vahemikku 50 kuni 100 krooni kuus. Selline sõbralik hind on võimalik tänu hasartmängumaksu nõukogu ja Lastekaitse Liidu rahalisele toetusele.

Kuidas saab toetada töö- ja pereelu ühitamist

Lastekaitse Liidu pärastlõunase lasterühma algatus on tihedalt seotud Eestis üha aktuaalsemaks muutuva kodu- ja tööülesannete jaotamise ehk pere- ja tööelu tasakaalustamisega.

Üheks võimaluseks toetada pere- ja tööelu ühitamist on laste- või mängutubade korraldamine firmas kohapeal. Kindlasti leitaks igas ettevõttes mõni tühi ruum, mille saaks vanemate kaasabil laste tarvis sisustada. Kindlasti leitaks ka sõbralik hoidja, kes hoolitseks nende väikelaste eest. Kelle emad töötavad näiteks ainult hommikupoolikuti. Pealelõunaseks ajaks saaks mängutuppa palgata lastega tegelemisest huvitatud noor, kes võtaks enda hoolde pärast koolipäeva lõppu sinna jõudnud poisid- tüdrukud. Miks ei võiks mängutoad olla

eraldi noorematele ja vanematele lastele?

Lapsevanemate järelevalvefunktsiooni toetavad teenused, nagu pärastlõunane lasterühm, lastetoad, mängurühmad on üks osa pere- ja tööelu tasakaalustamise temaatika kontekstist.

Teise olulise aspektina pere- ja tööelu ühitamise kontekstis võiks välja tuua tööandjate suhtumise peresõbraliku firmapoliitika kujundamisse. Olen kindel, et iga organisatsiooni kultuuri osaks on pereürituste korraldamine, olgu need siis perepäevad, spordiüritused või midagi muud. Kuivõrd aga praegu võimaldatakse väikeste lastega emadel töötamist osalise tööajaga või paindliku töögraafikuga? Kas tööandja tuleb vastu lapsevanemale, kelle laps alustab kooliteed, et vanem saaks lapse hommikul kooli saata, tundide lõppedes talle koolimaja juurde vastu minna ja vajadusel pealelõunase aja temaga koos veeta? Kindlasti leiab iga juht selle aja, et oma töötajatega arutada, kuidas toetada neid lapsevanematena ja kuidas aidata luua tasakaalu pere- ja tööelu vahel.

Uuringutele toetudes võib kinnitada, et kui töö- ja pereelu teineteist ei sega, siis esineb vähem tööga seotud pingeid, rahul ollakse pereeluga ja eluga üldse (Rosin & Korabik 2002). Peresõbraliku poliitika kasu tööandjatele väljendub ka tööjõu väiksemas voolavuses ning töötajate suuremas produktiivsuses ja pühendumises (*Balancing work and family life...* 2003).

Kolmas aspekt on meie endi väärtushinnangud. Väärtused on osa kultuurist ja väljenduvad meie suhtlemises ja tegevuses. Läbi aegade on perekonnaga seotud väärtusteks peetud laste kasvatamist ja nende tur-

Põlvkondadevahelise sidususe suunas

ad

valisuse tagamist ning harmoonilisi peresuhteid. Lapsevanemadena peegeldavad meie väärtusi vastuvõetud otsused ja käitumine. Kas me püüame leida aega lastega tegelemiseks või toome vabanduseks pikad tööpäevad ja väsimuse? Kas tänaseks on perekonnaga seotud väärtused asendunud karjääri, raha ja seltskondliku elu väärtustamisega? Või on väärtuste muutumise tinginud muutused meid ümbritsevas maailmas? Kas pere- ja tööelu ühitamise võimaluste leidmine ja loomine on töötaja *versus* lapsevanema eraasi? Ja mida saab siin igaüks ise ära teha? Unustada ei tasuks ka seda, et iga lapsevanem on oma lapse väärtuste kujundaja. Ning et lapsed, täiskasvanuks saades teevad oma elu puudutavaid valikud suuresti vanemate eeskujul.

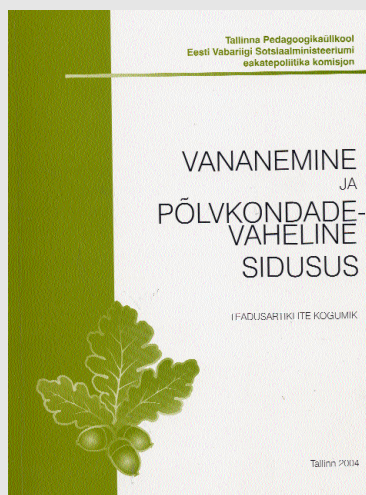
Pere- ja tööelu ühitamise kontekstis jätkub mõtlemisainet nii poliitikate kujundajatele, tööandjatele kui lapsevanematele.

Lastekaitse Liidu panus pere- ja tööelu tasakaalustamise võimaluste loomisesse on pärastlõunaste lasterühmade metoodika tutvustamine ja koostöös liikmesorganisatsioonidega selle teenuse pakkumine. Pere- ja tööelu ühitamise käsitlemiseks on kavas käivitada avalik diskussioon, kaasates sellesse erinevaid sihtrühmi.

Kasutatud kirjandus

Rosin, H. M., Korabik, K. (2002). Do family-friendly policies fulfill their promise? An investigation of their impact on work-family conflict and work and personal outcomes. In D., B. Nelson, R., J. Durke (Eds), *Gender Workstress and Health* (pp211-224). Washington, DC: American Psychological Association.

Balancing work and family life: enhancing choice and support for parents (2003, January). HM Treasury Department of Trade and Industry contacts.

Teadusartiklite kogumikku "Vananemine ja põlvkondadevaheline sidusus" (2004) on koondatud Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaaltöömagistrite kirjutised, mis tuginevad autori magistritööle.

Kogumiku kandvaks ideeks on põlvkondadevahelise sidususe tähtsustamine igapäevaeluga toimetuleku ning väärrika vananemise kontekstis.

Vananemisprotsessi põhimehhanisme veel ei tunta. Ka puuduvad vananemise mõõtmiseks adekvaatsed meetodid. Seetõttu on eriti oluline tunda eakate endi personaalseid vananemiskogemusi mõistmaks vananemisega kaasnevaid muutusi ning nende tähendusi.

Vananemiskogemuste tõlgendamiseks on loodud hulk teooriaid ja võetud kasutusele uusi mõisteid.

Kõneldakse tervest, õnnestunud, edukast, tavalisest vananemisest, mille vastandina on kasutusel mõiste patoloogiline ehk halb vananemine. Vanemas eariühmas

seenioride heterogeensus suureneb, mistõttu vananemist on hakatud mõtestama kui arenguprotsessi, mitte üksnes "vanade hulka kuulumise" vaatenurgast.

Tervet vananemist toetavad head suhted pere, omaste ning lähedastega, tervislik eluviis ja elu väärtustamine. Mõistvat suhtumist vananemisse kui elukaare loomulikku perioodi ning põlvkondadevaheliste suhete väärtustamist tuleb kasvatada juba maast-madalast, et muuta seeläbi elu täisväärtuslikuks, loovaks ning aktiivseks. Põlvkondadevaheliste heade suhete arendamisel on kõige kindlamaks garantiiks head suhted meie oma laste ja lastelastega.

On oluline tunnustada põlvkondade iseseisvust ja samas nende vastastikust sõltuvust – kõik on seotud kõigiga.

Vananemist mõjutavad mitmed asjaolud: pärilikkus, eaka sotsiaalne asend ühiskonnas, tema eluviisid, tervis, teenuste kättesaadavus ja kvaliteet, elamistingimused, ühiskonna hoiakud vananeva inimese suhtes, kultuur jne. Uute seisukohtade kujunemist gerontoloogias ja geriaatrias on toetanud interdistsiplinaarsed uurimused, milles on oma osa nii sotsiaal- kui kasvatusteadustel, aga ka meditsiinil, antropoloogial, ajalooteadustel.

On tõsine sotsiaal- ja rahvastikupoliitiline küsimus, kuidas integreerida eakad ühiskonda ja rakendada neid ressursina, mitte näha neis pelgalt abivajajaid. Ilmselt vajatakse ka poliitilisi kokkuleppeid, et saaks selgeks kohustuse ja vastutuse keeruline dilemma. Vajame vananemise kultuuri, et luua eeldused heaks ja terveks vananemiseks. Vitaalsest ning sotsiaalselt tunnustatud vananemisest on kujunemas isiklik väljakutse kõigile pensionile siirdunudile. Pensionärid on otsimas uut identiteeti, nad taotlevad suuremat sõltumatust ning enesemääramisõigust ja soovivad võimalikult iseseisvalt oma eluga toime tulla. Täna pole see kahjuks kõigil veel võimalik. Kuigi inimese elueale on seatud piirid, saame suurendada oma reipust ja tõestada oma vajalikkust teistele inimestele, käsitledes vananemist kui loomulikku etappi inimese elukulus.

Kogumiku artiklites vaetakse vananemisega seotud küsimusi. Uudne on põlvkondadevahelise sidususe käsitlemisel toetumine geneaoloogiale kui elulugude uurimist käsitlevale teadusele (T. Tulva; L. Murs), sest eeskätt sugulussidemete kaudu saab kindlustada põlvkondadevahelist üksteisemõistmist.

Mitmes artiklis kõneldakse vananemisega kaasnevatest probleemidest – üksindusest ja tõrjutusest (I. Viiralt), aga ka selle leevendamiseks loodud institutsioonidest, esmajoones päevakeskuste tegevusest ning arengusuundadest (G. Vihman). Käsitletakse ka aktiivsuse ja loovuse tähtsust eaka elus, sest loov seenior on elujaatav ning tal on paremad eeldused toimetulekuks (M. Tamm)

Tähelepanu on pööratud tööle eakatega hooldekodus (T. Pärnmäe) ning sotsiaalmajas (Ü. Kasepalu), uurimaks eakatele kvaliteetsete teenuste osutamist ning rahulolu eluga. Gerontoloogilise sotsiaaltöö viiteraami moodustavad teooriad, mis aitavad mõista vananemisprotsessi; rõhuasetus on tehtud edukale vananemisele (A. Kiis, M. Pihlak)

Kogumik on ilmunud TPÜ sotsiaaltöö osakonna ja sotsiaalministeeriumi eakatepoliitika komisjoni koostöös.

Kogumikuga saab tutvuda TPÜ sotsiaaltöö osakonnas (kontaktel. Helena Pukk 6409491)

Taimi Tulva
Tallinna Pedagoogikaülikooli sotsiaaltöö professor

Muljeid ja mõtteid ühelt seminarilt

Signe Väljataga

2. novembril k.a toimus TÜ Pärnu Kolledzhis seminar teemal “Vananimine ja põlvkondadevaheline sidusus”, mille korraldajateks olid Tallinna Pedagoogikaülikoolist prof Taimi Tulva ja sotsiaalministeeriumi eakate komisjonist Eha Leppik.

Ettekandeid kuulates sai selgeks, et eakatega seotud probleemide käsitlemises ollakse läänele järele jõudnud. Kui veel mõned aastad tagasi nähti eakate probleeme kitsalt, neile eeskätt hoolduse tagamises ja korraldamises, siis nüüd on rõhuasetus sellel, kas suudetakse eakaid aidata kui inimesi, kes soovivad oma eluga iseseisvalt toime tulla, olla ühiskonnale mitte koormaks, vaid ressursiks.

Aino Kiis (TPÜ) käsitleski oma ettekandes vananemise teooriaid. *Eemaldumise teooria*, mis väidab, et normaalse vananemise korral tõmbuvad inimesed järk-järgult tagasi oma sotsiaalsetest rollidest vastusena huvi ja võimete vähenemisele ning ühiskonna survele, on nüüdseks ka Eestis lõplikult seljataha jäetud. Aktuaalsed on *aktiivsuse teooria* ja *jätkuvuse teooria*, mille järgi vananevad kõige sujuvamalt inimesed, kes ei mineta oma elustiili, suhteid ja harjumusi ka üleminekul keskeast vanadusse. Siit ka põlvkondadevahelise sidususe tähtsus, mis muudab elu vanaduses sisukaks ja nauditavaks.

Eestis on aga sellega probleeme. **Riho Rahuoja** sotsiaalministeeriumist märkis oma avasõnas, et äsja Eestit külastanud EL asjatundjaid hämmastas, kui vähe sõlmitakse Eestis abielusid, lahutatakse rohkem kui kusagil mujal Euroopas, palju on vabaabielusid ja üksikvanemaid. See kõik ei soodusta põlvkondade omavahelist läbisaamist, vaid annab tunnistust üha kasvavast individualismist. Kahju. Sest rahvas on väike ja vajab püsima jäämiseks ühtekuuluvus- ja vastutustunnet. Nagu märkis oma ettekandes Viljandi aselinnapea **Helmen Kütt**, on eakad kõige

kohusetundlikumad, neile võib mis tahes asjas või ürituses kindel olla. Juba praegu räägitakse seoses rahvastiku vananemisega võõrtööjõu kasutamise vajadusest, selle asemel et võimalikult paremini ära kasutada omi inimesi, kes mõistliku töökorralduse puhul töötaksid ka pensionieas. Näitena võiks tuua bussijuhid. Linnaliinidel, kus töötamine nõuab kannatlikkust ega ole liiga tempokas, töötavad edukalt eakad bussijuhid (alles hiljaaegu käis lehest läbi teade bussijuhid 50-aastasest tööjuubelist), nn rekkameesteks on aga loomulikult nooremad mehed, sest pikamaasõitudeks jääb eaka juhi jõuvarudest väheks.

Väga palju saavad põlvkondadevaheliste sidemete säilitamiseks ära teha hooldekodud. **Tiiu Pärnmäe** Iru Hooldekodust märkis ära oma personali püüdlusi eakate ja nende omaste vahel suhete säilitamiseks. Sugulussidemed on olulised igas eas, eakate puhul aga üliolulised.

Ülle Kasepalu Nõmme Sotsiaalmajast rääkis sellest, kuidas neil on õnnestunud oma maja elanikud kannatliku tööga tubadest välja meelitada ja vastastikku lävima panna.

Gennadi Vihman vaatles oma ettekandes Tallinna päevakeskuste probleeme. Päevakeskused oleks vaja siduda eakatega mitte üksnes meelelahutuse ja huvitegevuse kaudu, neile võiks delegerida ka juhtumitöö ja teenuste osutamist oma linnaosa piires. See aitaks ehk vähendada hooldekoduriski, sest eakad paigutatakse hooldekodusse tihti poolvägisi, nende endi arvamust küsimata. Seda eriti juhul, kui on tegemist jõukate omastega, kellele 5000-6000 kroonine hooldekodutasu pole probleem. Aga eakas sooviks elada edasi oma harjunud ümbruses, keskkütte ja sooja veeta, aga omas kodus.

Ühte huvitavat võimalust põlvkondadevahelise sidususe tugevdamiseks tutvustas **Lia Murs**, kelle ettekanne

käsitles sugupuu uurimist, st tegelemist genealoogiaga, mille kaudu saab liita ühe suguseltsi eri generatsioonide esindajaid.

Genealoogiaga tegelemine, millega võiks alustada juba koolis, viib vanema põlvkonna elu ja saatuse tundmaõppimise kaudu nooremaid oma eellastele lähemale. Tänapäeval, kus eri põlvkondadesse kuulujate huvid kisivad väga harali, võiks oma perekonna geneoloogilise tabeli koostamine ja vanaemadelt-vanaisadelt kuulud pärimuslugude ülestähendamine osutada teeks, mida mõõda jõutakse üksteisemõistmiseni.

Seminari lõpul kujunes kõigile osavõtjatele meeldejäävaks Tõstamaalt Seliste külavanema **Alex Trope** sõnavõtt, kes rääkis, kuidas nende külas kõike seda, millest seminaril juttu tehti, tegelikult ka ellu viiakse. Külavanema juhtimisel on Seliste kant ärganud uuele elule: tegutseb külatuba, kus käivad koos vestlusklubis nii vanad kui noored, lektoriteks on olnud külalisi isegi Kanadast ja Uus-Meremaalt. Külas on ühiskondlikel alustel tegutsev raamatukogu, muuseumituba, taastatud on kohalik kirik, tegeldakse muusikaga (kvintett “Salme”) ja käsitööga. Igal aastal valib küla oma aukodaniku, kelleks k.a valiti 1941. a. Siberisse küüditatud Liidia Suluste. Ja vähe sellest, et nimetati aukodanikuks, tunnistus viidi 98-aastasele ka kätte. Selle andsid 5000 km kaugusel elavale Liidia Sulustele üle külavanem Alex Trope ja Tõstamaa raamatukogu juhataja Lea Rannik. Mis on seesuguse elava ja mitmekülgse tegevuse tulemus? Küla elab, sealt käib koolis veerandsada last, on perekondi, kes Pärnust Selistesse elama asunud... Muide, Alex Trope pidas vajalikuks asuda õppima sotsiaaltööd. Arvan, kommentaarid on liigsed, me tutvusime põlvkondadevahelise sidususega selle ehedal kujul.

Eesti koolisotsiaaltöö tegijad asutasid oma ühingu

Katrin Lehemets

Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu juhatuse esimees

Eestis võib koolisotsiaaltöö alguseks pidada 1994. aastat, kui Tartu linnavalitsuse haridusosakonda palgati esimene koolisotsiaaltöötaja, kelle põhiülesanne oli tegelda koolikohustust eiravate õpilastega. Niisiis sai koolisotsiaaltöö käesoleval aastal kümneaastaseks. Alates 1998. aastast on koolisotsiaaltöötaja või sotsiaalpedagoogi ametikohti loodud ka mujal Eesti koolides või omavalitsuste sotsiaalosakondades. Suuremateks probleemideks on hetkel ametinimetus – kas peaks selleks olema *sotsiaaltöötaja* või *sotsiaalpedagoog* või hoopis mingi kolmas nimetus. Pedagoogi nimetus annab võimaluse saada õpetajatega võrdset palka ja puhata suvekuudel 56 päeva. Pole selge seegi, kas sotsiaaltöötaja/sotsiaalpedagoogi peaks palkama kohalik omavalitsus või kool. Kindlasti on aga koolisotsiaaltööd vaja. Eesti Vabariigi haridusseaduse järgi on laps koolikohuslane kuni põhihariduse omandamiseni või kuni 17-aastaseks saamiseni. Et see nii ka oleks, on mõnel õpilasel vaja suuremat tähelepanu koolilt, mida aineõpetajad ja klassijuhataja pakkuda ei jõua. On vaja teha koostööd õpilase perekonnaga, omavalitsuse sotsiaaltöötajaga, lastekaitsespetsialisti, hoolekandeesutuste ja muude institutsioonidega. Kuna koolis ilmnevad probleemid on tihtipeale seotud nii kooli, kodu kui ka õpilast ümbritseva keskkonnaga, on just koolisotsiaaltöötaja see, kes peab aitama õpilasel leida oma probleemidele lahendus kõiki neid aspekte arvestades.

Ideest ühingu asutamiseni

Koolisotsiaaltöö ühinguale hakati tõsisemalt mõtlema poolteist aastat tagasi nii mõneski Eesti paigas. Tallinna koolisotsiaaltöötajaid ning sotsiaalpedagooge kutsus ühistele nõupidamistele Tallinna Haridusameti vanemspetsialist Urmas Sadam. Nendel nõupidamistel tekkis idee luua ühing, mis hakkaks kaitsma koolisotsiaaltööd tegevate inimeste õigusi. Seda mõtet toetas innukalt ka Õpetajate Liidu esinaine Lehte Jõemaa, kes oli kohe nõus uue ühingu oma tiiva alla võtma. Liitusin nende nõupidamisega 2004. aasta jaanuaris, kui asusin tööle sotsiaaltöötajana Tallinna Rahumäe Põhikoolis. Selgus, et mõeldud on ühingu loomisele küll, kuid puudub eestvedaja. Haarasin siis n.ö härjal sarvist. Moodustasime 11-liikmelise grupi, milles olid esindatud koolisotsiaaltöö tegijad igast Tallinna linnaosast. Hakkasime koostama ühingu põhikirja. Et me ei tahtnud piirduda ainult Tallinna-keskse ühingu, võtsime ühendust ka Tartu Annekanali Noortekeskuse juhataja Riina Vaap'iga, kes organiseeris kokkusaamise oma endiste kursusekaaslastega Lääne-Virumaa Kutsekõrgkoolist. Nemadki olid ühingu loomisele

juba tükk aega mõelnud ja ka põhikirja koostama asunud. Otsustasime jõud ühendada.

Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu asutamiskoosolek toimus 29. oktoobril 2004 Tartus haridus- ja teadusministeeriumis. Asutamiskoosolekul osales 21 koolisotsiaaltöötajaga seotud inimest. Arutusele võeti ühingu põhikiri, mida täiendati ja parandati ning seejärel ühehäälselt kinnitati. Määrati kindlaks ühingu liitumistasu ja liikmemaks. MTÜ Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu asutamislepingule andis allkirja 20 koolisotsiaaltöö praktikut ja teoreetikut. Valiti juhatus koosseisus Toivo Ärtis Kambja Põhikoolist, Iiris Tagen Võru I Põhikoolist ja Katrin Lehemets Tallinna Rahumäe Põhikoolist, kes valiti ka ühingu juhatuse esimeheks.

Ühingu eesmärgid

Vastasutatud Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu on oma põhikirja kohaselt koolisotsiaaltööd tegevate, kooliväliselt koolisotsiaaltööd edendavate füüsiliste ja juriidiliste isikute vabatahtlikkuse alusel tegutsev ühendus. Ühingu eesmärk on kaasa aidata hariduskeskkonna parendamisele ja koolisotsiaaltöö paremale korraldusele. Ühingu aitab kaasa koolisotsiaaltöö ning sotsiaalpedagoogiliste põhimõtete rakendamisele, turvalise koolikeskkonna loomisele ning kooliprobleemide lahendamisele. Oma tegevusega soovime ühendada koolisotsiaaltöö teoreetikuid ja praktikuid ning edendada koolisotsiaaltöötajate kutse-eetikat. Ühingu soovib vahendada avalikkusele koolikeskkonnas tekkinud sotsiaalseid probleeme, korraldab koolisotsiaaltööalast täiendõpet, levitab sotsiaaltööalaseid teadmisi loengute, konsultatsioonide, seminaride ja kursuste kaudu lastevanemate, õpetajate ja teiste haridustöötajate seas. Kindlasti toetame koolisotsiaaltööga seotud uurimuste läbiviimist ning koolisotsiaaltööd käsitlevate õppe- ja materjalide väljatöötamist ja levitamist. Arendame erialaseid kontakte ka välispartneritega.

Tundub, et aeg Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu loomiseks on igati küps. Lisaks 21 asutamiskoosolekust osavõtnule saabus hulgaliselt e-kirju, kus tunti huvi loodava ühingu liikmeks saamise vastu.

Eesti Koolisotsiaaltöö Ühingu kutsub kõiki koolisotsiaaltöö alal tegutsejaid ning koolisotsiaaltöö huvilisi endaga liituma, sest üheskoos jõuame kiiremini soovitud eesmärkideni. Täpsemat informatsiooni liitumise kohta saab e-posti aadressil kati_lehemets@hotmail.com või telefonil 56692718.

ESTA
Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioon

UUDISEID

Eesti Sotsiaaltöö Assotsiatsioonil on nüüdseks oma interneti kodulehekülj www.eswa.ee (inglisekeelse lühendi järgi – ESWA – *Estonian Social Work Association*), mida võiks küll külastada vähemalt kaks korda kuus. Sellel koduleheküljelt on võimalik leida rohkem ja värskemaid infot, kui mahub suhteliselt pika ilmumistsükliga trükiväljaandesse. Samuti on selle kaudu võimalik osaleda erialastes ja sotsiaalpoliitilistes diskussioonides ning näiteks ESTA programmilise iseloomuga tegevuste kavandamises.

Konkreetsete asjadega tegeldi ka 26. oktoobril toimunud volikogu koosolekul, kus otsustati moodustada neli alaliselt tegutsevat komisjoni. Alalised komisjonid on ESTA peamised tööorganid, mis töötavad välja otsuste ja tegevuste põhimõtted, tegevuskavad, dokumendid jms. Nii nagu ESTA tervikuna, on ka komisjonid ja nende töös osalemine vabatahtlik, mistõttu kutsun kõiki asjasthuvitatuid osalema ESTA töös selle komisjonide kaudu. Komisjoni töös osalemiseks pole vaja teha muud, kui informeerida oma soovist komisjoni esimeest.

Volikogu otsustas moodustada järgmised komisjonid:

Eelarvekomisjon. Esimees: Milli Kikkas, milli.kikkas@kuusalu.ee, tel 50 33 218

Programmikomisjon, mis tegeleb

ESTA põhikirjas sätestatud ja üldkogu ning volikogu poolt püstitatud eesmärkide saavutamise ja ülesannete lahendamise strateegiate ja/või konkreetsete tegevuskavade väljatöötamisega. Esimees: Valdeko Paavel, valdeko.paavel@mail.ee

Euroopa sotsiaalharta komisjon, mis lisaks harta tundmaõppimisele püüab sellest leida ka tugipunkte Eesti inimeste heaolu ja Eesti sotsiaaltöö edendamiseks. Esimees: Rünno Lass, rynno@koeruhk.neti.ee, tel 50 83 957

Täiendkoolituse ja kutsekvalifikatsiooni komisjon.

Esimees: Kersti Põldemaa, kersti.poldemaa@tallinnlv.ee

Volikogu moodustas ka kaks ajutist komisjoni, millest eetikakomitee moodustamist ettevalmistava komisjoni tegevus on praeguseks lõpetatud, sest 26. novembril toimunud koosolekul otsustas üldkogu eetikakomitee moodustada ja valis sellesse seitse liiget. Vastavalt põhikirjale on eetikakomitee ühenduse nõuandvaks organiks sotsiaaltööga seotud eetilistes küsimustes. Samuti peaks eetikakomitee tutvustama sotsiaaltöö eetika nüüdisaegseid seisukohti, aitama kaasa nende praktikasse juurutamisele ning andma ESTA juhtorganitele ekspertarvamusi ESTA liikmete professionaalse tegevusega seotud eetiliste probleemide kohta. Nii nagu komisjonide tegevusest, saab ka

eetikakomitee tegevusest täpsemalt teada meie interneti koduleheküljelt.

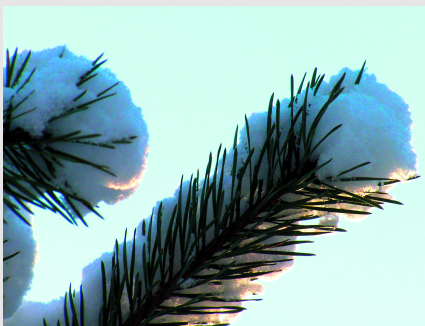
Teise ajutise komisjoni – **sekt-sioonide moodustamise komisjoni** – töö veel jätkub (esimees Olev Ruus, olev_ruus@hotmail.ee, tel 51 08 649).

Järgmine volikogu koosolek toimub jaanuari lõpus ja sellelt võib oodata juba mitmeid tuumakamaid plaane, dokumente ja tegevuskavu. Nii nagu komisjonide koosseis, pole suletud ka komisjonide loetelu, sest volikogu võib neid alati juurde moodustada.

N.ö kondiproovina toimus 26. novembril ka üldkogu koosolek ja selle põhjal võib arvata, et organisatsiooni masinavärk hakkab juba toimima. Esimesel üldkogul eriti kaalukaid otsuseid vastu ei võetud, sest komisjonide töö pole veel hoogu sisse saanud. Seepärast otsustati järgmine üldkogu viia läbi 2005. aasta maikuu algupoolel. Niipalju siiski, et valiti välja ESTA logo ja lubati ühiskassast tasuda kodulehekülje valmistamise kulud.

Lõpetuseks võib öelda, et ESTA liikmete arv algab juba numbriga 3 ja pole võimatu, et selleks ajaks, kui ajakirja käesolev number lugejani jõuab, on see 4. Seda on juba päris palju, kuigi neljakohalise numbrini on veel maad küll, nii et – ühinegem!

Valdeko Paavel
eesistuja

*Rahulikke Jõule ja
Head Uut Aastat!*

Vaatluspraktika Šotimaal

Käesoleva aasta kevadel oli mul CIF-i kaudu võimalus osaleda kuuenädalasel vaatluspraktikal Šotimaal. Programmi eesmärk oli võimaldada selles osalejail näha Šoti sotsiaaltööd, avardada oma mõttemaailma ning luua rahvusvahelisi kontakte.

Praktika oli täis väljakutseid, iga päev tõi endaga uusi teadmisi, muljeid ja kogemusi. Kokku osales programmis kuus sotsiaaltöötajat Euroopa riikidest – Eestist, Leedust, Venemaalt, Saksamaalt, Prantsusmaalt ja Itaaliast. Iga osaleja läbis oma spetsialiseerumisele ja huvidele vastava personaalse praktika, mis ajaliselt võttis enda alla umbes 2/3 programmi kestusest. Ülejäänud praktika aeg veedeti rühmaga ühiselt – osaleti Šoti sotsiaaltööd tutvustavates loengutes ja seminarides, vahetati personaalse praktika muljeid ning tutvustati oma maad ja tööd rühma teistele liikmetele. Oma isiklikul praktikal spetsialiseerusin vaimse tervise valdkonnale, kuna Pelguranna Tugikodu sotsiaaltöötajana oman töökogemust just selles valdkonnas. Praktika käigus oli mul võimalus külastada üheksat vaimse tervise organisatsiooni Šoti pealinnas Edinburghis, käia koos Šoti kolleegidega kodukülastustel, osaleda koosolekutel, tutvuda dokumentatsiooni ja seadustega ning saada vastused mitmele küsimusele.

Vabad töökohad ja kutsepädevus

Šotimaale praktikale minnes lootsin tutvuda Suurbritannia kui ühe pikaajalise sotsiaaltöö traditsiooniga riigi sotsiaaltöö korraldusega, kohale jõudes vabanesin aga üsna kiiresti väärtetekujutusest Suurbritannia ühtsest sotsiaalsüsteemist ning sotsiaaltöö korraldusest. Erinevusi Šotimaa ning Inglismaa sotsiaaltöö korralduse vahel on mitmeid, erinevad koguni sotsiaalvaldkonda reguleerivad õigusaktid. Vaatamata süsteemide erinevustele võis kohata hulganisti märke sotsiaaltöö pikast traditsioonist Šotimaal. Kõnekas oli näiteks sotsiaaltöö ajakiri, mida praktika esimestel päe-

vadel sirvima juhtusin. Ajakiri sarnanes mahuka, värvilistest reklaamidest tulvil naistezhurnaaliga. Lähemal silmitsel osutusid ligemale 2/3 ajakirja mahust enda alla võtvad reklaamleheküljed hoopis teadeteks vabadest töökohtadest. Selle järgi otsustades pidi 5 miljoni elanikuga Šotimaal olema ligi 150 vakantset sotsiaaltöötaja kohta. Tõenäoliselt ei jää see arv palju alla sotsiaaltöötajate arvule kogu Tallinna linnas. Olukorra lahendamiseks kaasatakse Šotimaal sotsiaaltööle üha rohkem mitteprofessionaale.

Kujunemas on olukord, kus professionaalsed sotsiaaltöötajad tegelevad pigem sotsiaaltöö korraldamisega kui klienditööga, see aga kahandab töötajate rahulolu oma tööga. Sotsiaaltöö kui professioni arengu märgiks on kindlasti Šotimaal sotsiaaltöötajatele riiklikult kehtestatud kvalifikatsiooninõuded. Kõik tegevad sotsiaaltöötajad peavad olema registreeritud Šoti sotsiaaltöötajate nõukogus (*Scottish Social Worker Council*), kus iga kolme aasta tagant tuleb kvalifikatsiooni pikendamiseks registreerimist uuendada ehk tõendada, et sotsiaaltöötaja on end erialaselt täiendanud. Viimast soodustab ka seadus, mille järgi sotsiaaltöötajail on õigus vastavalt oma tegevusvaldkonnale saada kolme aasta jooksul kindlaksmääratud päevade ulatuses tasuta täiendkoolitust. Levinud on ka rotatsiooni kasutamine töötajate arendamiseks.

Kliendikesksust rohkem kui meil

Sotsiaalteenuste kättesaadavuse eest vastutavad Šotis, nii nagu Eestiski, kohalikud omavalitsused ning teenuste osutajaiks on nii avaliku-, mittetulundus- kui erasektori organisatsioonid. Erinev on aga sektori osatähtsus. Eesti kontekstis tundub üsna uskumatuna, et Šotis on sotsiaalvaldkonnas kõige suuremaks tööandjaks erasektor.

Pikaajalist sotsiaaltöö traditsiooni lootsin leida ka vaimse tervise vald-

konnas, kuid minu üllatuseks oli Šotimaal vaimse tervise valdkonda puudutavate reformide osas Eestiga võrreldes vaevu kümneaastane edumaa. Suund kogukonnapõhistele teenustele võeti seal alles 1980. aastate lõpus. Vaatamata sellele, et reform on kestnud lühikest aega, kõnelesid märgatavast edumaast nii mõnedki näitajad – oluliselt detailsemad ning kliendi õigusi enam kaitsvad õiguslikud regulatsioonid (nt teovõime regulaarse ülevaatamise kohustus, mis Eestis siiani puudub), töötajate hea orienteerumine seadustes ja töö meetodikates, kliendikesksed tööprintsüübid, personali suhteliselt kõrge suhtarv võrreldes teinudatavate klientide arvuga, töötajate tugev töömotivatsioon.

Palju võis leida ka sarnasust – seda enamasti suundumustes ning põhimõtetes. Ka Šotimaal valitseb tendents kaasata kliente teenuste planeerimisse ja osutamisse, päevakorras on saavutada sotsiaal- ja tervishoiusüsteemi parem koostöö. Sarnased on ka raskused ja puudujäägid, näiteks on ka sealsetel sotsiaaltöötajatel suureks muudatavate teenuste ebapiisavus.

Kõrvalt iseennast vaadates

Lisaks praktikal saadud professionaalsetele teadmistele oli huvitavaks ja meelde jäävaks kogemuseks peredes elamine ning rühmakaaslastega veedetud aeg, mis võimaldas õppida paremini tundma Šoti ja rühma liikmete päritolumaade kultuuri, kohtuda huvitavate inimestega ja saada häid tuttavaid.

Tagasivaates võin öelda, et CIF'i programm on nagu peegel – see on võimalus (ning uute kolleegide, pereliikmete, ja rühmakaaslaste katkematu küsimuste jada tõttu koguni omamoodi kohustus), vaadata kuue nädala vältel oma töid ja tegemisi, maad ja iseennast ausalt, selgelt ning kriitiliselt.

Anu Rahu
Pelguranna Tugikodu
sotsiaaltöötaja

CIF Itaalia vahetusprogramm

24. september – 17. oktoober 2004

Olen valinud oma erialaks sotsiaaltöö. Tuleb tõdeda, et sellesse mahub rohkem muret ja pinget kui tegemisrõõmu ja rahulolu. Õpid ja omandad kogemusi, kuid näed siis, et probleemide lahendamiseks puuduvad kindlad valemid ja skeemid. Samas saab olla ise nende keerukate valemite ja skeemide looja...

Kui tutvusin CIF programmiga, näis see mulle tõelise väljakutse. Äratundmine riigi suhtes oli selge: Itaalia – traditsioonide ja ajaloo maa, soe lõunamaine rahvas ning suurepärase võimalus pikendada oma suve. Nüüd on aeg jagada muljeid ja kogemusi.

Minu õppetunnid

Kõigepealt põgusalt minu õppetundidest, mis samas on ka väikesed nõuanded, et julgustada neid, kes soovivad tulevikus osaleda sotsiaaltöötajate vahetusprogrammis.

Tuleb olla valmis teistele oma maad ja töökogemusi tutvustama. Esitluseks valmistudes sain ka ise palju uusi teadmisi ja mõtteid. Viibides üksi võõral maal, ilma koduste kohustusteta, oli rohkem

Autor pildil keskel

aega analüüsida oma mõtteid ja ettejuhtuvaid situatsioone. Maailma tunnetamine. Olin kaks nädalat Rooma linnas, kus elanikke ligi 2,5 miljonit, lisaks tuhanded turistid. Tundsin end väikese liivaterana imekaunis päikesepaistelises rannas.

Elamine peredes. Perekon, kes võtab enda juurde elama võõra inimese, peab olema ise avatud ja sõbralik. Saan rääkida vaid oma kogemusest: kohtasin kahte sõbralikku perekonda ja sain hulgaliselt tuttavaid.

Elamine peredes. Perekon, kes võtab enda juurde elama võõra inimese, peab olema ise avatud ja sõbralik. Saan rääkida vaid oma kogemusest: kohtasin kahte sõbralikku perekonda ja sain hulgaliselt tuttavaid.

Programmist

CIF-Itaalia programm kestab neli nädalat, neist kolm nädalat Itaalias ja üks nädal Sloveenias. Mitme asjaolu kokkulangemise tõttu ma Sloveenia nädalast osa ei saanud.

Koos minuga osalesid selleaastases Itaalia-programmis veel kaks sotsiaaltöötajat – Marjo Soomest ja Suzan Türgist. Enne programmi algust käis tihe kirjavahetus. Lugesid teiste osalejate tutvustusi, tundsin, et need oleksid nagu minu poolt kirja pandud. Meie kolme huvialad kattusid. Suzan Türgist õppis, nagu minagi, psühhodraama rakendajaks.

Esimene nädalalõpp oli mõeldud kohanemiseks, keelekeskkonnaga harjumiseks ja isiklikult mulle koostatud programmiga tutvumiseks.

Esimene tööpäev möödus 200 km Roomast lõuna pool, Santa Maria Capua Vetere linnas. Meile tutvustati Itaalia ajalugu, CIF-Itaalia ajalugu ja hetkeseisu, Itaalia haridus-, sotsiaal-, tervishoiu- ja kriminaalhooldussüsteemi. Mõni hommikupoolik oli jäetud vabaks, et saaksime külastada imekaunist Napolit ja Casertat, kuulsat lossi aiaga. Esimese nädala sisse mahtus ka sümposioon,

kus igaüks tutvustas oma maad, tööd ja ametikohustusi, ning õhtusöök, kus tutvustasime oma rahvustoite.

Santa Maria Capua Vetere's oli mul suurepärase majutajapere – abielupaar, naine Paola advokaat ja tema abikaasa Giacomo ärimees. Elasin nad linna südames, 6. korrusel, rõdult avanes vaade kunagisele amfiteatrile. Nad soovisid pakkuda mulle parimat ja see kukkus neil ka imehästi välja.

Kaks järgmist nädalat elasin Roomas. Igaks päevaks oli kavas kaks kohtumist mitmesuguste asutuste ja organisatsioonidega (olin eelnevalt kirja pannud, mida soovin näha ja millega tutvuda). Külastasin eralasteaeda, kus lapsed olid vanuses kolm kuud kuni kolm aastat, noortekeskust, sotsiaalabi keskust, erivajadustega noorte päevakeskust, perelastekodu kuuetele probleemsele noorele. Kohtusin linnavalitsuse lastekaitsetöötajaga (linnajaos oli 140 000 elanikku), suure haigla sotsiaaltöötajaga, skaudijuhiga, kesklinna valitsuse projektijuhiga. Aega jäi ka Vatikani, Colosseumi, muuseumide, näituste ja kirikute külastamiseks.

Roomas oli majutajaks keskealine daam, erialalt arst, kes on olnud CIF programmi majutaja ka varem. Meie õhtusöögid ja õhtused jutuajamised toimusid rohelusse mattuval verandal. Ta oli väga huvitatud Eesti elust-olust. Tänu perenaisele õnnestus mul näha suurepäraselt Prantsuse tsirkuse külalissetendust, külastada inglise aeda Gardiana della Landriana't. Tänu minu Rooma organisatoorile õnnestus külastada Rooma ooperiteatri etendust ja mitut kunstinäitust (kultuuriprogrammi eest tasusin ise).

Kolme nädalat kokku võttev üritus toimus Põhja-Itaalias Aqua Termes'is, termaalvee kuurortlinnas, mis on ka populaarne veinipiirkond. Rongisõidul Põhja-Itaaliasse Genovasse, peatusin kuus tundi Pisas, kus nägin ära ka kuulsat viltuse Pisa torni. Viimasel nädalalõppul kohtusin taas Marjo ja Suzaniga ning meil oli väga palju rääkida.

Muljed ja kogemused

Erialaselt sain mitmeid uusi praktikas rakendatavaid ideid ja arvan, et olen ka kogemuste võrra rikkam. Nagu Eestis, nii liigub ka Itaalias elu edasi kohutava tempoga. Pidevalt muudetakse seadusi, vahelduvad poliitikud... Jutuks tulid ka nn. raskesti lahendatavad küsimused, mida esineb sageli ka sealse sotsiaaltöös. Kuidas aidata abivajajaid nii, et hundid söönud, lambad terved? On võimatu muuta teise inimese eluviise ja tõekspidamisi, muutused peavad algama inimesest endast. 17. sajandist on pärit nunnade palve: „Vabasta mind ohjeldamatust soovist teiste asju korraldada”. Sotsiaaltöötaja on aga mõnikord sunnitud sekkuma.

Need töövõtted, mis itaallastel on aastatega välja kujunenud, on meile eeskujuks ja me liigume oma sotsiaalsüsteemis Euroopale järele. Sotsiaaltöö on Eestis ju noor eriala. Erinevustest jäid silma tervishoiusüsteem, kus arsti poolt haigeiks tunnistatud inimene saab ravimid tasuta (maksab elukohajärgne omavalitsus); haridussüsteem, mille järgi kõik erivajadustega lapsed käivad kodukohajärgses tavakoolis, kus neid abistavad eripedagoogid; immigrandide tohutu hulk (nt ühes klassis õpib 10 erineva emakeele, kultuuri, usutunnistusega last); see, et ema saab olla lapsega kodus vaid kolm kuud.

Suhtlemine teiste maade kolleegidega on kasulik, sest meil on, mida arutada. Inimesed ja suhted on igal pool küllalt sarnased. Ka sotsiaaltöö probleemid on sarnased, erineb vaid rõhuasetus.

Heli Preismann
Kadrina valla lastekaitse spetsialist

Muljed CIF' i Rootsi vahetusprogrammist

16.04 - 27.05.2004

Tänu enda ettevõtlikkusele ja töökoha toetusele õnnestus mul käesoleva aasta kevadel osaleda kuue nädala vältel CIF-Rootsi programmis. Kokku oli meid kaheksa, igauks eri riigist – Ghanast, Türgist, Austraaliast, Kirgiisist, Leedust, kaks Indiast ja nende ridade kirjapanija Eestist – igauks oma rahvuse ja kultuuri esindaja.

elamise meeskonnad nii psüühilise erivajadusega inimestega kui ka nendega, kellel on topeltdiagnoos (psüühikoaktiivsete ainete kuritarvitamine ja psüühikahäire); külastasin tööalase rehabilitatsiooni keskusi; tutvusin kliendi isikliku esindaja tööga; sain ülevaate tööst lastega, kelle vanem on psüühikahäirega jne.

Osavõtjad CIF programmis aastal 2004. Autor pildil paremal

Artiklis keskendun oma isikliku programmi kogemustele. Igapäevases töös puutun kokku psüühilise erivajadusega inimestega ning seetõttu võtsin endale sihiks Rootsis viibides tutvuda vaimse tervise teenuste süsteemiga. Oma vaatluspraktika tegin läbi Stockholmist lõunasse jäävas väikeses, umbes 120 000 elanikuga Jönköpingi linnas. Minu koordinaator Jan Igefjord koos abilistega olid koostanud mulle huvitava ja tiheda programmi.

Sisukas vaatluspraktika

Kahe ja poole nädala sisse mahtus paljude asutuste külastamine, lühiülevaade sealsest tegevusest, osavõtt meeskonnakoosolekutest.

Jönköpingis tutvusin sotsiaaltöötaja ülesannetega psühhiaatriaiglas; nägin, kuidas töötavad toetatud

Oli hea selgusele jõuda, kuidas Jönköpingis osutatakse mitmesuguseid teenuseid psüühilise erivajadusega inimestele. Võrreldes Eestiga on seal osutatavate teenuste valik suurem, kuid ka nemad seisavad raskuste ees: hoolekandesummasid üha kärbitakse, üha rohkem peavad nad rahastajale selgitama kliendile osutatava teenuse vajalikkust.

Teenuseid osutatakse tavakeskkonnas

Märkimisväärne on see, et kõiki psüühikahäirega inimestele osutatavaid teenuseid, näiteks toetatud elamine, tööalase rehabilitatsiooni keskused (päevakeskused, kohvikud jne), osutatakse tavakeskkonnas, kuna leitakse, et need on loomulik osa kogu ühiskonnast. Ka psühhiaatriasakonnad moodustavad osa üld-

haiglast, need ei ole eraldatud.

Soovisin ka ülevaadet sellest, kuidas toimub koostöö erinevate, kuid omavahel seotud instantside vahel, milliseid raskusi ette tuleb ning kuidas neid lahendatakse. Efektiiwsed tundusid olevat regulaarsed koostööpartnerite meeskonnakoosolekud, kus jagati infot oma teenustest ja tõusetunud probleemidest. Tutvusin ka sellega, kuidas arendatakse koostööprojekte hoolekande ja tervishoiu vahel. Vajalikuna tundus lühiajaline toetatud elamise pakkumine neile, kes ei ole valmis kohe peale haiglaravi oma keskkonda naasma.

Kogemus oli seegi, et praktiliselt sain rääkida eri osapooltega – nii teenuste osutajate, klientide kui ka klientide esindajatega, kes seisavad kliendi õiguste eest ja seovad kliente vajalike teenustega. See aitas luua terviklikku pilti olukorrast, mis hiljem ei tundunudki enam nii roosiline.

Mida õppisin?

Kõigepealt sain kindlustunnet oma tööga seotud küsimustes, veendusin praeguse juhtumikorralduse meetodil põhineva avahooldusmeeskonna suuna õigsuses, sain juhtnõore meeskonna edaspidiseks juhtimiseks ja koostöö tõhustamiseks teiste instantsidega. Avastasin ja õppisin tundma iseennast ja hindama oma maad ning kultuuri.

Sina, kes sa oled huvitatud oma silmaringi laiendamisest, üle terve maailma uute sõprade leidmisest, tööalastest kontaktidest, saada oma soovivaaldu CIF-Estonia kontaktisikutele!

Margit Kirja
Pelguranna Tugikodu
avahooldusüksuse juhataja

SUMMARY

New Child Protection Concept

Monika Luik

Ministry of Social Affairs, Social Welfare Department Adviser

A new child protection concept has been drafted by the Ministry of Social Affairs which aims at creating an integral system for protecting child rights and at making amendments to the legislation currently regulating the field of child rights and child protection. The concept proposes the drafting of a new Child Protection Act as one possible measure. The present Child Protection Act is too general and not practically applicable. On drafting the new child rights concept, the whole legislation concerning child rights was critically reviewed and new measures were developed to solve current problems.

To draw the concept, work teams were created of representatives of relevant ministries, Office of the Chancellor of Justice, non-profit associations, county governments, local government associations, and child and youth organizations. Proposals to the concept could be submitted during five regional seminars and on a special internet homepage. Among other measures, the concept provides a more general application of networking and case management in the field of child protection, the creation of a high-level council for the coordination of child protection, the establishment of requirements for child protection workers and for the institutions providing services for children as well as the application of new services for children. In addition to general measures, the concept includes descriptions of problems and proposals for their solution in the following areas: civil rights and freedoms, family environment and alternative care; basic health and welfare; education, leisure and cultural activities, and special protection measures.

Victim Support Service to be Provided by Regional Victim Support Workers

Anu Rannaveski

Ministry of Social Affairs, Social Welfare Department Chief Specialist

To date, victim support service in Estonia has been provided by non-profit associations through different projects and programmes but the victim support system and financing plan has not been fully developed. A survey conducted in 2000 showed that medical services and other kinds of rescue service are easily accessible but not every crime victim has access to psychological and legal counselling.

1 January 2005 is the date for 35 regional victim support workers in Estonia to take up their posts; they will provide counselling and assistance to victims in communicating with officials and institutions. Victim support is a public service which aims at maintaining or improving the coping of a victim. Every person who has been a victim to carelessness or maltreatment, physical, mental or sexual abuse has the right to victim support. Victim support workers coordinate the work of volunteer support persons and create a regional network which includes the police, ambulance, medical workers, social workers, rescue services, neighbourhood watch, and various non-profit organizations. 16 victim support centres are established in Estonia altogether, located at police stations or regional constable offices. The future victim support workers receive an in-depth training before starting their work.

Estonian Social Work Association Founded

Valdeko Paavel

Chairman of ESWA

There are several associations in Estonia, each of which emphasizes different aspects of social work, but no unified professional organization has been founded so far. In autumn 2004, Estonian Social Work Association (ESWA) was established which aims at filling this gap. ESWA is a voluntary association uniting professionals in the field of social work and people valuing it as well as non-profit associations operating in the field of social work; its aim is to unite social workers and people appreciating social work to promote social welfare, social work and work culture, to have an impact on social policy and to represent and protect the interests of the association members. ESWA has five regional associations. The main part of the work is done by committees. To date, four permanent committees have been established: budget committee, programme committee, European Social Charter committee and in-service training and professional qualification committee. The General Meeting of the association also elected members of the ethics committee that will give expert opinion about ethical problems concerning professional activities of the members of ESWA, introduce modern approaches to social work ethics and assist in putting them into practice. The number of ESWA members is increasing fast; as of end of November, ESWA had over three hundred members. Information about Estonian Social Work Association can be found in the internet at ESWA homepage: www.eswa.ee.